

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Збірник тез

Всеукраїнської студентської науково-
практичної конференції

*«Не розум від книг, а книги від
розуму створились»*

(присвяченої 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди)

28 лютого 2023 року
Тернопіль

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільська обласна державна адміністрація
Тернопільська міська рада
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Не
розум від книг, а книги від розуму створились»
(присвячена 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди)»
(28 лютого 2023 року)**

Збірник тез Всеукраїнської наукової конференції

28 лютого 2023 року
Тернопіль

УДК 37.016:82.0

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 10 від 23 травня 2023 р.)*

Рецензенти:

Поплавська Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Панасюк А.М. – кандидат філологічних наук, викладач вищої категорії Тернопільського кооперативного фахового коледжу;

Журба С. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Криворізького державного педагогічного університету.

«Не розум від книг, а книги від розуму створились»: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (присвяченої 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди), 2.02.2023 року / за заг. ред. Т. М. Скуратко. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2023. 211 с.

У збірнику подано матеріали доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Не розум від книг, а книги від розуму створились» (присвяченої 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди)». Для викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти та вчителів закладів середньої освіти. Матеріали опубліковано в авторській редакції.

©Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023

ЗМІСТ

Творчість Григорія Савича Сковороди в контексті європейської літературної традиції і філософської думки

Буцяк М. ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ Г. СКОВОРОДИ: ВІД СЕЛЯНСЬКОЇ ХАТИ ДО АКАДЕМІЧНИХ КІЛ	7
Вдовиченко Х. РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	10
Галабурда У. ІВАН ФРАНКО ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ	13
Герасимчук О. БАРОКОВІ ШУКАННЯ ТА ОРІЄНТИРИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	16
Гураль В. «МАНДРІВНЕ СЛОВО»: ВІД СКОВОРОДИ І ДО СУЧАСНОСТІ	21
Заруба В. ДАВНЄ УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ СТУДІЙ БОГДАНА ЛЕПКОГО	25
Канюка А. ВПЛИВ Г. СКОВОРОДИ НА ФІЛОСОФІЮ ТЕАТРУ ЛЕСЯ КУРБАСА	28
Кантицька І. «САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» ЯК НАЙВИЗНАЧНІШЕ ПОЕТИЧНЕ НАДБАННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	35
Марцинюк А. СВОБОДА ЯК ОСНОВНА АНТРОПОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	38
Мелех А. ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	41
Приймак Н. ТВОРЧА ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛЕОНІДА УШКАЛОВА	45
Рись О. ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО	49
Сапіщук М. ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА	52
Самохвал Д. «ЕСЕЙ ЛЕОНІДА УШКАЛОВА ПРО «ВІЧНУ ПЕДАГОГІКУ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»	57
Сай М. ПРОБЛЕМА «БУТТЯ В СОБІ» В ПОЕЗІЇ Г. СКОВОРОДИ ТА М. КІЯНОВСЬКОЇ	60
Усачова М. ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПТИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ЗБІРЦІ ПАВЛА ТИЧИНИ «ЗАМІСТЬ СОНЕТІВ І ОКТАВ»	64

Феномен Григорія Сковороди в сучасному медіапросторі

Гуменна К., Романів Н. МАНДРІВНА ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ЗА СВОБОДУ: У ФОКУСІ СУЧАСНИХ МЕДІА	68
Жак Ю. ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ	72
Райца В., Шунько Т. МЕДІАТИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ ТЕЛЕПРОСТОРІ	78

Педагогічні погляди Григорія Сковороди та актуальні питання сучасної освіти

Беркита Ю. ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ОПТИЦІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	83
Лампіка Ю. Г. СКОВОРОДА ЯК ПРЕДСТАВНИК ЯК ПРЕДСТАВНИК ФІЛОСОФСЬКОГО РУХУ ОСВІТИ ТА ПРОСВІТНИЦТВА В УКРАЇНІ	87
Сеньовська Р. ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА СУЧАСНЕ ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ	90

Вивчення творчості Григорія Сковороди в закладах загальної та вищої освіти

Гуменна І. РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РАМКАХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»	93
Ісаєва Т. ФОРМУВАННЯ УЧНЯ-ЧИТАЧА-ІНТЕРПРЕТАТОРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	96
Крет Ю. УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	99
Лотоцька Х. ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	102
Лотоцька Х. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)	107
Наумович Я. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)	111
Нестерчук К. НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	114
Олійник О. МЕДІАТЕКСТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	122
Отрошко О. УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ	126
Роздайбіда Ю. ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦЬКОГО КОМПОНЕНТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	129
Румма К. ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ТА ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	132
Смик В. ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОЇ НАВИЧКИ «ЧИТАННЯ З РОЗУМІННЯМ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	136
Торкот А. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	140
Тулай І. СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ БАЙКИ ЯК ЖАНРУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)	143

**Актуальні проблеми літературознавства, мовознавства та сучасних
масмедіа**

Бельмас М. МОТИВ ДУХОВНОСТІ В ОПОВІДАННІ Ю. ВИННИЧУКА «ПРИБЛУДА»	148
Бондаренко А. ЕТАПИ ТВОРЧОГО СТАНОВЛЕННЯ НАДІЇ СЕНЬОВСЬКОЇ	151
Грушак М. ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПОВІСТІ- КАЗКИ «МАРУСЯ» МАРКА ВОВЧКА	154
Демелько І. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕМИ «СКОВОРОДА І СВІТ» Б. ОЛІЙНИКА	158
Дурда Т. ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ»	161
Ковальчук Р. ОБРАЗ ПОЛІСНЯ В ОПОВІДАННІ «ПОЛІСЬКА КАЗКА» ФЕДОРА ОДРАЧА	166
Колногузова Д. СПЕЦИФІКА ТА КОНТЕНТ ЖУРНАЛУ «VOGUE»	168
Михалків Х. ПСИХОЛОГІЗМ РАННІХ НОВЕЛ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА	171
Муц М. ПОРІВНЯННЯ У МОВІ РОМАНУ ЛІТТИ КОСТЕР «ДАР ЗРЕТИ»	175
Новохатько А. ДУАЛІЗ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА» В. ПІДМОГИЛЬНОГО	180
Решетніков Д. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ ДЛЯ КОНСТАТАЦІЇ ДІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Т. АНТИПОВИЧА «ПОМИРАНА»)	183
Романщак А. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ Ю. ЛИПИ «КАМ'ЯНЕЦЬ СТОЛИЧНИЙ»)	187
Самойленко В. СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ КЛІШЕ В РЕГІОНАЛЬНИХ МАС-МЕДІА	190
Тагамлицька А. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА СТОРІНКАХ ДИТЯЧОГО ЖУРНАЛУ «ДЖМІЛЬ»	193
Фесечко Я. ПАНТЕЇЗМ ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТВОРІВ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» М. КОЦЮБІНСЬКОГО ТА «ПАН» К. ГАМСУНА	197
Федірко Х. СПЕЦИФІКА ОБ'ЄКТІВ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ВЕРЕСОВІ МЕДИ»	201
Флюнт В. КОНЦЕПТ ГЕРОЇЧНОГО У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ «МАЛЕНЬКИЙ ДЗВОНАР З КОНОТОПУ»)	204
Чіпак В. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЛАСНИХ НАЗВ РЕЛІГІЙНИХ ДІЯЧІВ У ЗБІРЦІ ЮЛІЇ СЛИВКИ «ЧУЄШО, КОЛИ ПРИЇДЕШ ДОДОМУ?»	207

Творчість Григорія Савича Сковороди в контексті європейської літературної традиції і філософської думки

Буцяк Марта

студентка факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Подановська Галина

ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ Г. СКОВОРОДИ: ВІД СЕЛЯНСЬКОЇ ХАТИ ДО АКАДЕМІЧНИХ КІЛ

Нині в суспільстві, що розвивається надто швидкими темпами, важливо зберегти культуру, історію, цінності, які передаються з покоління в покоління, вироблені протягом багатьох століть існування людства та дають змогу залишатися освіченими, духовно багатими людьми.

При цьому варто звернути увагу на відомого українського філософа-мислителя, поета, педагога, перекладача, музиканта Григорія Савича Сковороду. Він належить до найвидатніших виразників української ментальності XVIII ст. У його творах відобразилися світогляд, стиль, спосіб мислення, жива душа українського народу. Минуло вже 300 років від дня його народження, проте у своїх творах він висловив думки, які не перестають хвилювати людей донині.

Григорій Сковорода народився в 1722 році в селі Чорнухи на Полтавщині. Він народився в бідній селянській родині і вже змалку познайомився з тяжким працездатним життям. Але батько був дуже освіченим чоловіком і намагався навчати свого сина. Григорій вивчав українську та польську мови, а також займався математикою, астрономією та географією.

Упродовж 1734–1753 років він здобув ґрунтовні знання з гуманітарних наук у Києво-Могилянській академії, хоч повного академічного курсу не закінчив. У 1742–1744 рр. був співаком придворної хорової капели цариці Єлизавети, отримав добру, як на той час, музичну освіту, звання регента. У 1744 р. повернувшись до Києва, поновив навчання в Києво-Могилянській академії в класі філософії.

Після закінчення академії Григорій Сковорода став викладачем та педагогом. Він працював у Києві, Харкові та Харбіні. Його педагогічні методи були дуже нестандартними та новаторськими для свого часу. Він відмовлявся від жорстких правил та диктування знань, а замість цього навчав учнів мислити самостійно, розвивати креативність та критичне мислення. Він також активно використовував ігри та практичні завдання для того, щоб зробити навчання цікавим та зрозумілим для дітей.

Згодом Сковорода став членом Академії наук та професором у Харківському університеті. Його наукові дослідження були присвячені філософським темам, таким як природа людини, моральність та релігія. Він був одним із найбільших впливових науковців свого часу, який зміг об'єднати західну та східну філософську традицію.

Творча спадщина Г. Сковорода складає два великих томи. Основне місце займають філософські трактати й діалоги, а серед літературного доробку – «Сад божественних пісень» – збірка віршів, написаних в різний час (1753–1785), та «Байки харківські» – збірка з тридцяти прозових байок (1769–1774).

Здавна побутувала на Україні байка, але Г. Сковорода уперше виступив, так би мовити, «професійним» українським письменником-байкарем. У своїх байках Г. Сковорода прагне виховувати у юнацтва, для якого переважно й писав байки, пошану й любов до праці («Бджола та Шершень», «Зозуля та Дрізд»), почуття дружби і взаємодопомоги («Собака і вовк», «Соловей, Жайворонок і Дрізд»), засуджує пиху, зарозумілість («Вбогий жайворонок»).

В своїх притчах «Вдячний Еродій», «Вбогий Жайворонок» та інших творах Г. Сковорода образно й дотепно висміяв дворянсько-аристократичну систему навчання і виховання. Він висунув досить сміливу для свого часу ідею природовідповідного виховання, згідно з якою учителеві належить розпізнати, розвинути й відповідно спрямувати саме ті здібності, що закладені природою в людині. У власній педагогічній практиці Г. Сковорода звертався до народнопоетичної творчості як засобу виховання.

Чверть століття мандруючи по селах, пасіках, степах України, рідше в містах, перебуваючи в гушці народу, Г. Сковорода прикладом власного життя і живим українським словом проповідував свої демократичні, філософські, педагогічні та письменницькі ідеї. Його твори ширилися в списках. Кращі, зокрема поетичні, розносилися кобзарями і лірниками по всій Україні. Окремі з них, іноді в народній обробці розмовною українською мовою, ставали відомі найширшому колу слухачів, про що свідчить пісня «Всякому городу нрав і права».

Отже, спадщина композитора, поета, байкаря і філософа Григорія Савича Сковорода є дорогим надбанням української національної і світової культури. Тому широко відзначаються ювілеї мандрівного філософа, його іменем названо вулиці, школи, заклади освіти та культури, село Іванівка перейменовано на Сковородинівку, там відкрито меморіальний музей, у багатьох містах споруджено оригінальні пам'ятники на його честь, про нього написано чимало книжок і статей (поєми П. Куліша «Грицько Сковорода» і П. Тичини «Сковорода», повість Т. Шевченка «Близнюки», поезії А. Малишка, М. Вінграновського, І. Драча та інших). На кіностудії ім. О. Довженка знято художній фільм «Григорій Сковорода».

Вдовиченко Христина

студентка групи Соам-22 факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – викладач кафедри української мови та методики її навчання Вітяк Юрій.

РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

«Якби ніхто нічого не знав про Г. Сковороду, якби час не пощадив для нас його рукописні твори..., якби народ не зберіг легенд про його дивовижне життя, якби зосталася одна-єдина його епітафія, то і вона блиснула би для людства спалахом дивовижної сили і осяяння: “Світ ловив мене, та не впіймав!”» (І. Драч).

Григорій Сковорода — видатний український мислитель, поет і прозаїк, який зробив вагомий внесок для поступу духовної культури українського народу та її літературно-філософської традиції. Доробок мислителя складають видання «Байки Харківські», зібрання пісень «Сад божественних пісень», філософські трактати та діалоги, переклади з латинської і грецької мов.

Поетична і прозова спадщина митця стала органічним складником нового письменства, яке розвивало гуманістичні, демократичні ідеї, заперечувало наявний суспільно-політичний лад, вводило в літературу самобутні образи простих українців, обстоюючи їхні соціальні і національні права. Вочевидь, самі за ці заслуги постать Григорія Сковороди стала канонічною і щедро відображена в класиці та сучасному літературному контексті. Образ цього митця висвітлено в напрацюваннях І. Срезневського, Т. Шевченка, І. Котляревського, П. Білецького-Носенка, П. Куліша, П. Тичини, В. Поліщука, М. Рильського, А. Малишка, І. Драча, Л. Ляшенка, І. Пільгука, В. Шевчука, В. Підпалого, О. Іваха, М. Проліса, Л. Мосендза та ін.

Справжнім символом духовної культури від давнини до сьогодні Сковорода постає за часів українського Ренесансу 1920-х років. Саме тоді Павло Тичина присвячує йому збірку «Замість сонетів і октав» та починає роботу над поемою-симфонією «Сковорода», яка за своїм грандіозним задумом мала б стати «українським Фаустом» ХХ століття [3].

Творчість Г. Сковороди помітно позначилася на літературному становленні І. Котляревського. Особливий дух творів зачинателя сучасної української літературної мови свідчать про продовження концептуальної традиції провідного мислителя, у якій вчуваються інтонації демократизму, гуманізму і правдолюбства. Інтертекстуальні зв'язки простежуємо на прикладі української опери на дві дії під назвою «Наталка Полтавка», у якій наявна травестія на відомий твір Г. Сковороди «Всякому городу нрав и права». Утім, нова, гучно кажучи, редакція тексту, яка вкладена в уста Возного, ілюструє дещо інший суспільний лад:

«Всякому городу нрав і права,/ Всяка імієть свій ум голова,/ Всякого прихоті водять за ніс,/ Всякого манить к наживі свій біс/ Лев роздираєть там вовка в куски;/ Тут же вовк цапа скубе за виски...» [1, с. 239].

Про не до кінця реалізований потенціал Сковороди говорив Шевченко в передмові до видання «Кобзаря»:

«А Борнц усе-таки поет народний і великий. І наш Сковорода таким би був, якби його не збила з пливу латинь, а потім московщина» [2].

До так званих «письменників-сковородинців» Л. Ушкалов зараховує і Г. Квітку-Основ'яненко, який був сучасником знаного мислителя, ба більше, знайомий із ним особисто:

«Мабуть, саме Сковорода прихилив душу юного Квітки до чернечого стану; від Сковороди ж таки бере початок і оте примітне поєднання чернечо-аскетичного та світського первнів, що так вражало всіх у Квітчиному характері» [4, с. 14].

Складність образу Г. Сковороди підсумовує дослідник Д. Чижевський. У своїй ґрунтовній праці «Філософія Г. С. Сковороди», що вийшла друком ще на початку ХХ століття. Науковець аналізує студії, що присвячені постаті філософа. Мусимо наголосити, що матеріали помітно різняться за своїм звучанням. Йдеться про різні оцінки творчого надбання Г. Сковороди:

«Може, ні про одного філософа у світі не висловлено таких розбіжних думок, як про Сковороду. Тепер є не менше, ніж 250 великих та малих праць, присвячених Сковороді, який, як це загально визнано, є найцікавіша постать історії українського духу. В цих працях — можна сказати без перебільшення — висловлено, напевне, не менше ніж 250 різних поглядів на Сковороду...» [5, с. 5].

Як бачимо, образ Григорія Сковороди відображено в чималій кількості творів українських письменників та літературознавців, які досліджували постать просвітителя. Мислитель був доволі цікавою особистістю та відіграв важливу роль в українській літературі та культурі загалом, філософські погляди якого можуть служити життєвими орієнтирами для багатьох поколінь.

Список використаної літератури

1. Котляревський, І. Енеїда; Наталка Полтавка: Для ст. шк. віку. Київ : Школа, 2008. 288 с.
2. Передмова до нездійсненого видання «Кобзаря». Сайт URL: litopys.org.ua/shevchenko/shev507.htm (дата звернення: 16.02.2023).
3. Тичина П. Замість сонетів і октав. Київ : Друкарь, 1920. 31 с.
4. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарій. Харків : Майдан, 2004. 776 с.
5. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди. Варшава: Праці Українського Наукового Інституту т. 24. 1934. 233 с.

Галабурда Уляна

студентка групи СОУМ-21 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Вашків Леся.

ІВАН ФРАНКО ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ

Про діяльність «останнього визначного мужа XVIII віку», Григорія Сковороду написано чимало. Його постаттю цікавилися філософи, педагоги, історики, літератори і мовознавці. Справедливо зауважив Леонід Ушкалов, «одним з піонерів вивчення життя та творчості Сковороди в Галичині був Іван Франко» [т. 29, с. 382]. Його оцінка сформульована у рецензії на працю Д. Багалія «Счинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем. Юбилейное издание (1794 – 1894 год), с портретом его, видом могилы и снимками почерка. 7-й т. Сборника Харьковского историко-филологического общества. Харків, 1894» [т. 29, с. 434]. Франкова рецензія опублікована у 1895 р. у « Записках Наукового товариства ім. Шевченка» (т. 5, кн. 1, с. 79-83).

Уже початок праці виявляє позитивне ставлення І. Франка до фігури Г. С. Сковороди. Його постать, на думку критика, «чи не найзамітніша з усіх духовних діячів наших XVIII віку» [т. 29, с. 434]. Слушною є констатація факту: доля поставила Г. Сковороду на межі двох великих епох, у часи політичного та духовного упадку старої козацько – гетьманської держави, та разом з тим, на порозі нової України. Г. Сковорода поєднував у собі абсолютні протилежності, завдяки яким постає унікальна та оригінальна цілісність, «се старий міх, налитий новим вином» [т. 29, с. 434]. Критик стверджує, що навіть вдача, мова, спосіб життя та ін., «має отой двоїстий характер, являється мішаниною старої традиції з новим духом» [т. 29, с. 434]. Наступні дослідники творчої спадщини Григорія Сковороди покладатимуться на спостереження

Івана Франка, акцентуватимуть його трактування постаті Г. Сковороди як «з'єднуючої ланки».

Дослідник І. Франко бачив у Г. Сковороді особистість вільну та вільнодумну: «Він цинив над усе свободу і бачив дуже добре, що для його поглядів та ідеалів, для його незалежної вдачі і моральної чистоти не було місця в суспільній ієрархії» [т. 29, с. 436]; інколи дивакувату та відлюдькувату; емоційну та експресивну, але разом з тим духовну, з аскетичними ідеями: «проживав по кілька неділь або й довше на однім місці, часто перебуваючи в самоті й задумі, та не менше часто ведучи розмови зі своїми знайомими на улюблені теми пізнання самого себе та морального поліпшення» [т. 29, с. 436]. Виокремлював у митцеві звичайну людину яка в молодості, віддавала перевагу радше самостійному дослідженню світу, ніж регулярному, ретельному навчанню: «...Тоді ще молодий парубок, більше придивлявся світові і людям, прислухувався розмовам, ніж систематично вчився» [т. 29, с. 435].

Іван Франко неодноразово наголошує, що Григорій Сковорода випереджував час, як у власному побуті, так і в своїх ідеях: «Він був прогнаний з сеї посади єпископом за те, що викладав після підручника, заложеного ним самим на основах, зовсім нових і суперечних з тою старою традицією» [т. 29, с. 435]. Дослідник переконливо стверджує, що коли форма суспільно-педагогічної діяльності й була стара та традиційна, то «зміст його науки був новий, а бодай зглядно новий серед тодішньої суспільності» [т. 29, с. 436].

Вагомим, на нашу думку, є ще один важливий наголос Івана Франка: Григорій Сковорода – справжній українець. Він любить свій край, банує за ним, ставить вище за власні потреби: «...Він вернувся знову на Україну, волюючи жити в крайній бідності і ненастанній мандрівці, «без рідні, без маєтку, без кута, де б міг голову прихилити» [т. 29, с. 435]. Став вчителем і віддав перевагу навчанню «вибраних одиниць із сучасної української суспільності» [т. 29, с. 436].

Дослідник диференціює образ Григорія Сковороди реального і уявленого, іншими уявленого. Так, дослідниця О. Єфименко порівнювала його

з кобзарями та мандрівними дяками. «О дні називають його містиком, другі раціоналістом, одні порівнюють його з Сократом, другі зо Спінозою, одні бачать у його писаннях пантеїзм, другі – чисте християнство, а вкінці інші не бачать в нім нічого, крім дивацтва, темноти, заплутаного стилю та застарілої бесіди» [т. 29, с. 437]. Цікавішими є сучасні візії постаті Григорія Савича, висловлені Андрієм Любкою: «Вегетаріанець, вільнодумець і недовчений студент,.. експериментатор у віршуванні, харизматичний викладач (нині б такого назвали коучем чи тренером), емоційний педагог.., неформал, який так і не підлаштувався під «нормальне» рутинне життя, співак, що роками виспівував оперні арії при царському дворі, русофоб, давнчанець, що спав чотири години на добу, пішохід, пастух і легенда...» [1, с. 4]. Далекішого 1895р., оцінюючи працю свого колеги, Іван Франко зробив висновок, що ці «різні, прямо з собою суперечні погляди» викликані не чим іншим, як «новістю його поглядів». Цим пояснюється, за Іваном Франком, «те незвичайно сильне враження, яке поява Сковороди робила на сучасних» [т. 29, с. 436].

Франко-рецензент висловлює подяку професорові Д. Багалію за його працю над осмисленням «незвичайної і характерної постаті» Г. С. Сковороди. Цінним є зауваження Івана Франка про те, що, незважаючи на величезний обсяг роботи, професору Д. Багалію, на жаль, не вдалося відшукати деяких творів, наприклад, «Трагікомедію». Працю Дмитра Багалія критик оцінює як багатий за змістом том. Вказує на його важливість для пізнання і наукової оцінки Г. Сковороди. Схвально відгукнувся І. Франко й про міркування Д. Багалія щодо спірних пунктів у життєписі й характеристиці Григорія Сковороди, а, крім того, зацентрував на тому, що Д. Багалій не оминав увагою й літературну спадщину митця: подав огляд написаного Г. Сковородою, установив хронологію і передав зміст кожного з творів. Це дуже важливо, на думку І. Франка, бо «деякі твори сього писателя задля його алегоричного та афористичного способу писання представляють великі труднощі для всякого, хто хоче підхопити їх основну думку» [т. 29, с. 438]. Як професійний критик,

Іван Франко висловлює жаль через відсутність у праці Д. Багалія критично опрацьованої біографії Григорія Сковороди.

Серед вчених, які досліджували творчу спадщину Г. Сковороди, виокремлюються імена Дмитра Багалія, Олександри Єфименко, Павла Житецького, Федора Зеленогорського, Олександра Хіджеу, Григорія Данилевського, Володимира Ерна та інших. Поміж них не губиться й внесок І. Франка у відчитування спадку Григорія Сковороди. Його творчість згадує він своєю авторською історією українського письменства; так, у розділі XXVIII «Православні письменники XVIII віку» Іван Франко означає Григорія Сковороду як «остатнього визначного мужа» [4, с. 256] того століття.

Список використаної літератури

1. Сковорода. Найкраще [Текст] / Григорій Сковорода ; пер. Марії Кашуби, Галини Сварник, Назара Федорака; передм. Ростислава Чопика, Андрія Любки; іл. Данила Мовчана Львів : Видавництво Terra Incognita, 2018. 320 с. (Серія «Українська езотерика»).
2. Ушкалов Л. В. Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. К.: Факт, 2007. 552 с. (Сер. «Висока полиця»).
3. Франко І. Я. Сичинения Григория Саввича Сковороди, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем. Юбилейное издание (1794 – 1894 год), с портретом его, видом могилы и снимками почерка. 7-й т. Сборника Харьковского историко-филологического общества. Харків, 1894// Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка, 1981р., т. 29, С. 434 – 438.
4. Франко І. Я. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890р.// Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка, 1984р., т. 41, с. 194-470.

Герасимчук Олена

студентка групи ПА-22 факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Науковий керівник – викладач кафедри української мови та методики її навчання Вітяк Юрій.

БАРОКОВІ ШУКАННЯ ТА ОРІЄНТИРИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

XVI століття відзначалося порівняно спокійними інтонаціями, проте нові віяння змінили це кардинально. Йдеться про епоху Бароко, що виникає в Італії, де і набуває стрімкої популярності. Стиль постав на хвилі кризи гуманізму та появи маньєризму. Визначальними ознаками бароко є пишнота, парадність, яскравість, химерність, екстравагантність. Провідними постатями, які працювали в цьому руслі, були Лоренцо Берніні, Мікеланджело да Караваджо, Тиціан, Аннібале Карраччі [1].

Щодо новизни в літературі, то стиль змінився на бароковий концептизм. В основу літератури бароко покладено тріадичний функціонал: навчати, вражати і розважати. Функційний підхід до літературної творчості призвів до розквіту деяких жанрів поезії, серед яких епіграми, панегірики, гербові вірші. Водночас створювалися поеми, що за обсягом перевищували епос Гомера. Для літератури бароко характерне прагнення до різноманіття, підсумовування знань про світ, всеохопність, енциклопедичність, що іноді обертається хаотичністю та колекціонуванням сміховин, намаганням дослідити буття в його контрастах [2].

Естетика бароко поступово проникала в мистецьку площину Європи. В Україні цей стиль проявляється на межі XVI—XVII століть і позначається на усіх жанрах тодішньої літератури. Популярності набуває силабічний та народний вірш. Також засвідчено розвиток нових форм світської поезії: філософської та еротичної лірики. Серед найвизначніших набутоків бароко вирізняється виражена в літературній формі заглибленість у внутрішній світ людини, нетерпимість до зла в будь-яких його проявах і гуманізм. У новому стилі творили Іван Вишенський, Лазар Баранович, Дмитро Туптало, Григорій Сковорода та інші [1].

Ідеал бароко – аскет-філософ, особистість, яка розуміла, що таке любов до всього живого і чию душу переповнює жага вічного, невмирущого. Таким ідеалом став Григорій Сковорода

Як відомо, Григорій Сковорода був мандрівним філософом, який напохваті завжди мав Біблію, сопілку чи флейту. Слушно зауважити, що мотиви сакральних текстів простежуємо у байках, діалогах і трактатах [1].

Григорій Савович був винятково творчою особистістю, що мала непересічний шарм та відзначалася загадковістю. Мислитель бачив прості речі по-іншому. І ці теоцентрична вірність та незвичність служили на користь бароко.

У своїх філософських творах Г. Сковорода порушував великий спектр питань людського буття та щастя. Мислитель намагався з'ясувати, що найважливіше у людському житті, як прийти до істини та чому не усі можуть досягти цього. Творчість Сковороди може наштовхнути нас на розуміння людської сутності, дослідження природи індивіда зсередини.

Барокова культура допомогла Г. Сковороді втілити свої ідеї в життя, що засвідчують його «Філософські трактати», які, варто зауважити, базуються на міркуваннях друзів-подорожніх. Актуальні філософеми простежуємо на прикладі байки про сліпого та безногого: *«Брат, що від брата має допомогу,— як місто, тверде і високе, укріплюється, як новозасноване царство»* [3, с. 3].

Наведений фрагмент, що позначається синтенційним характером, може викликати поліваріативні потрактування, проте, на наше переконання, паралелі слушно провести із сучасними реаліями. Мова про повномасштабне вторгнення країни-агресорки в Україну, після якого наша держава, метафорично кажучи, стала брамою Європи, захищаючи її собою. Ба більше, для низки європейських країн, які морально, фінансово та технічно забезпечують Україну в цій боротьбі, наша країна стала небувало дружньою, а то й братньою, та такою, у якій вбачають колосальний потенціал для розвитку.

Також варто зосередитися на сенсово багатшаровій історії про Едіпового сина та притчі про Сфінкса: *«Безглуздий світе, привабний і зваблений! Отрута порад твоїх — се сім'я смерті сердечної, а твій ласощ — се найлютіший звір; він нерозумних стрічає лицем дівочим, але пазури його — пазури лева, що вбивають душу, і такими вбивствами кожне століття, кожна країна переповнена»* [3, с.7].

У цьому разі мова про складну організацію зовнішнього світу, пронизаного виявами жорстокості, спокус та зла, що спотворюють світлу людську душу. Сфінкс уособлює людину, яка не піддається переліченим принадам, має чисту душу, може врятуватись та жити спокійно. Хто ж не такий, то Сфінкс роздирає його своїми кігтями – людина губиться у великому та жорстокому світі.

Мусимо згадати і загальновідому концепцію вітчизняного мислителя, що стосується улюбленої праці, яка приносить щастя, є істиною нашою та відкриває можливості для повноцінного життя: *«Багатством живиться лише тіло, а душу звеселяє споріднена праця»* [3, с.10].

Цей уривок декларує актуальний пошук місця людини у світовому просторі і становлення особистості через відчуття корисності та потрібності суспільству, які породжуються певними діями. Словосполучення «сродна праця» означає працю, до якої у людини є нахил, яка прирівнюється до життєвого покликання.

«Мова моя тоді спокійніша, коли кожна людина не лише добра, але і споріднену собі всіма сторонами знаходить роботу. Се і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з загальною потребою. Така потреба — се благодійство і послуга» [3, с. 8].

Саме поняття «щастя людини» та «сродної праці» посідають центральне місце у працях мислителя. Він показав, наскільки важливим є наше покликання у житті. Ключем до нього є розуміння самих себе та рушійних сил. Такі

роздуми втілені через притчі та вигадані історії, в цьому ми можемо побачити барокове мистецтво у творчості Г. Сковороди.

Історики філософії, наприклад, Д. Чижевський, звертають увагу на те, що Сковорода не творив філософської системи. За словами дослідників, філософія видається хаотичною, а в деяких моментах непослідовною. Є підстави навіть говорити про своєрідний анархізм такої філософії. Очевидно, в цьому анархізмі знайшла певне відображення українська ментальність [4].

А. Скоць відзначає, що вірші Сковороди треба не тільки читати, а й читати чути і відчувати: *«Ми читаємо Сковороду – розумного поета і чуємо Сковороду – талановитого музику»*. Пісенність – найхарактерніша риса поета, а «пейзажні» пісні – ще й художника. Так, тринадцята пісня налаштована на музично-тональний мажор: *«Гей, поля, поля зелені, Поля, цвітом оздобленні»*. Поетика, мелодика і ритміка роблять її подібною до української народної ліричної пісні. Невипадково вона увійшла в репертуар наших бандуристів, лірників, її співав народ. Відомо, що й сам Г. Сковорода співав свій «Сад» під власний акомпанемент у супроводі бандури, ліри, цимбалів. Про музичні пісні Сковороди влучно висловилася О. Шреєр-Ткаченко як про «новий тип вокально-інструментальної музики, тобто пісні з інструментальним супроводом, що безпосередньо передували українському солоспіву» [5, с. 42].

У творчості Г. Сковороди простежуємо особисту, пейзажну та філософську лірику. У нього вони взаємопов'язані. Так, митці доби бароко здебільшого порушували загальнолюдські питання про сенс буття, висвітлювали гуманістичні погляди, відображали внутрішній світ і пошук шляхів самореалізації та вдосконалення. Часто вони підкреслювали внутрішню красу людини, яка є головним Божим задумом.

Отож, розглядаючи творчість Григорія Сковороди у контексті барокового мистецтва, ми маємо добре розуміти його принципи, закономірності, яких він дотримувався, спосіб подання своїх думок. А вже

опісля ми можемо чітко побачити красу слова Сковороди, його велич та невпинне намагання донести нам сенс життя людини.

Список використаної літератури

1. Сковорода Григорій Савич. Сайт URL: <https://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 28.02.2023).
2. Сковорода Григорій. Повні тексти творів. Сайт URL: <https://www.ukrlib.com.ua/> (дата звернення: 28.02.2023).
3. Григорій Сковорода «Філософські трактати». Сайт URL: <https://www.osvita.ua/school/literature/s/75136/list-1> (дата звернення: 12.03.2023).
4. Петро Кралюк «Суспільно-культурний контекст філософії Г. Сковороди» (сайт URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/> (дата звернення: 16.03.2023).
5. Шевченко З. «Григорій Сковорода – останній представник українського літературного бароко». Сайт URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 28.03.2023).

Гураль Вікторія

студентка групи СОУМск-21 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Данилевич Марія.

«МАНДРІВНЕ СЛОВО»: ВІД СКОВОРОДИ І ДО СУЧАСНОСТІ

Духовна велич і простота, сила думки і слова, неосяжний талант, незборима міць і твердь Сковороди, від яких сучасного читача відділяє три століття, не втратили своєї актуальності.

У передмові до видання «Григорій Сковорода. Найкраще» сучасний український письменник Андрій Любка охарактеризував класика словами

«гіпстер, езотерик, вегетаріанець»: «ніхто на нього не озирається, не фотографує, не чіпляється з питаннями. Адже стоїть собі чоловік зі стильною короткою стрижкою, у зручному й недешевому льняному одязі, через плече перекинута полотняна крафтова торба. Кожен би подумав про такого: гіпстер! Із тих, що сортують сміття, п'ють кольорові смузі, мають тисячі підписників на інстаграмі, заробляють фрилансом і за кожної нагоди вирушають у закордонні мандри» [3, с. 4].

Його вірші «De libertate», «Всякому місту звичай і права» і життєве кредо «мені сопілка і вівця дорожчі царського вінця» кинули виклик тодішньому суспільству концептами сміливості, чесності, простоти, волелюбності. «Жити за Сковородою – то йти не його, а своїм шляхом; пізнати Сковороду – то насправді пізнати себе; виховувати по-сковородинськи – то не вкладати людині ззовні якісь правильні істини, а буквально виховувати – захищати від зовнішнього втручання потенціал, закладений усередині. Яблуню не вчи родити яблука: вже сама природа її навчила...» [3, с. 7].

Мандрівне слово Григорія Савича, заклало в українській літературі своєрідну і неповторну основу. За словами Ростислава Чопика, «творчість І. Котляревського, як і весь ембріональний («дошевченківський») період нової української літератури, зачиналися в силовому полі сковородинства». Засвоєне сковородинівське завдання як для тогочасних письменників, так і для сучасників – пізнавати основу для реалізації найбільшої у світі мети пізнання себе – не втратило актуальності, оскільки у своїй сутності є універсальним.

Історія українського мандрівного слова сягає тих часів, до яких нам три, а то й чотири століття. Таким феноменальним явищем в українському студентстві XVII – XVIII століть були «мандрівні дяки». Думки щодо їх діяльності різні, проте нам важливо, що залишили після себе ці українські ваганти. А залишили вони дуже популярну європейську традицію руху, шляху, поширення художнього слова. Г.Сковорода у своєму вислові «світ ловив мене та не спіймав» поглибив і увиразнив цей рух ідеєю толерування свободи

власного «Я» і любові до власного «Я». Згодом Тарас Шевченко індивідуальне «пізнай себе» підняв до рівня самопізнання нації.

Крізь роки та перипетії мандрівне слово Сковороди не блукає, а приходиться до нас. В контексті закладеної Сковородою традиції мандрівного слова сучасні літературно-мистецькі фестивалі можна розглядати також як мандрівне слово. Специфіка такого визначення характеризується формою організації подібних зустрічей. Результатом подолання певного шляху на якусь конкретну локацію є жива зустріч читачів і творців. Себто маємо таке: у XVIII столітті були мандрівні дяки і усна форма, а в XXI столітті – книжка та усне письменницьке слово впродовж літературно-мистецького фестивалю.

У стані сучасної дев'ятилітньої російсько-української війни і року повномасштабного вторгнення суспільство переконалося, що література має важливе значення, бо «коли говорять гармати – музи повинні кричати» [1].

За словами А. Дзюби (директорки Тернопільського мистецького фестивалю «І»), головна мета фестивалю – популяризація нашої культури. Як підтверджує опублікована антологія мистецьких зустрічей, місце воєнної тематики ніколи не було табуованим, більше того – бажаним і актуальним.

З 2014-го в українському суспільстві починає культивуватися відносно новий естетичний проект – художнє осмислення російсько-української війни. Запит на естетичний вимір продиктований самим сучасним українським суспільством. Домінування естетики війни створює можливості воювати і переживати воєнний стан, екстремальні умови ефективніше. Здатність осмислювати події естетично допомагає індивіду навіть підсвідомо в щоденній діяльності робити вибір на користь тих речей, які б сприяли перемозі у випадку зіткнення [5].

В сучасних текстах про російсько-українську війну ми виділяємо два види дискурсу: радикально-публіцистичний і гуманістичний.

Прикладом естетики радикалізму, мілітарного вислову може послужити цитата з тексту Миколи Сурженка: «... зараз ми стоїмо перед вибором естетики

миру чи естетики війни. Обиватель змагає привілеїв, спільнота – якісних стволів. Без практики збройної боротьби програмові засади є пашталаканням. УНСО сприймає війну як вид мистецтва... Націю народжує влучний постріл!..» [4].

В основі гуманістичного дискурсу лежить людська історія. Наприклад, письменник С.Жадан в одному з творів описує село на Харківщині, де 12-річний Андрій і 10-річний Максим влаштували блок-пост. Їх своєрідну гру підтримують батьки і сусіди. Вони допомагають в облаштуванні, згодом самі розпочинають патрулювати свою вулицю, збирають кошти для війська. Далі з'являється дівчачий блокпост. На такій сюжетній основі будується історія всенародного спротиву агресії, утверджується ідея єдності українського суспільства, віри в перемогу.

Обидва тексти є естетичними. Обидва тексти важливі. Власне, такі погляди не протиставляються, а навпаки взаємодоповнюються, коригують думки соціуму та задають ідейний зміст.

У науковому осмисленні окресленого явища необхідно враховувати час і умови написання, оскільки вони визначають функціональність. На основі критеріїв часу написання варто виділити такі групи:

- 1) тексти, написані до початку війни із росією (*функція «література бачить наперед»*);
- 2) тексти, написані під час війни з росією (*функція внутрішньої підтримки словом*);
- 3) тексти, що будуть написані після перемоги у війні з росією (*історіографічна функція*).

Зазначимо, що фестиваль як один з основних сучасних форматів «проживання» цих текстів дозволяє реалізовувати сформульовану на початку тезу про мандрівне слово як репрезентацію актуальної літератури. З іншого боку, таке «проживання» можна розглядати і як спосіб, що сприятиме подоланню посттравматичного синдрому та виконуватиме функцію катарсису.

Список використаної літератури

1. Гіцевич Л. Коли говорять гармати, музи повинні кричати – Борис Херсонський. Радіо Свобода.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27120347.html> (дата звернення: 18.02.2023).
2. Жадан С. URL: <https://www.instagram.com/p/Cg7Lj4hN-EC/?igshid=ODM2MWFjZDg=> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Сковорода. Найкраще [Текст]/ Григорій Сковорода; пер. Марії Кашуби, Галини Сварник, Назара Федорака; передм. Ростислава Чопика, Андрія Любки; іл. Данила Мовчана. - Львів : Видавництво Terra Incognita, 2019. - 320 с. – (Серія «Українська езотерика»).
4. Творча естетика війни... УНА-УНСО.
URL: <https://unso.in.ua/articles/tvorcha-estetika-viyny.html> (дата звернення: 13.01.2023).
5. «Україна» – естетика війни. hvylya.net.
URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/59359-ukrayina-estetika-viyni> (дата звернення: 15.02.2023).

Заруба Василина

магістрант групи мСОУМ-11 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Вашків Леся.

ДАВНЄ УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ СТУДІЙ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Богдан Лепкий мав глибокий погляд на історію, культуру і літературу українського народу від найдавніших часів до сьогодення, а тому значну увагу приділяв давньому письменству.

Повне літературне визнання принесли йому історичні повісті, у яких він майстерно-художньо відтворив вузлові етапи національної історії, розкрив перед читачем цілу панораму життя давньої України-Русі і козацької доби XVII – початку XVIII ст. Видатним явищем української історичної прози вважаємо його цикл повістей, об'єднаних однією назвою «Мазепа», який не був оцінений належним чином через вплив тогочасної радянської критики.

Давня українська культура, література, історична та політична спадщина старокиївської і козацької держави були для письменника тією міцною основою, на яку можна було покластися у боротьбі за незалежну Україну у XX ст. Богдан Лепкий максимально скористався цим джерелом з метою створення власного художнього бачення давньої України, її життя, побуту, релігійних вірувань, звичаїв, традицій, політичних реалій.

Давнє українське письменство Богдан Лепкий опановував на двох рівнях. У першому періоді своєї творчості, до Першої світової війни, він активно досліджував давню літературу. Результатом його студій є «Начерк історії української літератури» у двох книгах (Коломия, 1909-1912) і переклад «Слова о полку Ігоревім» польською (1899-1905) та українською (1915) мовами. І другий, вищий рівень – написання у 20-30-х рр. цілої низки історичних повістей із широким використанням давніх літературних та історичних джерел – літописів, мемуарно-історичної прози XVII-XVIII ст., авторитетних досліджень М. Костомарова, Д. Яворницького, М. Грушевського та ін.

Богдана Лепкого донині трактують одним із найвизначніших дослідників і знавців «Слова о полку Ігоревім». Провідною ідеєю цього твору прозаїк вважає любов до Вітчизни і тривожні переживання за майбуття нації, окремо відзначає патріотизм, почуття лицарства, його взаємозв'язок із народною поезією, а особливо думами.

У 1911 році Богдан Лепкий написав поетичний цикл «Слідами Ігоря» – чотири вірші, у яких розвивається тема «Слова о полку Ігоревім». Письменник

змалював картини початку козацького походу, затемнення сонця, битви на річці Каялі. Останній вірш – погляд сучасника на давно минулі події, заклик до земляків:

Слідами Ігоря спішить над Дін;

Там слава жде вас, предків дух просить! [3, с. 575].

Восени 1915 року у Відні Богдан Лепкий видав книгу ««Слово о полку Ігоревім» у віршових перекладах», яка через воєнні події не набула своєчасного визнання. Український текст «Слова» тут змонтовано з перекладів різних авторів – Т. Шевченка, С. Руданського, М. Максимовича, П. Мирного і самого упорядника. Книга розпочинається зі вступної статті та коротких пояснень самого твору. Цілих дванадцять уривків (більше половини) поетичного перекладу належить тут Богданові Лепкому, який сміливо вдавнявся до різних поетичних розмірів, строфічної побудови вірша, чітко відтворив текст оригіналу, що максимально сприяє легкому прочитанню, доносить до читача зміст і поетичний настрій твору.

Знову до теми «Слова» письменник звернувся у році 1937, під час відзначення 750-річчя написання твору. Того ж року окремим виданням з'являється оповідання «Каяла», яке вважаємо одним із кращих художніх творів української прози на тему Ігорового походу 1185 р.

«Начерк історії української літератури» залишився недооціненим аж до нашого часу. Перші дві книги висвітлюють давню історію літератури і доводять її до середини XVI ст. Праця відзначається багатим фактичним матеріалом, об'єктивними оцінками, значною увагою до першоджерел, стислим і влучним викладом. Письменник майстерно оглянув давнє письменство, назвав його основні пам'ятки, оцінив їхню мистецьку роль, звернув увагу на самотність давньої літератури, її патріотичне звучання, проповідь нею загальнолюдських моральних чеснот.

Богдан Лепкий – письменник-патріот. Упродовж усього життя він напружено працював заради батьківщини, для витворення її нового історичного

образу, підносив і акцентував роль тих її діячів, які присвятили своє життя визволенню України.

Список використаної літератури

1. Даниліна О. Епістолярний образ Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 18-25.
2. Коноплицька О. Екскурс в епістолярій Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 53-66.
3. Лепкий Б. Твори у 2 т. Т. 1. Київ, 1997. 789 с.
4. Мишанич О. Давнє українське письменство в науковій та художній спадщині Богдана Лепкого. Бережани-Тернопіль. Джура, 2001. С. 41-50.
5. Хороб С. Богдан Лепкий – історик української літератури: методологічний концептуалізм. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 261-273.

Канюка Андрій

студент групи УФа-42 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Скуратко Тетяна

ВПЛИВ Г. СКОВОРОДИ НА ФІЛОСОФІЮ ТЕАТРУ ЛЕСЯ КУРБАСА

Центральне місце у творчості Григорія Сковороди займає людина. Ідея внутрішньої людини означає й етику Сковороди – завдання людини

«переобразитися» в «дійсну людину». Внутрішня людина, за вченням Сковороди, самозахована в зовнішній людині, як ідеї в матерії. «Віднайти» внутрішню людину можна шляхом пізнання, вважав Сковорода. Внутрішня людина цілком відмінна від зовнішньої, її перемога над зовнішньою людиною є «другі народини» людини, є власне «утворення» людини, бо її існування, як «зовнішня людина», було в дійсності лише ілюзорне існування.

Пізнати себе, віднайти у собі «внутрішню людину» зумів Григорій Сковорода. Його ж стежками пішов видатний український режисер і теоретик театру, засновник експериментального театру «Березіль» Лесь Курбас. Зазначимо, що мистецьке самовираження Леся Курбаса відбувалося під впливом Григорія Сковороди.

Лесь Курбас уважно вивчав творчість Григорія Сковороди. Для цього він мав спеціальні заняття не лише із санскриту, а й старослов'янської мови. Безсумнівно, хотів читати твори Сковороди в оригіналі, молитва якого (так звана «молитва Сковороди») висіла у нього над столом: «Отче наш, іже еси на небі, ниспошли нам Сократа, щоб він навчив нас пізнати себе...».

Полемічність як відмінна риса української філософської лірики яскраво виявляється як у творчості Сковороди, так і у творчості Леся Курбаса. У вірші 10 Сковороди «Всякому городу нрав і права» зі збірки «Сад Божественних пісень» – через полеміку з різноманітними станами екзистенції – прокладається дорога до розуміння сродності, до себепізнання, яка в літературі українського бароко, за словами Л.Ушкалова, постає «насамперед особливим модусом «ванітативного» мотиву» [8, с.144].

Сковорода жив у добу, коли збірки з емблемами та гравюрами користувалися величезною популярністю, тому прагнув підсилити авторські виражальні засоби за допомогою емблем, додавав до своїх рукописів ілюстрації, запозичені з емблематичних книг.

Лесь Курбас також творив у часи, коли на межі століть зростає цікавість до символіки слова, образу, жесту. Можна сказати, що ілюстрації, живі

метафори й алегорії він творив на сцені, але також власноруч ілюстрував свою розвідку «Про закони просторовості у побудові мізансцени» [1, с. 45–51]. Поза увагою Сковороди, а потім і Курбаса не могла залишитись ґрунтовна праця Цезаре Ріпи «Іконологія», яка спершу, в 1593 році, постала у вигляді опису візерунків понять, а в 1603 р. побачила світ у Римі уже разом із відповідними до описів зображеннями. Ілюстрації «Іконології» Ц. Ріпи з її антропоморфічними візерунками концептуальних понять дивовижним чином корелюють із творами Сковороди, як і пізніше із пошуками Леся Курбаса. Так, в іконограмі «Фортуна» можемо побачити персоніфіковані постаті, які є і в пісні 10 «Всякому городу нрав і права» Григорія Сковороди. Максима про те, що кожен є ковалем своєї долі, у філософських трактатах Г. Сковороди розгортається в оригінальне вчення про споріднену працю, споріднене буття. А в трактаті «Алфавіт» думки про сродність вивершуються бароковим зображенням фонтана. До оригінального винаходу, який знаходиться в руслі європейських традицій, вдається і Лесь Курбас у виставі «Гайдамаки» Тараса Шевченка. Так, у постановці Курбаса у цій виставі Польща була представлена в іпостасі розкішної та вродливої жінки, котра з батогом в руках виїздила на сцену в кареті, запряженій кріпаками.

У розвідці «Незалежна студія при «Молодому театрі» у Києві» Курбас розмірковував над проблемою виховання нового актора: «Матеріалом творчості ми берем своє тіло. Звідси всю увагу ми покладемо на його розвиток і на вміння ним володіти. Надати йому прекрасні контури і лінії, вистудіювати кожен мускул і нерв, навчитись володіти ним до повної досконалості; знайти всі можливості поз і рухів, примусить своє тіло говорити більш виразно і зрозуміло, ніж людське слово, показати через тіло все божеське і все сатанинське, що тільки є в природі, – такі поставимо ми вимоги до техніки актора. Через те міміці, пластиці, танк і студіюванню рухів ми надаємо в своїй студії, як предметам, першорядне значення. Паралельно з тим музика, як почуття ритму, від котрого залежить нерозривно те чи інше значення руху тіла,

буде нами студіюватися з особливою уважністю» [1, с. 45]. Отже, в режисерських вимогах Леся Курбаса до актора простежуємо словесну необарокову максиму.

Новаторство Леся Курбаса простежуємо у співіснуванні в «Молодому театрі» творів абсолютно відмінних культурних епох, що виразилося у співдії різних сценічних стилів, ширше – різних художніх напрямків: символізм, необароко, неоромантизм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм... Першою реформаторською виставою став «Едіп-цар» Софокла (16 листопада 1918). Саме тут уперше в історії українського театру був задіяний і вийшов на сцену античний хор, до того ж Курбас уводив ту ж саму кількість хористів (12-14), що й в давньогрецькому театрі. Хор озвучував найважливіші філософські перипетії твору. І хоча науковці справедливо пишуть, що півторарічне творче існування «Молодого театру» можна сприймати «під знаком всесильного і нищівного фатуму», але це був час, коли Курбас найбільше був самим собою, був отією сковородинівською «внутрішньою» людиною в реалізації споріднених засад, у поривному прагненні «в межах порівняно малого часового інтервалу «переграти» хоча б основні віхи і явища європейської театральної історії» [2, с. 15]. Саме в цей період Курбас став на шлях умовного театру із його філософічним протиставленням життєподібним театральним прийомам. Так, у розвідці Леся Курбаса «Молодий театр (генеза-завдання-шляхи)» від 23 вересня 1917 року виразно відчувається реакція на тезу М. Хвильового «Орієнтуємось на психологічну Європу»: «...В літературі нашій, що досі найбільш ярко відбивала громадянські настрої, ми бачимо після довгої епохи українофільства, романтичного козаколюбства і етнографізму, після «модернізму» на чисто російських зразках – зворот великий, єдино правильний, єдино глибокий. Се зворот прямо до Європи і прямо до себе. Без посередників і без авторитетних зразків» [5, с. 14].

Курбасові, як наголошує Н. Корнієнко, вдалося увібрати стародавній досвід «карнавальної площі та досвід інтелектуальної метаморфози та метаморфози сприйняття». «Людина, що сама себе створює, яка трансформує

свій внутрішній світ – «внутрішня людина» в собі (за Сковородою) цікавила Курбаса найбільше» [6, с. 315]. Дорога до правдивої, «внутрішньої» людини є украй складною. Г. Сковорода освітив її геніальним відкриттям, що в самій собі людина має шукати і віднайти «сродний» її єству статус буття у світі. Лесь Курбас на дорозі віднайдена в людині Людини сподівався на правдивого митця, як то бачимо в щоденниковому записі від 14 травня 1921 року: «митець той, що у відчужанні творчому сильніший від існуючих категорій».

У своєму щоденнику Лесь Курбас зазначав, що «Мистецтво – це та площа, на котрій вершиться об'єднання всіх нас: говорять до себе людські глибини, дійсне наше «я», безвипадковість і різнорідність індивідуальностей життєвих» [1, с. 33]. Вважаємо, що саме режисерський щоденник Курбаса бачиться тим феноменом, який відкриває нам його суголосне до Сковородинівського мислення: «Я навчаюся з цієї історії, що людське серце не може бути без вправи і що коли від нього віддаляється священна думка, поняття істини, дух розуму, то воно відразу впадає у підлі заняття, не гідні його високого роду, й шанує, величає, обожнює мерзенне, нікчемне, суєтне», – так учень Сковороди Михайло Ковалинський передав слова Учителя у «Житті Григорія Сковороди». Лесь Курбас у розвідці «Незалежна студія при «Молодому театрі» у Києві» від 17 січня 1920 зазначав: «Там, де кінчається студіювання, кінчається творчість і поступ» [1, с. 44]. А в щоденниковому записі від 10 липня 1920 року читаємо: «Мистецтво, особливо театр, мусить повернутися до своєї первоформи – релігійного акту. Воно все-таки по суті – акт релігійний. Воно – могутній засіб перетворення грубого в тонке, підняття в вищі сфери, перетворення матерії. Тоді справді театр – храм, і повинен бути чистим і тихим, хоч усякі будуть молитви в ньому» [1, с. 51]. «Думаю – всі класичні твори не механізми, а організми. Різниця в живлячій струї, в біологічному (теж організмі). Це натхнення, що просвічує крізь твір» [2, с. 59].

Вважаємо, що й душевно-творча криза переживалася Лесем Курбасом десь подібно так, як свого часу Сковородою. Філософ знаходив розраду на лоні

природи. Щоденник Курбас часто писав теж на природі. У щоденниковому записі від 20 серпня 1922 року у селі Насташці Білоцерківського повіту зазначалося: «Мистецтво – це: засобами розміру, ритму і т. д. добиватися у іншого активності в напрямку інтуїтивного схоплення і пережиття речі, вираженої в символі, якою вона є в суті – в космічному, якою вона в нас» [2, с. 22].

Самому собі Курбас намагався накреслити шлях, як вийти із кризи: про це свідчить щоденниковий запис від 30 червня 1926 року: «Треба тільки уперто культивувати в свідомості певний імператив, зосередити на певний фокус усі свої сили і поступки: найнеможливіше буде досягнене. Тому, що думка – сила найбільша в світі».

Розвідкою «Про виховання самостійно мислячого, творчо активного режисера» (С. 89–98) Курбас відкрив серію доповідей, чим прагнув «до певної міри вичерпати в загальних зарисах матерію науки про режисуру, її зв'язки з усіма тими ділянками, які її стосуються; серію доповідей, які, у сполученні з певними практичними вправами, могли б вам дати такий потрібний мінімум, який би дав право вимагати від вас уміння самостійно розв'язувати поставлені завдання в театральній роботі». Водночас він сам вочевидь усвідомлює, переконавшись на власному досвіді, що «ніякий митець, якщо він не глибока людина, не справжня людина, не характер – нічого путнього, глибокого дати не може, отож і не може глибоко впливати на своїх співгромадян» [2, с. 85-92]. Гірко, але мужньо Курбас констатував, що хоча «театр «Березіль» – кращий із театрів на Україні..... але все-таки відчувається, що у наших акторів нема того шукання, довбання, удосконалювання себе, праці над собою. Актор повинен рости від спектаклю до спектаклю» [2, с. 163].

Афористичність мислення Сковороди і Курбаса увиразнює етапні моменти їх філософських розмислів, творчих зламів. За Сковородою, «святість життя – тільки у справах». Для Курбаса святою справою його життя став театр. «Театр – це таке мистецтво, в якому провідним моментом як засобом є зображення еволюції в конфлікті наявних енергій, персоніфікованих чи

прив'язаних до певних феноменів»; «Театр переживання – це завжди театр аматорський»; «Виростити нове мистецтво на гіллі тисячолітньої культури і на гнилих листках опадаючої сучасності» [2, с. 65].

Леся Курбас, як і Григорій Сковорода, презентував виняткове явище у вимірі не лише слов'янського, а й світового культурного простору. Перший закінчений твір Сковороди – «Наркіс, узнай себе», останній – «Асхань, про пізнання себе». І в назві, і в змісті – дивовижна послідовність у торуванні найважчої дороги – дороги самопізнання. У Курбаса бачимо подібну послідовність, починаючи від його перших, обнадійливо-оптимістичних, розвідок, і до останніх із доступних нам нині, позначених трагізмом відчасних пошуків виходу з глухого кута.

Рух до Г. Сковороди – вічний. Як зазначав Дмитро Чижевський, «...нові зустрічі з постаттю Сковороди необхідні. Ця постать буде безумовно що далі зростати та притягати до себе ще більше уваги, ніж досі» [9, с. 208], адже він будив совість, шляхетність і творчий неспокій, прагнув усвідомлення, пізнання себе, Бога і світу, бо ж це, на його думку, одне і те ж. Так само винятковою в цьому сенсі є і творча спадщина Леся Курбаса. Тому можна говорити про змістову, інтонаційну, понадчасову зрідненість філософських міркувань Леся Курбаса з філософською думкою мислителя XVIII століття – «філософа самопізнання».

Список використаної літератури

1. Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини / Упоряд. і прим. М. Лабінського; передм. Ю. Бобошка. К.: Дніпро, 198. 51 с.
2. Молодий театр: Генеза. Завдання. Шляхи / Упоряд., авт. вступ. ст. М. Лабінський. К.: Мистецтво, 1991. 320 с.
3. Працьовитий В. Українська драматургія 20–30-х років XX століття. Жанрова модифікація. Л. : ТЗОВ «Ліга-Прес», 2001. 131 с.

4. Працьовитий В. Національний характер в українській драматургії 20-х – початку 30-х років ХХ століття : Моногр. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2-е вид., доповн. Л., 2004. 300 с.
5. Семенюк Г. Українська драматургія 20-х років. К., 1993. 204 с.
6. Танюк Л. Драма Миколи Куліша // Куліш М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т.1. С. 315–316.
7. Ткачук М. П. Українська література ХХ століття. Тернопіль: Медобори, 2014. 608 с.
8. Ушкалов Л. Ловита невловимого птаха: життя Григорія Сковороди. Вид. 2-е. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 368 с. (Серія «Постаті культури»)
9. Чижевський Г. Філософія Г. С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово проф. Леоніда Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.
10. Чижевський Дмитро. Українське літературне бароко: Вибр. праці з давньої л-ри. К.: Обереги, 2003. 576 с.

Ірина Кантицька

магістрантка групи МСОУМа-12 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Вільчинська Тетяна.

«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» ЯК НАЙВИЗНАЧНІШЕ ПОЕТИЧНЕ НАДБАННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Григорій Сковорода був останнім великим поетом українського бароко, з яким воно «не дожеврїло, а догорїло повним полум'ям до кінця та враз згасло» [5, с. 244]. За словами З. Ґеник-Березовської, «у мозаїці тогочасної культури він посїдає місце на кшталт неограненого коштовного каменя, який своїм блиском докреслює його образ» [2, с. 52]. Однак, незважаючи на те, що йдеться про особистість дуже своєрїдну і варту уваги, його художня спадщина

залишається недостатньо дослідженою, що й зумовлює актуальність теми запропонованої розвідки,

Метою є з'ясувати роль і місце поетичної збірки «Сад божественних пісень» Г. Сковороди в літературному процесі.

Здебільшого науковці акцентують увагу на формальних інноваціях, репрезентованих у його творах. Відомо, що письменники епохи бароко надавали великої ваги формальним аспектам творчості. Звідси нагромадження в барокових творах синонімів, епітетів, ампліфікацій, антитез та ін., які утворюють справжній «словесний фейерверк». Основна заслуга Г. Сковороди полягає в тому, що він «запроваджує власну формальну реформу у силабічну систему, порушивши її, в тому числі, незвичною композицією та образною динамікою» [2, с. 44]. Але барокова культура, як відомо, не вичерпується лише формальними ознаками, визначальним у ній залишається духовний зміст. А він, на думку Д. Чижевського, характеризується виразним поворотом до теоцентризму, тобто до відведення центрального місця Богу. Така перевага духовних елементів над світськими є характерною рисою саме українського бароко [5, с. 242].

«Сад божественних пісень» (СБП) [4] є збіркою духовної лірики, в якій всі «божественні пісні» виростають з одного джерела – Біблії. У системі національного менталітету вона інтерпретується як місткий культурологічний символ, у якому узагальнені найхарактерніші типологічні риси релігійно-філософської поезії давнього періоду. «І водночас це явище абсолютно унікальне й безпрецедентне, феномен якого – в органічному синтезі різнорідних начал: мистецького і філософсько-світоглядного, трансцендентного й іманентного, а також середньовічного, ренесансного й барокового» [1, с. 41].

Ця збірка, або, як її ще визначають, цикл, містить тридцять оригінальних поезій, написаних Г. Сковородою між 1753 і 1785 роками. Вважається, що вийшла вона з-під пера уже зрілого митця. Але, за Ю. Шерехом, основний масив творів СБП був створений у перший період

творчості, у якому формувався світогляд письменника [6, с. 389]. Тому вірші, написані у цей час, відбивають протилежну настроєність: душевне занепокоєння перед відповідальними кроками в житті, а звідси нерідко стан нудьги, печалі, суму змінює оптимізм і відповідно мотиви радості, щастя, задоволення від перемоги над «бісом нудьги».

Очевидно, що Г. Сковорода плекав свої «божественні пісні», спираючись на багатющий досвід попередньої української барокової літератури. Основні мотиви збірки релігійні, тому всі поезії просякнуті ревним релігійним почуттям. Наскрізним образом, що проходить через усі поезії і з яким пов'язується своєрідний психологічний сюжет СБП, є образ ліричного героя-духовидця. Суть сюжету полягає в тому, що ліричний герой осягає духовну мудрість, намагається через подолання власної гріховності здобути людську досконалість. Найбільш славетною піснею в СБП зазвичай вважають «Всякому городу нрав і права». Її зміст, як і деяких інших творів, засвідчує типове для літератури бароко поєднання релігійних мотивів із світськими. Здебільшого науковці звертають увагу на виражений тут сквородинський «дух сатиризму».

Високо оцінюючи СБП, дослідники стверджують, що «ця невеличка збірка – епохальне явище в історії української поезії від давнини до сьогодні. «Божественні пісні» Г. Сковороди є неодмінним складником класичного українського репертуару трьох останніх століть, а також джерелом натхнення багатьох поетів, від Котляревського і Шевченка до Барки і Стуса; без цієї збірки нашу поезію уявити так само важко, як без Шевченкового «Кобзаря» або тичинівських «Соняшних кларнетів» [4, с. 92].

Загалом вагомість літературної спадщини Г. Сковороди, передусім поетичної, зумовлена насамперед тим, що з неї проростають перші паростки українського романтизму, а отже – і перші паростки модерної української поезії. Водночас його багатогранна філософсько-літературна творчість – це остання ланка в перехідному періоді не лише до нової української літератури, а

й до нової української літературної мови на народній основі, тому його творчість презентує неповторний феномен «сковородинства», досліджувати який буде ще не одне покоління науковців.

Список використаної літератури

1. Бетко І. Українська релігійно-філософська поезія. Етапи розвитку. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003. 240 с.
2. Геник-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм / пер. з чес. Г. Сиваченко; упоряд. та прим. М. Коцюбинська, Г. Сиваченко; вступ. ст. М. Коцюбинська. Київ: Гелікон, 2000. 368 с.
3. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. / [передм. О. Мишанич]. Київ: Обереги, 1994. Т. 1. 528 с.; Т. 2. 480 с.
4. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ: Факт – Наш час, 2006. 284 с.
5. Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: МПП «Презент», за участю ТОВ «Феміна», 1994. 480 с.
6. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: у 3-х т. Харків: Фоліо, 1998. Т. 3. 431 с.

Марцинюк Анастасія

студентка групи ПА-22 факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – викладач кафедри української мови та методики її навчання Вітяк Юрій.

СВОБОДА ЯК ОСНОВНА АНТРОПОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Концепт свободи як соціального явища відіграє важливу роль в історії людства, а тому й лежить в основі низки філософських доктрин. За одним із визначень, свободу трактують як «відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства; воля» [6].

Дослідження свободи відображено у працях С. К'єркегора, Г. Балла, Б. Спіноза, Ф. Ніцше та ін. Воля ж, услід за Е. Фроммом, є найбільшою цінністю, що засвідчено у книзі «Втеча від свободи». Автор виокремлює два типи свободи негативну (від чогось) та позитивну (для чогось). Психолог зазначає, що підвид позитивної свободи допомагає «спонтанно зв'язати себе зі світом через любов і працю, через справжні прояви чуттєвих, інтелектуальних та емоційних здібностей» [7, с.143].

Любов і праця тісно переплітаються у світоглядній парадигмі Г. Сковорода, який водночас сповідував ідею персональної свободи, яка видається вкрай складним питанням. Так, З. Фройд стверджував, що в людині домінує біологічне, а не соціальне начало, тому: *«Більшість людей насправді не хочуть свободи, оскільки вона передбачає відповідальність, а відповідальність більшість людей лякає»* [2].

Будучи аскетом, Сковорода ставив цінності моральні над матеріальними. Він цурався усього земного і намагався досягти вічне: *«І нічого не бажая, окрім хліба та води, Вбогість я за друга маю — з нею ми давно свати»* [1]. Сковорода переконаний: свобода, що насамперед стосується внутрішнього аспекту, зокрема відчуття людини, важить більше, ніж усе золото світу: *«Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото, Проти свободи воно лиш болото»* [8].

Мотив свободи вибору є наскрізним у творчих надбаннях філософа. У життєписі мислителя теж прослідковуємо тяжіння до волелюбства. Так, інакодумність Г. Сковорода виявилися доленосною у його педагогічній діяльності. За створення унікального курсу поетики за час викладання в

Харківському колеґіумі його звільняють як людину революційного бачення освітнього процесу. Такі інновації аж ніяк не віталися.

Як зауважує Л. Сангаєвська, Сковорода дотримується принципів свободи волі за Аврелієм Августином: *«Вищий акт волі — акт віри, отже, і віра вище розуму»* [4]. В уявленнях святого акт знання та пізнання вторинні, воля ж завжди передує їм [4].

Твердження богослова про те, що Бог наділив людину свободою волі, а отже все гріховне, що є в житті людства виникло, бо в певний момент людина не зробила свого вибору на користь Бога, підкріплюється таким висловлюванням: *«Бог, коли карає грішника, говорить йому: «Чому ти не скористався свободою волі для тої мети, для якої я тобі дав її, тобто для праведної поведінки?»* [4].

Григорій Сковорода трактував свободу як наріжний камінь людського існування. Гуманіст твердить, що безвольна людина не є повноцінною: *«О, якби в дурні мені не пошитись, Щоб без свободи не міг я лишитись»* [8]. У риторичній мислителю прослідковується заклик до стійкості та незламності як визначальних рис української ментальності.

На початку ліричного вірша *«De Libertate»* Григорій Савич ставить читачеві два риторичні запитання: *«Що є свобода?»* та *«Добро в ній яке?»* [8].

Мотив громадянської свободи Сковорода виражає через образ Богдана Хмельницького як *«отця вольності»* українського народу. Для мислителя гетьман виступає втіленням унікальної української ментальності, прагнення боротьби за власну незалежність, відстоювання державності та помсти гнобителям: *«Слава навіки буде з тобою,/ Вольності отче, Богдане-герою!»* [8].

Сковорода розуміє свободу як можливість мандрувати, досягаючи гармонії із собою та світом: *«...О діброво! О свободо! Я в в тобі почав мудріть»* [3].

Таким чином, у візії Г. Сковороди свобода постає як невід’ємна складова природи людини, найвища духовна цінність високоморальної людини, що увиразнюється через пошук гармонії зі світом.

Список використаної літератури

1. Електронна бібліотека української літератури. Сайт URL: www.ukrclassic.com.ua (дата звернення: 20. 03.2023).
2. 25 лаконічних цитат Зигмунда Фрейда, які можуть багато розповісти про кожного з нас. Сайт URL: <https://uamodna.com> (дата звернення: 19. 03.2023).
3. Поліщук, Ф. Григорій Сковорода. Життя і творчість. Київ : Дніпро, 1978. 262 с.
4. Сангаєвська, Л. Н. Свобода вибору між добром і злом як моральна сторона християнства. *Вісник Черкаського університету*. 2007. № 110. С. 153-159.
5. Сковорода, Г. Афоризми. Сайт URL: <https://dityinfo.com> (дата звернення: 20. 03.2023).
6. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970-1980). Сайт URL: <http://sum.in.ua/s/svoboda> (дата звернення: 25.02.2023).
7. Фромм, Е. Втеча від свободи. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 288 с.
8. «De Libertate». Сайт URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (дата звернення: 20. 03.2023).

Мелех Анна

студентка групи ПА-22 факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Науковий керівник – викладач кафедри української мови та методики її навчання Вітяк Юрій.

ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

«Сковорода — це філософ свободи і життєтворчості. Він – для кожної людини. У нього є поради, як бути нещасливим і як бути щасливим, який шлях обирати», — каже в інтерв'ю «Радіо Свобода» професорка філософії Марія Култаєва — викладачка Харківського Національного педагогічного університету імені Сковороди [4].

Мислитель Сковорода уособлює виразний образ вільної людини, яка знає, що таке свобода, і розлого тлумачить це слово для українців. Тут простежуємо спонуку до духовного ренесансу нації, зумовлену засвідченим на власні очі соціальним гнітом. Будучи мандрівним філософом — а мандри вже постають як ознака свободи — Сковорода чимало подорожує Слобідською Україною та Гетьманщиною. До того ж, попри глибокі знання в галузі філософії, усвідомлював ще й те, як живе простий народ, їхнє реальне життя. У своїх працях описував українську ментальність, що найяскравіше виражалася у прагненні до вільного життя та його збереженні.

Мусимо зазначити, що Сковорода походив з козацької сім'ї. Це було гордістю, адже козак — це незалежна і вільна людина, котра ладна жити так, як заманеться. С. Кримський влучно зазначив: «В українському козацтві набувають віртуозного вираження і національна вдача, і буяння вільної індивідуальності, особистісного завоювання світу, що було архетипним для менталітету України» [2, с. 298].

Слушно зауважити, що мислитель народився в час, коли відбулася ліквідація запорізького козацтва та державних інститутів. Тло соціально-політичних конфліктів позначилися на внутрішньому світі Сковороди, а тому й вплинуло на його філософські погляди.

Влучною в цьому разі видається цитата А. Карася: «На очах Сковороди руйнувалися звичаї і природні умови життя народу, розмивалися культурні вартості громади. Зверхницький вплив Москви, підступність Петра I і Катерини II — тільки частина проблеми. Інша її частина випливала з душі самої людини — тих же старшин, що далися спійматися світом» [3, с. 43].

Сковорода, чи то український Сократ, як, бувало, його називали, обстоював ідею зміцнення духу народу задля відновлення нації. На рівні з тим філософські погляди Сковороди спрямовані на дослідження людини та усвідомлення сенсу її буття, який пов'язаний з осягнення християнської мудрості та засвоєнням її системи цінностей.

Концепт свободи можна розібрати і в контексті «сродної праці», адже лише займаючись своїм, тим, до чого лежить душа, людина зазнає звільнення від гніту діяльностей, які не є логічним продовженням їхніх природних нахилів, вподобань.

Філософські міркування про свободу і її цінність Сковорода засвідчує у вірші із промовистою назвою «De libertate», що в перекладі з латини означає «Про свободу». У тексті автор проголошує, що свобода стоїть дедалі вище, аніж коштовні метали: *«Що є свобода? Добро в ній яке?/ Кажуть, неначе воно золоте?/ Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,/ Проти свободи воно лиш болото»* [5]. Як бачимо з цього уривка, свобода означається як найвища цінність, орієнтир, до якого необхідно прагнути людині. У згаданому творі Сковорода також звертається до Богдана Хмельницького, який є національно-визвольним символом: *«Слава навіки буде з тобою,/ Вольності отче, Богдане-герою!»* [5]. Згадка саме цієї історичної постаті є своєрідною метафорою, оскільки гетьман уособлював сподівання на вільне життя. Написання цього поетичного тексту можна розцінювати як певний демарш, оскільки в ті часи відбувалася ліквідація українського козацтва.

Філософія вільної людини Сковороди імпонувала Т. Шевченку. Утім, вони точно відчувалися ними по-різному хоча б тому, що Кобзар спершу зазнає кріпацтва, що, видно, й стало рушійною силою для творчого бунтарства.

Сковорода своєю чергою постає як вільний (в усіх сенсах цього слова) мислитель, який ні від кого не залежить, а тому мислить більш абстрактними категоріями, що можемо простежити, аналізуючи його філософські погляди. Коли Шевченко неухильно гне свою лінію противладдя, Сковорода демонструє інші підходи, що визрівають з егоцентризму, де людина насамперед належить собі і піклується про себе, а вже тоді про площину, частиною якої вона є: «не позірна відмова від усіх світських цінностей і пов'язань, а зухвала незалежність особистості, яка сама обирає собі своє призначення та майбутнє» [1, с. 247].

Шевченко, як трактуємо, засуджував Сковороду за таку байдужість до політичного життя країни. Філософ-самітник був занурений у свої роздуми про самопізнання, що складало основу його творчості, адже пізнання себе начебто, вслід за мислителем, має призвести до пізнання суцього.

Самопізнання Сковороди веде до свободи, розвиває вільну особистість, що свідомо своїх дій і ні від кого не залежить. На додачу здобуття свободи дорівнює спокою, що служить синонімом слову «щастя».

Він наголошував на тому, що свобода повинна бути заснована на моральних цінностях, таких як справедливість, рівність, доброта та інші.

У своїх творах Григорій досліджував різні аспекти свободи, зокрема аналізував її взаємозв'язок з індивідуальністю, вірою, мораллю, наукою та іншими аспектами життя людини. Також відстоював ідею колективної свободи, де кожен член суспільства повинен мати право на вільне життя та рівність перед законом.

Отже, філософема свободи є важливою складовою філософії Григорія Сковороди, яка заснована на ідеї вільної індивідуальності, моральних цінностях та колективній свободі. Усе своє життя Сковорода не втікав від світу, а жив і мислив вільно. Його життя було символом свободи. Не дарма на його могилі зазначені такі слова: «Світ ловив мене, та не спіймав».

Список використаної літератури

1. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ: Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
2. Проблеми теорії ментальності. Київ : Наукова думка, 2006. 405 с.
3. Спадщина Григорія Сковороди і сучасність: матеріали читань до 200-річчя з дня смерті Г. Сковороди, 21 – 22 грудня 1994. Львів: Світ, 1996. 190 с.
4. «Філософ свободи». Григорій Сковорода і в 300 років є дуже сучасним URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-filosof-hryhoriy-skovoroda-300-rokiv/32145420.html> (дата звернення: 06.03.2023).
5. De Libertate. Сайт URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/> (дата звернення: 27.02.2023).

Приймак Наталія

студентка групи СОУМ-21 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Вашків Леся

ТВОРЧА ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛЕОНІДА УШКАЛОВА

Спадщина Григорія Сковороди відома у світі. Число присвячених Сковороді публікацій безупинно й дуже стрімко зростає. За далеко не вичерпними підрахунками професора Леоніда Ушкалова «одних тільки наукових та науково-популярних праць про нашого філософа з'явилося вже понад п'ять тисяч» [7, с. 5].

Та й сам учений, слобожанин, Леонід Ушкалов написав чимало розвідок, присвячених мандрівному філософові, а також рецензій на книги про Г. Сковороду. Перу Леоніда Ушкалова належить: «Григорій Сковорода: літературний портрет», «Творчість Григорія Сковороди крізь призму статистики», «Дмитро Туптало та Григорій Сковорода про одну паралель акад. Миколи Сумцова», «Александрю Хашдеу та його розвідки про Григорія Сковороду», «Сковородіяна Дмитра Чижевського», «“На розграні двох великих епох”: Григорій Сковорода в оцінці Івана Франка», «Світ Григорія Сковороди в дзеркалі семіотики», «Про “вічну філософію” Григорія Сковороди», «Сковорода forever». Датовані різними роками, усі вони демонструють тяглість інтересу вченого до постаті Григорія Сковороди.

Узявши до уваги статтю «Творчість Григорія Сковороди крізь призму статистики», можна простежити талант Григорія Савича у цифрах. При цьому виникає неабияке бажання порівняти письменника і філософа з іншими представниками літератури. Так, у праці Л. Ушкалова українського Сократа порівняно з Тарасом Шевченком, зокрема через математичний підрахунок слів *Україна*, *Бог* та подібних. Було б недоречним опустити підсумки про літературну творчість, «світ ідей» письменника та сквородинську теорію пізнання: «На передньому краї, поза сумнівом, перебуває гасло *Пізнай себе*. Недаремно Сковороду повсякчас називають *філософом себепізнання*. Справді-бо, гасло *Пізнай себе* зринає у Сковороди 168 разів» [6, с. 83].

«Сковорода forever», на мою думку, – одна з неперевершених праць дослідника Леоніда Ушкалова. Вона містить сконцентрований вираз і аналіз усіх ідей, поглядів Григорія Савича, до спадщини котрого зверталися, про котрого писали сила-силенна діячів української і світової науки, літератури, культури; про котрого говорили й говорять усіма мовами світу. Г.Сковороду мудро наслідували великі українці: Іван Котляревський, котрий «належав, за словами Едварда Вінтера, до “учнів Сковороди”» [4, с. 475]; Григорій Квітка-Основ'яненко, Тарас Шевченко, Олександр Потебня, Павло Тичина, Дмитро

Чижевський та багато інших. Григорій Сковорода був, звісно ж, людиною, котра припускалася помилок, деякі з них зазначені у згаданій статті. Л. Ушкалов сформулював реєстр деяких усе ще не розв'язаних питань сквородознавства: вивчення богослов'я у творах Сковороди, потреба віднайти «затоплену Атлантиду» українського бароко, а разом з тим — частину широкого горизонту джерел, з яких черпав Сковорода, дослідження зв'язків творчості Сковороди і західноєвропейської культури XVI—XVIII ст., вивчення здобутків Сковороди на тлі філософських знань відомих йому авторів.

Леонід Ушкалов у праці «Дмитро Туптало та Григорій Сковорода про одну паралель акад. Миколи Сумцова» першим провів паралель між писаннями Григорія Сковороди й Дмитра Туптала, виокремивши низку спільних тем. Зокрема, літературознавець вирізняв обох письменників в царині біблійної герменевтики, а також імена згаданих діячів тісно переплітаються, коли йдеться про ідеї «двох натур» і «трьох світів», про емблематику та жанр епіграми в літературі українського бароко, про особливості старослов'янської мови в українських письменників XVIII ст., про українську моральну філософію. Варто не оминати увагою, що Д. Туптало й Г. Сковорода не раз і не два розробляють однакові мотиви у своїй творчості, схильні трактувати ідею себепізнання як стрижень споконвічної людської мудрості.

«Сковородіяна Дмитра Чижевського» розпочинається біографією дослідника Дмитра Івановича Чижевського. Далі йде характеристика постави власне українського Сократа, зокрема в питаннях його філософії та творчості, у зв'язках нашого мислителя з іншими. Леонід Ушкалов уважав, що саме з небесного патрона Слобідського краю Григорія Сковороди розпочинаються справжня історія української філософії. Він писав про Григорія Савича, перебуваючи в різних куточках світу, порівнював його не тільки з античними авторами, але й з сучасниками. Дмитро Чижевський залишається найбільшим і неоціненим інтерпретатором філософії Г. Сковороди. Завершується стаття рецензією на книгу «Філософія Г. С. Сковороди».

У статті Л. Ушкалова «Світ Григорія Сковороди в дзеркалі семіотики» власне рецензовано книгу дослідниці Людмили Олександрівни Софронової «Три світи Григорія Сковороди». «Назагал, задум рецензованої книжки є справді грандіозний. Створивши струнку епістемологічну модель семіотичного гатунку, складниками якої виступають численні бінарні опозиції на кшталт «видиме / невидиме», «тіло / дух», «старе / нове», «час / вічність», *культурні коди, концепти й художні дефініції*, Людмила Олександрівна Софронova пробує методично розглянути крізь її призму «три світи» Григорія Сковороди: «великий» (космос), «малий» (людину) та «символічний» (Біблію). Нагадаймо, що суть сквородинської ідеї «трьох світів» полягає ось у чому: Бог об'явив себе в (1) природі, (2) людині та (3) Святому Письмі, отож, *природа, людське серце та Біблія є трьома «світами – книгами»*, читаючи які, людина може пізнати єство речей» [5, с. 397]. Стаття рясніє ключовими цитатами з рецензованого дослідження книги.

Григорій Сковорода є тим невичерпним джерелом знань, до котрого припадають уже декілька століть усі, хто відчуває спрагу в життєдайній поезії, байці, філософському знанні та просто у влучному слові. Професор Харківського університету імені Василя Каразіна Леонід Ушкалов відчував жагу упродовж усього наукового досвіду відкривати нові горизонти приховані у вічній постаті українського Сократа. На запитання, чи вдалося це літературознавцеві, відповідь очевидна: вдалося! «На сьогодні світ сприймає Сковороду як одного з найглибших новочасних поетів-містиків, фундатора української “філософії серця”, мислителя, що вторував питомо східнослов'янську стежину осягнення реальності, або навіть як найбільшого після перших отців Церкви християнського філософа» [3, с. 73]. Леонід Ушкалов віднайшов і поділився з іншими спраглими власним відкриттям світу великого Г. С. Сковороди, що засвідчують його численні медієзнавчі праці.

Список використаної літератури

1. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів: У 2 т. К., 1973.
2. Ушкалов Л. Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. 552 с.
3. Ушкалов Л. Григорій Сковорода: літературний портрет // Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. С. 8-73.
4. Ушкалов Л. Сковорода forever // Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. С. 472-508.
5. Ушкалов Л. Світи Григорія Сковороди в дзеркалі семіотики // Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. С. 395- 422.
6. Ушкалов Л. Творчість Григорія Сковороди крізь призму статистики // Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. С. 74-87.
7. Ушкалов Л. Ad lectorem // Сковорода та інші: Причини до історії української літератури. К.: Факт, 2007. С. 5-7.

Рись Ольга

студентка групи СОУМ-41 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Бородіца Світлана

ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО

У 2005 році в київському видавництві «Смолоскип» під загальною редакцією Василя Лісового побачив світ чотиритомник філософських праць Д. Чижевського. Він вийшов під егідою Інституту філософії ім. Г. Сковороди

НАН України, Наукового товариства ім. Шевченка в Америці та Української вільної академії наук (США). Наголосимо, що в першому томі цього видання вміщені «Нариси з історії філософії на Україні» (1931), де окремий розділ присвячено філософії Сковороди, але найважливіше – наукова студія «Філософія Г. С. Сковороди (1934)». На думку І. Андрусяка, ними «Чижевський власне й заклав підвалини історії філософії як спеціальної дисципліни у вітчизняній філософській науці. Тут напрочуд цінні його студії над світоглядом українських барокових філософів, Сковороди, Гоголя, Памфила Юркевича, а головне – він чи не вперше доводить континуальність української філософської думки протягом століть» [1, с. 3].

Фундаментальна монографія «Філософія Г. С. Сковороди» Д. Чижевського вперше була надрукована у Варшаві в 1934 році. У 2004 році в Харкові вона вийшла стараннями відомого українського сквородинознавця світлої пам'яті професора Л. Ушкалова. Ця праця значуща в контексті філософської і літературознавчої спадщини Д. Чижевського: у ній він вперше постає українським філософом, трактуючи філософські роздуми Г. Сковороди як «суцільну і монолітну» філософію. За його твердженням, Г. Сковорода був останнім представником «українського духового барока», і водночас – українським (навіть «найцікавішим слов'янським») «передромантиком» [5, с. 379]. Поділяємо думку українських учених, що бароко та романтизм найсильніше вплинули на формування «українського духу». Відтак Г. Сковорода – непересічна постать «української духової історії» [5, с. 167], оскільки неосягнена у всій духовній величі через сакральність авторських текстів.

У «Філософії Г. С. Сковороди» з метою переконливого доведення містичного характеру світобачення українського мислителя XVIII століття Д. Чижевський логічно структурував матеріал у розділах «Вступ», «Підстави», «Метафізика», «Антропологія», «Етика», «Містика», «До джерел Сковороди» та пояснення «До таблиць». Основні засади сквородинської онтології,

гносеології, етики він осмислював в контексті античного платонізму й неоплатонізму, патристики, середньовічної та новочасної (передовсім німецької) містики. Вже у «Підставах» Д. Чижевський відзначив його «діалектичне» мислення з такими домінантами: «1) “антитетика”, себто відкриття протилежних означень у всякому дійсному бутті, 2) принцип коловороту» [5, с. 171]. Саме вони визначили «парадоксально загострену форму» роздумів філософа.

Важливо, що деякі тези Д. Чижевський обґрунтував вперше, як-от: творчість Г. Сковороди є «коментарем» до Святого Письма, його своєрідним потрактуванням; вона заґрунтована в містичну традицію; сквородинський «бароковий стиль» визначає не лише антитетичність із тотальним протиставленням духовного тілесному, а й символізм (символічне пізнання); у них закорінені містична метафізика (діалектика), антропологія (вчення про «внутрішню людину») та етика (система вічних духовних цінностей – мудрість, любов, щастя, праведність, святість). Ці наріжні філософські категорії та положення майстерно представлені в неперевершених взірцях релігійно-містичної лірики («Сад божественних пісень»).

Д. Чижевський обґрунтовано виснував значення філософії Г. Сковороди в «українській духовій історії» та ширше – в «розвитку світової думки» – «першорядне та величезне» [5, с. 196], бо «не стоячи в генетичному зв'язку з українськими романтиками ХІХ віку» [5, с. 196], Г. Сковорода набагато випередив свій час, сформувавши національну філософську традицію, котру розвинули й утвердили П. Куліш, М. Костомаров, П. Юркевич, О. Потебня та ін.

Список використаної літератури

1. Андрусак І. Дві іпостасі Дмитра Чижевського. *Літературна Україна*. 2005. 15 грудня. С. 3.

2. Горбач Н. Невідомий Григорій Сковорода. Львів: Логос, 2002. 152 с.
3. Ушкалов Л. Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури. Київ: Факт, 2007. 552 с.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні (1931). *Чижевський Д. Філософські твори: у 4-х тт.* / під. заг. ред. В. Лісового. Т. 1. Київ: Смолоскип, 2005. С. 1-162.
5. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди (1934). *Чижевський Д. Філософські твори: у 4-х тт.* / під. заг. ред. В. Лісового. Т. 1. Київ: Смолоскип, 2005. С. 165-388.
6. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди / підготовка тексту й передне слово проф. Л. Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.

Сапіщук Марічка

студентка групи СОУМ-21 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Леся Вашків

ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

Уже протягом трьохсот років світ ловить та не може спіймати його – Григорія Савича Сковороду – людину, що стала символом мудрості української землі, мандрівного філософа, який до нині є осердям української духовної історії. Для кожного освіченого громадянина України – це не просто одне з імен діячів української культури, це, можна сказати, своєрідна легенда, яка твориться не лише за допомогою знань, але й уявлення. Не серцеїд, а, радше, серцелюб, який творив за покликом серця, навчав жити за покликом серця й

сам теж жив, як творив і творив, як жив. Не просто так акцентую увагу саме на цьому слові, адже у всій творчості Григорія Сковороди налічено близько 1150 вживань слова «серце» у різних формах.

Ювілей стимулює вкотре замислитись над актуальністю творчості письменника сьогодні. Яким був вплив його на сучасників? Ні для кого не є загадкою те, що перо і приклад Сковороди виховали багатьох. Спокійний і розмисловий, Григорій виховав своїм словом цілу плеяду українських авторів, які вміли слухати і чути мову талановитих попередників. Шевченко у цьому шерезі займає місце особливе. Він найближчий не тільки в часі, а й в дусі. Обоє могли похизуватися неймовірною пам'яттю й любов'ю муз – поезії та малярства. Центральні образи-символи їхньої творчості – серце та доля – теж об'єднують цих двох українських світочів, але вже у світобаченні. Не зважаючи на притаманний Сковороді переважно філософський, а Шевченку – суто мистецький спосіб осягнення світу, їх поєднує антропоцентричне й екзистенційне сприйняття буття, кордоцентризм, обізнаність зі Святим Письмом, неприйняття догматизму, нав'язаного Московською офіційною церквою, індивідуальне сприйняття віри.

Саме філософія Григорія Сковороди була одним із важливих джерел впливу на формування світогляду Шевченка. Неабиякий інтерес викликає інтерпретація свободи, її ідея й розвиток у творчості обох письменників.

Без сумнівів можемо твердити, що філософія мандрівника – це філософія свободи. І в українській літературі нема людини, яка була б «свобіднішою» за Григорія Сковороду. Його воля полягала не у багатстві й матеріальному благополуччі, а у душевному мирі. В оді "De libertate (Про свободу)" поет роздумує:

Що є свобода? Добро в ній яке є?

Кажуть, неначе воно золоте є?

Ні ж бо, не злотне: зрівнивши все злото,

Проти свободи воно лиш болото. [2, с.116]

Ідея свободи у Шевченка дещо інша, однак не менш важлива. Якщо Сковорода створював свою, ні від кого не залежну філософію, яка стосувалася вивільнення «я» з власних кайданів, то Шевченкова свобода полягає у прагненні зняти ці кайдани з народу. Обидва письменники жили в той час, коли український народ, припинивши довголітні війни, міг більш-менш зажити спокійно. Проте той спокій рано чи пізно руйнувався через відсутність свободи. Це боліло Шевченку! Заарештований за участь в Кирило-Мефодіївському братстві, він пише дві вельми знакові поезії – «Мені однаково чи буду» та «Садок вишневий коло хати». Медитація, написана «У казематі», містить несподівану заяву:

Мені однаково, чи буду

Я жить в Україні, чи ні. [4, с.183]

На перший погляд, висловлене поетом, коле та вражає, однак та сердечна картина вечора у весняній Україні («Садок вишневий коло хати») певним чином нівелює гостроту і категоричність зацитованої строфи. Любов до України бентежить і крає, сповнює і ошаслиблює – все разом і нероздільно – поетове серце навіть у підземеллі каземату.

На тлі свободи у творчості Сковороди Шевченко виділяється показом історичного минулого української нації. Та потрібно взяти до уваги те, що будь-яка творчість у своїй суті є автобіографічною. Людина не може глибоко відчувати те, що не переживала на власному досвіді. Мандрівний філософ відстоював внутрішню свободу, яка була для нього основою життя. Кобзар же народився й жив у неволі, тому не міг бути до неї байдужим, співпереживав і боровся. У кожного була своя боротьба.

Відомий ще як байкар, Сковорода особливу увагу приділяв темі моральності: внутрішньому світу людини й природі, яка її оточує. Читаючи Сковороду, ми читаємо себе. Вивчаючи його творчість – вивчаємо себе. Автор вдається до протиставлення справжніх і фальшивих цінностей, показує, наскільки безсенсовими є багатство, маєтки та гроші, коли людина нещасна в

душі. Цей дух просвітительства притаманний і Шевченкові. Кобзар вдається до прямих послань. В одному з них – «І мертвим, і живим, і ненародженим..» – він благас:

Схаменіться! Будьте люди,

Бо лихо вам буде!

Розкуються незабаром

Заковані люди.

Настане суд, заговорять

І Дніпро і гори!

І потече сторіками

Кров у синє море

Дітей ваших... [4, с. 164]

Григорій Сковорода вважав, що людина має розрізнати видиме й невидиме в собі. Видиме – це тінь справжньої людини, а невидиме – її сутність. Саме це невидиме він і поєднує з Богом. Шевченко теж інтерпретував ці ідеї у своєму творчому здобутку, але дещо по-іншому. Упродовж усього свого життя письменник жив по-божому. Усі персонажі літературних творів поета є релігійними, то і в творчості Кобзаря немає жодного антихристиянського образу. Завершальною піснею «Саду божественних пісень» Сковорода говорить, що його Бог милосердний і що він не вмирає, бо з ним живе душа письменника, а Шевченко у своєму «Заповіті» прагне все покинути і полинати до Бога молитися, однак лише після того, як визволить свій народ.

Цікавим є припущення дослідників, що Тарас Григорович Шевченко використав окремі поезії Сковороди при написанні своїх творів. Так, у низці Шевченкових повістей «Наймичка», «Близнюки», «Княгиня» згадується барокова збірка «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди. У деяких з них представлений ідеальний хутір, що протистоїть городському світу. Саме там людина може знайти душевний спокій, вести гармонійне життя. Дванадцята та двадцять перша пісня зі збірки простежуються у Шевченкових

віршах «Не завидуй багатому...» та «Не женися на багатій...». Частина українських літературознавців вважають, що початок Шевченкової поеми «Сон» є трансформацією мотиву вірша «Всякому місту звичай і права» українського філософа.

Та й Тарас Шевченко ж свою поему-комедію “Сон” розпочинає зі слів: «У всякого своя доля і свій шлях широкий..».

Відомий український шістдесятник Валерій Шевчук твердить:

«Сковорода лишився на учителем свого народу. Сила його розуму поширювалася в часі, бо він умів прозирнути світ і людину. Він зумів сказати своїм сучасникам своє чесне, виважене й мудре слово, і це слово почули й плекають його до сьогодні»[3, с. 590]. Чутливий серцем і гострий розумом Шевченко, своєю майстерною рукою розвинув слово Сковороди, інтерпретуючи його ідеї, доповнені власними мотивами. І йому це вдалося. Такі однакові й такі різні водночас, уже протягом трьох століть залишають слід в душі кожного прихильника українського літературного всесвіту. Попливши на різних човнах життєвими шляхами, вони навчили своїх читачів виборювати той дорожній скарб, якого нам зараз так бракує – свободу. Навчили слухати серце й боротися за правду! Адже свобідним є лише той, хто не обмежується відсутністю перешкод для здійснення наміру. Так було зі Сковородою. Так було з Шевченком.

Список використаної літератури

1. Діброва Володимир. Свіжим оком. Тарас Шевченко для сучасного читача. Київ: Видавництво «Білка», 2021. 176 с.
2. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків – Едмонтон - Торонто: Майдан, Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – с. 116.
3. Шевчук Валерій. Муза Роксоланська: Українська література XVI – XVIII століть: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. Пізніє бароко. – К.: Либідь, 2005 – с. 579 – 590;

4. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т. Шевченко. – Х.: Видавництво «Школа», 2017.– с. 164; с. 183.

Самохвал Дарія

студентка групи СОУМ-21 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Вашків Леся.

«ЕСЕЙ ЛЕОНІДА УШКАЛОВА ПРО «ВІЧНУ ПЕДАГОГІКУ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

Світ ловив його, та не спіймав, проте Григорій Сковорода не зміг (та, мабуть, і не прагнув) приховати свою, протоптану мандрами, стежку до філософських надбань. Український Сократ був першим східноєвропейським мислителем, був проповідником любові і свободи, був мудрецем слова, він був і є святилищем для усіх нужденних. Геній нашої літератури – Тарас Шевченко виховувався під впливом творчості Г. Сковороди, про що й згадував у поезії «А.О. Козачковському»:

...І зроблю

Маленьку книжечку. Хрестами

І везерунками з квітками

Кругом листочки обведу.

Та й списую Сковороду.

Багатогранність постаті Г. Сковорода вабить літературознавців простувати його ж «стежкою пізнання». Одним із яких був Леонід Ушкалов – слобожанець, доктор філологічних наук, професор, автор академічних розвідок з історії української літератури та філософії.

«Одним-єдиним заняттям, до якого Сковорода відчував «сродність», – стверджує Л.Ушкалов, – і яким будь-коли займався, було виховання» [3, с. 147].

Життя людини, за Г. Сковородою, – це постійне самопізнання, саме Господь дарує душевний спокій і мир. Педагогічні ідеї мислителя формувалися навколо релігійних засад, етичних і моральних цінностей. Український філософ поділяв думку про «театр життя», інтерпретуючи її по-своєму: «Ми на цьому світі схожі на тих, котрі грають комедію. Поки вони грають, то представляють різні персони: один – персону короля, другий – князя, третій – слуги, четвертий – жебрака. Та тільки-но комедія скінчилася – усі виявляються рівні... Так і на Страшному суді не за нинішні достоїнства та чини буде Бог платити, а за справи й за добрі заслуги в тих чинах» [3, с. 163].

Відомо, що філософа називали «іноком в миру». Ведучи скромний спосіб життя, Г.Сковорода навчав своїх учнів тому ж: «Не будь вельможею, ні лихварем, ні Алкідом, ні пігмеєм, будь тільки Людиною, чуєш? – Людиною, і здобудеш благо» [2, с. 192]. Мислитель не дбав про земні блага, не дбав про посади та насолоди. Він відстоював ідею рівності у надскладний для України час: не маючи своєї держави, наша нація терпіла знуцання та поневіряння. Хоча катами були як представники країн-загарбниць, так і українська верхівка, що гнобила свій народ, забувши про людяність.

Найбільшу увагу мислитель приділяв приборканню пристрастей – тій війні, що в людському серці, зазвичай, вирувала. Письменник вважав, що душа, підпорядкована запалу, – хвора; людина, підпорядкована власним бажанням та надіям, – хвора. Саме процес приборкання пристрастей і є блаженством, оскільки усе наше життя - самовдосконалення.

Давньогрецький філософ Платон стверджував про важливість виховання новонароджених дітей у спеціальних будинках, де їх доглядають годувальниці, але кардинально іншої думки був Г.Сковорода. «Батьки повинні виконати дві основні заповіді: «добре народити» й «добре навчити» [3, с. 150]. Тобто мислитель значно розширив межі виховання, оскільки вагітна жінка має перебувати в душевному і тілесному спокої. Після народження малюка мати

повинна сама його годувати, виявляючи свою любов до дитини. Батько теж повинен брати вагому участь у формуванні дитини.

Ідея «сродності», за Г. Сковородою, виявляється в ранньому віці, філософ радив уважно придивлятися до захоплень дитини: слухає божественні пісні, гортає священні книги – богослов, припоює шаблю – воїн. Розпізнавши здібності, батьки можуть найняти професійних педагогів, направляючи дитя на шлях дійсного щастя: «...Клубок сам по собі покотиться з гори – прибери тільки каменюку, котра лежить йому на заваді. Не вчи його котитися, а тільки помагай. Не вчи яблуню родити яблука – сама природа того її навчила..» [3, с. 154].

Викладаючи поетику в Харківському колегіумі, Г. Сковорода вирізнявся строгістю і об'єктивністю. Наприкінці навчального року лише трохи більше половини його учнів одержали оцінку «тямущий», а інші – «нетямущий». Філософ цінував природні здібності вихованця більше, аніж знання предмету. Леонід Ушкалов упорядкував «двадцятибальну систему» оцінювання Г. Сковороди: ««напрочуд гострий» – «гострий» – «дуже тямущий» – «неабияк тямущий» – «доволі тямущий» – «тямущий» – «годиться, тямущий» – «здається, тямущий» – «не дуже тямущий» – «не нетямущий» – «не не годиться» – «здається, не годиться для школи» – «нетямущий» – «тупуватий» – «дуже нетямущий» – «тупий» – «дуже тупий» – «непотріб» («негодниця») – «справжній непотріб у школі» – «чиста тобі безтолковщина» [3, с. 148].

300-ліття Григорія Сковороди «возносить» його невмирущі ідеї на п'єдестал українського відродження. Його філософські думки стосуються цілого народу і окремо кожної людини. Педагогічні ідеї Григорія Савича не даремно називають «вічними», оскільки вони актуальні в будь-яку епоху, вони змалку формують здорову, незламну та цивілізовану націю. Гадаю, Леонід Ушкалов у своєму есеєві акцентував найпотрібніше і найважливіше у педагогіці Сковороди, власне – вічне, непроминальне.

Список використаної літератури

1. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996. 436 с.
2. Кравець В. Історія української школи і педагогіки. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів. Тернопіль, 1994. 400 с.
3. Ушкалов Л. Від бароко до постмодернізму: есеї /Леонід Ушкалов. Київ : Грані-Т, 2011. 552 с .
4. Шевченко Т. Кобзар: *Зібрання творів: У 6 т.* — Київ : Наукова думка, 2003. Том 1: Поезія 1837-1847. С. 367.

Сай Марина

студентка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету української філології Криворізького державного педагогічного університету). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та світової літератур Мельник Н. Г.

ПРОБЛЕМА «БУТТЯ В СОБІ» В ПОЕЗІЇ Г, СКОВОРОДИ ТА М. КІЯНОВСЬКОЇ

Постановка проблеми. Проблема буття людини віддавна є ключовою для філософії, психології та літератури. При наявності значної кількості праць, концепцій та ідей, вона й нині потребує дослідження. Філософська проблематика, притаманна творам митців, віддалених за часом, об'єднує їх у прагненні пізнати природу людини, проблеми її буття. Тому для філософсько-проблемного аналізу ми обрали творчість Григорія Сковороди та Мар'яни Кіяновської – письменників-мислителів, які прагнуть пізнати вищі сфери

існування людини, піднятися над злободенними питаннями життя, віднайти шлях до гармонії.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій.

Екзистенційні проблеми цікавили мислителів та письменників ще задовго до того, як ці філософські роздуми виокремились в самостійний напрямок. До вивчення названої проблематики звертались в своїх наукових студіях М. Бердяєв, Л.Шестов, М. Мамардашвілі, В. Біблер, Ж.-П. Сартр та А. Камю. Григорія Сковороду цілком логічно вважають “українським Жан-Жаком Руссо”, “українським Сократом”. Його філософська, літературна спадщина являють собою певну концептуальну єдність, що концентрує в собі роздуми про сенс життя людини, можливості його вибору та розуміння щастя та гармонії існування. Творчість Мар'яни Кіяновської вирізняється на тлі сучасної літератури глибиною і філософічністю.

Мета нашого наукового дослідження – виявити та дослідити результати художнього осмислення проблеми «буття в собі» у поезіях Г. Сковороди та М. Кіяновської.

Об'єкт нашої студії – поезії Григорія Сковороди зі збірки «Сад божественних пісень» та збірок Мар'яни Кіяновської «Інкарнація», «Книга Адама», «Міфотворення».

Предмет – проблема «буття в собі» Григорія Сковороди у збірці «Сад божественних пісень» та збірках Мар'яни Кіяновської «Інкарнація», «373», «Міфотворення».

Виклад основного матеріалу. Проблематика – це сукупність питань в літературному творі; пов'язана з ідейно-тематичними аспектами художньої творчості та спрямована на ідейне осмислення характерів [5]. Григорій Сковорода у творчості пропонує власну концепцію побудови правильного буття, усвідомленого та виваженого. Філософ презентує її розкриваючи через ліричного героя поезій. Проблема буття в собі виразно представлена в поезії «Чистий можеш бути собою...». Автор стверджує, що існування людини не можливе без впливу неба, віри, релігії, Бога: «Світе, світе безпорадний, Вся

надія — угорі...» [4]. Небесний двір постає у творі як символ причетності до вищих сил, що мають вплив на кожного з нас. Але Сковорода інтерпретує його досить оригінально: «...А невинність – ось небесний двір...»[4]. Стверджуючи, що людські чесноти – це і є небесний двір. Кінець твору доводить, що буття як святість є в самій людині. Вона має сад з духовних та моральних цінностей в душі, храм власного духу і град: «...Де ж такий чудовий, пишний град?/Сам ти град, коли в душі є сад,/Святому духу храм і град» [4]. Поезія «Підіймись на небеса, у Версальський хоч би сад...» є продовженням осмислення проблеми буття. Розмірковуючи, ліричний герой знову усвідомлює, що буття знаходиться в самій людині: «**...Найпотрібніше тобі ти знайдеш лиш у собі.** / Подивися, як живеш: друга у собі знайдеш,/ Стрінеш там ти іншу волю,/ Стрінеш в злій блаженну долю:/У **тюрмі твоїй** там світ, у **болоті твоїм** — цвіт...»[4]. З'являються образи тюрми та болота, як символічних площин, які є в особистості. Тому акцентовано, що тюрма й болото «твої». Автор заперечує наявність реального пекла, описаного в біблійних сюжетах: «...Правду Августин трима: **пекла не було й нема**,/ Воля — пекло переключте,/Воля — піч пащекувата./Тож візьми її до рук — **і ні пекла, ані мук...**» [4]. Проте рядок: «...Вбий же знак глупоти — пекло здужаєш ти.» [4] відкриває зміст поняття: пекло – це життєві негаразди, горе, яке людина може подолати. Шлях до щасливого існування в тому, щоб прислуховуватись до своїх почуттів, до серця: «...В серця свого глянь печери!...» [4].

Проблема буття в собі цікавить і сучасних письменників. Українська поетеса, прозаїк, перекладач, есеїст, літературознавець, літературний критик – Мар'яна Кіяновська в своїй творчості активно звертається до розробки названої проблеми. Її поезії переповнені потаємними сенсами, філософічністю та особливим світосприйняттям. Лірична героїня зі збірки «373» вважає, що істину, як і буття, людина може віднайти в самій собі: «**Що істина? – Знання себе самої...**»[3]. Її існування є святим, неземним, незвичайним: «...**Собі не рівна в тому, що земне...**» [3]. Важливим фактом є те, що лірична героїня не відкидає релігію, віру, Бога. Вона переосмислює цю тезу в контексті того, що

Бог є, його варто шанувати. Проте існує і людина як найвище земне створіння. Часто в творах письменниці площини людина і Бог, перебувають на одному рівні. Роздуми про всесильність Бога приводять до висновку: «...І Бог не всесильний, як перше, а просто печальний...» [3]. Тому буття як таке є в самій людині. Вона не піщинка у вирі часу, а щось вічне: «...Я вже нетутешня. В міжсвіттях, в світлах, триває /Відлуння душі.../ Уміння любити і, врешті, знання про себе./ Усе, що я можу, - вмістилище – стати містом./ Я – простору чаша. Місце. Грааль під небом...» [3] і т. д.

Авторка змушує читача до розмислів на тему: «Якщо буття в людині, то чи можна порівняти її з Богом, який творить світ?». Підтвердження цієї думки в наступних рядках: «Мурую сад, де безліч птиць і духів./ Де рух руки — між сном і павутинням...» [2]. На нашу думку, іпостасі **людина - Бог** відрізняються у Мар'яни Кіяновської. Бо все, що творить жива істота – це відбувається в рамках її буття, її світобачення, її існування. У творі це представлено процесом мурування саду. А буття переосмислюється через повернення в себе, дослідження себе, пошуку гармонії в критеріях Я – СВІТ. Проте, розмірковуючи над буттям в собі, людина постійно зіштовхується з конфліктом: Я-Бог, Я- НІХТО: «...Я титан. Я вода. Я маленький миршавий хробак...» [1]. Лірична героїня М. Кіяновської переконує читача в тому, що варто зачекати на себе, пізнати себе і тільки тоді вдасться розкодувати секрети існування: «...То осягнення суті. У сутіні — не тремтіння,/ А чекання на себе. Ти в мені, отже, знову я...» [2].

Висновок. Отже, проблема «буття в собі» є актуальною для української літератури від давнини і до сьогодення, яка є глибоко філософічною. Ілюстративними в цьому сенсі є досліджені нами твори Григорія Сковороди та Мар'яни Кіяновської. Осягнути буття людини, на думку обраних письменників, можна лише через глибоке пізнання себе.

Список використаної літератури

1. Кіяновська Маріанна Інкарнація. Київ; Львів : Київ. Русь, 1996. 98 с.
2. Кіяновська Маріанна Міфотворення : поезії; передм. О. Галета. Київ: Смолоскип, 2000. 108 с.
3. Кіяновська М. 373. Львів : Вид-во Старого Лева, 2014. 262 с.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 2. 574 с.
5. Словник-довідник літературознавчих термінів / Упор. : О.В. Бобир, В.Й. Буденний, О.Б. Мамчич, Н.П. Нікітіна; за ред. О.В. Бобиря. Чернігів : ФОП Лозовий В.М., 2016. 132 с.

Усачова Марина

студентка Криворізького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Журба Світлана

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПТИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ЗБІРЦІ ПАВЛА ТИЧИНИ «ЗАМІСТЬ СОНЕТІВ І ОКТАВ»

Філософські концепти Григорія Савича Сковороди: пізнання людиною самої себе, ідеї «сродної праці» та «філософії серця» ставали базисом для мистецьких поглядів та ідей українських митців. Інтерпретатором ідей українського філософа був Павло Тичина. Третя збірка поета «Замість сонетів і октав» вийшла у 1920 році з присвятою Григорію Савичу Сковороді.

Творчість Павла Тичини стала предметом аналізу в дослідженнях Г. Грабовича, Г. Клочека, Ю. Коваліва, М. Моклиці, В. Моренця, В. Стуса, Ю. Тітаренко, Т. Шестопалової та ін. Питання поетики поезії в прозі, інтертекстуальності, неоміфу, психологізму, музичності, висвітлення ідей «філософії серця» в третій збірці Павла Тичини розглядали в наукових розвідках С. Журба, О. Мошка, М. Наєнко, Ю. Тітаренко та ін.

Написана в період з 1918 по 1920 роки, збірка «Замість сонетів і октав» стала плодом мистецьких думок поета у революційний період. В. Стус писав: *«тема Сковороди існувала для нього (Тичини – М. У.) в роки революції і громадянської війни», проте, «Після безславної поразки національної революції віра в життєздатність скovorодинських ідей дуже підупала: чимало тих, які ще вчора шукали майбутнього України на шляхах добра і справедливості, повернули в протилежний бік: створилися психологічні підстави для виникнення філософії зла типу Донцова та іже з ним»* [3]. Філософські концепти Григорія Сковороди стали, в певній мірі, порятунком для Павла Тичини в період революційних змін, але надалі не допомогли дотриматись своєї істинної думки.

Філософські ідеї Григорія Сковороди будуються на досягненнях сучасної йому науково-філософської думки, християнських цінностях та духовної культури взагалі. Основою духовності та моральних чеснот у поезіях, байках, трактатах філософа є «філософія серця», адже *«орган яким ми сприймаємо Бога і через який Бог спілкується з людиною у християнстві є серце, що також постає центром духовності та моралі. У збірці «Сад божественних пісень» українського мислителя загальнохристиянський символ серця, заданий Біблією, т. зв. «абеткою світу», є одним із провідних* [1, с. 272]. Павло Тичина у поезіях в прозі третьої збірки переосмислює цей образ, інтерпретуючи його відповідно до зображення подій доби революції. У строфі «Кукіль» констатує: *«Стріляють серце, стріляють душу – нічого їм не жаль»* [4]. Божественна істина криється в дотриманні законів Божих, загальнолюдських, порушення яких веде до духовного виродження перш за все. Постріл у серце означає смерть не тільки фізичну, а й духовну. Протистояння під час революції неминує веде до знищення інокomisлячих, але нерідко жертвами стають безневинні: *«Людина, що казала: убивати гріх! – на ранок / З простреленою головою» (строфа «Терор»)* [4]. Ідею двоїстості серця Павло Тичина бере в Сковороди, що *«пов'язана із наявністю двох начал у душі людини – добра і зла, Божественного і диявольського»* [1, с. 273].

Протидію варварському терору Павло Тичина вбачає в любові, вірі, надії, про які говорив Сковорода: *«Коли б людина могла швидко зрозуміти неоціненну ціну великої тієї Божої ради, могла б відразу ж її прийняти і любити. Але оскільки тілесний грубий розмисел тут кладе перепону, для того потрібна людині віра. При ній необхідно має бути надія. Ці добродійності приводять нарешті людське серце, начебто надійний вітер корабля, у гавань любові, і їй доручає»* [2, с. 148]. Божественна гармонія настане тоді, коли буде утверджено загальнолюдські цінності, написано *«Найглибший, найвеличніший і разом з тим найпростіший зміст, укладений на / двох-трьох нотах – оце і є справжній гімн. / Без конкурсів, без нагород напишіть ви сучасне "Христос воскрес"»* (антистрофа до строфи «Іспит») [4].

Збірка «Замість сонетів і октав» складається з строф та антистроф, з'єднаних попарно, побудована як діалог ліричного героя з революційною дійсністю. Основний смисл проголошуваних ідей захований у підтексті. Строфа й антистрофа – це ідеї-відгуки, своєрідний код поета, що створює коло. Афористичність, конденсованість змісту поезій в прозі підсилюється символічністю образів. «Зустріччю різних смислів», образами-символами наповнені трактати Григорія Сковороди, названі діалогами, в яких використано прийом питань і відповідей з елементами сократичного діалогу.

Павло Тичина, звертаючись до філософських концептів Григорія Савича Сковороди, осмислює антонімічність людського «Я», трактує суспільно-політичні події, закликає повернутися до «Найвищої сили», полишивши завойовницькі амбіції.

Список використаної літератури

1. Журба С. С. Ідея «філософії серця» Г. Сковороди у збірці Павла Тичини «Замість сонетів і октав». *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2014. Вип. 3. С. 270–278.
2. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. Київ: ТОВ «Вид-во «Обереги», 2005. Т. 1. 528 с.

3. Стус В. С. Феномен доби (сходження на Голгофу слави). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15290> (дата звернення: 17.02.2023).

4. Тичина П. Замість сонетів та октав. Київ : Друкаръ, 1920. 33 с.

Феномен Григорія Сковороди в сучасному медіапросторі

Гуменна Катерина, Романів Наталія

студентка групи Ж-11 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Кушнір Оксана

МАНДРІВНА ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У БОРОТЬБІ УКРАЇНЦІВ ЗА СВОБОДУ: У ФОКУСІ СУЧАСНИХ МЕДІА

Спадщина Григорія Сковороди неодноразово викликала дослідницький інтерес, що є свідченням важливості постаті мислителя в історії української культури. Сьогодні ми повертаємося до ідей мандрівного філософа, щоб знайти в них відповіді на сучасні проблеми. Українські медіа активно підтримують та пропагують погляди відомого діяча, особливо в контексті боротьби за свободу та демократію. Вони є важливим ресурсом для актуалізації ролі культури, національної ідентичності у процесі формування вільного українського суспільства.

Григорій Сковорода – видатна постать в історії України, відомий філософ, мислитель, поет. Його ідеї щодо людської свободи, гуманізму, саморозвитку та духовного просвітництва надзвичайно важливі для розуміння проблем сучасності, особливо в умовах російсько-української війни, коли історично віддалені думки можуть слугувати точкою опори у загальнонаціональній боротьбі. На думку Дениса Старостіна, Григорій Сковорода, «як справжній філософ, вмів підтримати людину, коли її зраджують найзвичніші контексти. Ідеї, які він залишив після себе, теж мають цю здатність. Крім того, дар Сковороди виховувати дієвих людей, відображений у

його творах, точно буде нам у нагоді під час післявоєнного відновлення України» [7].

Світогляд українського мислителя є багатограним. Зasadничим концептом його філософії є свобода як сенс людського буття. Найважливішою є внутрішня свобода людини, яка реалізовується через самопізнання, звільнення від хибних прагнень і спокус матеріального світу («пізнай себе») та здійснення свого призначення у «сродній праці» («живи згідно з (невидимою, духовною) натурою»). Без свободи неможливо досягнути щастя. Праця за покликанням, в основі якої духовне збагачення особистості, приносить людині радість та задоволення, а отже, робить її щасливою. На думку Григорія Сковороди, саме рівні та вільні особистості формують суспільство, яке існує на засадах моралі, відповідальності, справедливості. Сучасні українці навіть у моменти нестерпних випробувань керуються моральними чеснотами, зберігають єдність, працюють кожен на своїй ниві задля досягнення спільної національної мети [6, с. 5-6].

Особисте й національне самопізнання є особливо важливим для кожного з нас сьогодні, коли зі зброєю в руках мусимо доводити всьому світові, хто ми, і відстоювати своє право бути собою. На думку Володимира Прокопенка, доктора філософських наук та професора філософського факультету ХНУ ім. Каразіна, Григорій Сковорода є феноменом української ідентичності, адже вчить нас самовизначенню на засадах власної унікальності, яке ми реалізуємо у ситуаціях постійного свідомого та вільного вибору думок, почуттів, вчинків [4].

Моніторинг поведінки Росії на світовій арені вирізняє тенденцію неодноразової фальсифікації історії, переписування окремих її сторінок на угоду владному режимові, привласнення культурної спадщини поневолених народів. Григорія Сковороду російська традиція також намагалася вписати у свій контекст. Так, російськомовна сторінка Вікіпедії стверджує, що він – «русский и украинский странствующий философ, поэт, баснописец и педагог»,

тобто спочатку «руській», а вже потім – українець [7]. Однак імперська культура так і не змогла «спіймати» українського генія-мандрівника, який своїм життям і символічною творчістю засвідчував приналежність до України: писав для свого народу природною мовою, використовував латинську та грецьку, звертався до ідей та образів античного письменства, подорожував і пізнавав світ, але найбільше тягнувся до рідної землі, завжди пам'ятаючи: «Мати моя, Малоросія, і тітка моя, Україна» [5].

З початком повномасштабної російсько-української війни національний чин Григорія Сковороди увявнився з новою силою. Ми постали перед нагальною потребою пошуку життєдайних національно-громадянських орієнтирів людини, яка мусить «пізнати себе», осмислити глибинні духовні цінності задля спільної перемоги. Як писав Валерій Шевчук, місія Григорія Сковороди полягає в тому, «щоби ми пізнали себе, зрозуміли себе, освітили себе високими духовними помислами» [9, с. 140], усвідомили, знали, «як треба в цьому важкому, страшному і сум'ятному світі жити й не втратити вищих духовних якостей» [9, с. 139]. Ідеї філософа-сподвижника найяскравіше увиразнюються у фокусі сучасних медіа. Чимало медіапроектів, приурочених 300-річчю з Дня народження Григорія Сковороди, ініційованих громадськими організаціями, анонсовано [2] та висвітлено в українському медіапросторі кінця 2022–початку 2023 рр.

Зокрема, сайт міста Кривий Ріг 3 грудня 2022 р. представив репортаж про благодійний захід до 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди у місцевому Культурно-громадському центрі «Шелтер+». У форматі благодійного концерту і відкритої лекції було актуалізовано концепти мислителя у контексті його епохи та сучасності. На фоні музики громадський діяч Роман Морозов виділив п'ять актуальних ідей філософа для сучасної України під час війни: пізнати себе в народі (ідентифікація себе як частини суспільства), нерівна всім рівність (кожному по заслугі), сродна праця

(діяльність за покликанням), свобода (право вибору), і щастя (істина духовного і земного буття) [Актуальні ідеї Сковороди].

У серії публічних панельних дискусій «Ідеї Сковороди в нашій сучасності» [4] провідні інтелектуали з'ясовували значущість провідних сквородинських понять для сьогодення (сродна праця, порядок, нерівна рівність, щастя), як вчення філософа впливають на українську ідентичність, і як би Сковорода осмислював сучасні виклики. Війна спровокувала потребу вкотре зрозуміти себе кожним із нас як особистості, громадянина, визначити пріоритети, зберегти стійкість у ситуації екзистенційного вибору.

Як підкреслив Олександр Ткаченко, «в ідеї персональної свободи..., – світоглядний код українців. І в нинішній війні основна складова – битва за українську ідентичність, у яку від початку повномасштабного вторгнення цілиться ворог...» [1]. Тому сучасна медіатизація образу Григорія Сковороди скріплює наші державотворчі потуги у найскладніші часи випробувань, закликає пізнати себе, а відтак, збудувати те суспільство, про яке мріємо та на яке заслуговуємо. Українські ЗМІ наголошують на необхідності розвивати свідомість, гуманізм та духовність в індивідуальному та громадському та загальнонаціональному вимірах як засадничий чинник нашого майбутнього.

Список використаної літератури

1. Актуальні ідеї Сковороди для сучасної України під час війни»: у Кривому Розі відбувся благодійний концерт до 300-річчя з дня народження українського філософа. Сайт міста Кривий Ріг. URL: <https://www.0564.ua/news/3507585/aktualni-idei-skovorodi-dla-sucasnoi-ukraini-pid-cas-vijni-u-krivomu-rozi-vidbuvsja-blagodijnij-koncert-do-300-ricca-z-dna-narodzenna-ukrainskogo-filosofa-foto-video>
2. Григорій Сковорода. До 300-річчя Сковороди відкриється виставка і програма заходів. URL: <https://chytomo.com/do-300-richchia-skovorody-vidkryietsia-vystavka-i-prohrama-zakhodiv/>

3. Григорий Саввич Сковорода. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/18/251895/>
4. «Ідеї Сковороди в нашій сучасності»: серія дискусій. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=v6gdMCezHFk&t=1158s>
5. Листи Григорія Сковороди до М. І. Ковалинського. URL: http://ukrbooks.com/ua/Lysty_Grygorija_Skovorody_do_M_I_Kovalynskogo_10/
6. Мельник В.П., Луц-Пурій У.І. Філософсько-антропологічна концепція Г. Сковороди та сучасне українське суспільство в реаліях російсько-української війни. *Григорій Сковорода у сучасному багатомірному світі* : зб. тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16 листопада 2022 р.) / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника ; відп. за вип. В. М. Качмар, Л. В. Рижак, Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. С. 5–6.
7. Сковорода Григорий Саввич. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0,%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B9_%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B2%D0%B8%D1%87
8. Старостін Д. Як українці змінилися у своїх уявленнях про Григорія Сковороду. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/12/23/251989/>
9. Янковенко Ю. Діалогічна форма оприлюднення духовно - інтелектуальної інформації . *Теле- та радіожурналістика*. 2018. Вип. 17. С. 139–155.

Жак Юлія

студентка групи ЖМ-11 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Йордан Ганна

ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ

Сьогодні багато людей проводять багато часу в соціальних мережах, які виробили свій спосіб передачі інформації. У зв'язку з цим виникла особлива форма спілкування на основі інтернет-мемів. Мемі – це не просто самостійний напрямок та/або вид обробки візуальної інформації в соціальних мережах, вони також використовуються в комунікації, як спосіб реагування на певні події та висловлення особистої думки. Водночас мемі — це складне явище, яке включає багато аспектів, як-от передісторія, процес створення мемів, поділ платформ публікації на прийнятні та неприйнятні. Мем привернув інтерес наукової спільноти як унікальне явище з багатьма функціями. Концепція мема та його поняття були вперше запропоновані Річардом Докінзом у його роботі «Егоїстичний ген» 1976 року та «Розширений фенотип» 1982 року [2]. Під цим поняттям (англ. meme; інша транслітерація – теме) ми розуміємо одиницю культурної інформації, що передається від однієї людини до іншої, найважливіший засіб передачі емоцій і вражень у процесі інтернет-спілкування. Сьогодні термін мем все частіше стосується інтернет-мемів. Найчастіше інтернет-мем подають як імітовану соціальну ідею, або як зображення чи коротке відео, які поширюються шляхом копіювання. Його головна особливість полягає в тому, що він швидко поширюється, має широке коло користувачів і поширюється відповідно до їхніх власних уподобань. Природа мемів анонімна. Позначення одноособового авторства на мемі – явище нечасте. Частіше зустрічаються позначки пабліків та каналів, звідки мем було взято, але, подібні примітки не знаходять відгуку в аудиторії та рідко спонукають споглядача мема перейти до пабліку. Усі інтернет-меми дослідниця О.І. Чернікова поділила на такі види: вербальні (текстові), невербальні (візуальні, аудіальні, жестові), комплексні (поєднання різних типів) [6]. Українські мемі можуть містити іронічні або саркастичні коментарі до подій у країні, до культурних традицій, до політичних чи соціальних проблем.

У 2022 році в Україні відзначають 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди, видатного українського філософа-містика, письменника, педагога, теолога та мандрівника. Мудрість, яку він проповідував, не має часових обмежень і має особливе значення для кожного з нас зараз, у час суворих випробувань. В результаті в ЗМІ і соцмережах з'явилося багато контенту про Г.С. Сковороду, серед якого багато мемів, які стали предметом наукових досліджень. Людмила Тараненко – професор кафедри філософії та культурології Київського університету імені Бориса Грінченка у своїх дослідженнях звертає увагу на філософський зміст мемів про Сковороду та їх вплив на формування української культури. Микола Біленький – доцент кафедри історії України Національного університету «Києво-Могилянська академія» вивчає використання образу Сковороди у політичному дискурсі, зокрема в мемах під час Революції Гідності та війни на Сході України. Олена Поліщук – кандидат культурології, доцент кафедри культурології та мистецтвознавства Львівської національної академії мистецтв звертає увагу на використання гумору та іронії у мемах про Сковороду та їх вплив на формування культурної пам'яті. Надія Молчанова – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та культурології Ужгородського національного університету звертає увагу на використання мемів про Сковороду в інтернет-просторі та їх вплив на формування сучасної культурної ідентичності.

Меми про Григорія Сковороду з'являються в інтернеті час від часу. Більшість з них створені з метою розважити та показати смішну або несподівану сторону життя Сковороди. Ось кілька прикладів:

1. Григорій Сковорода неймовірний: портрети Сковороди і фотографія Марка Цукерберга. Меми з порівнянням зовнішності двох відомих осіб часто потрапляють в Український Інтернет. Як правило, такі меми не мають за собою ніякого додаткового підтексту, тільки цікаві збіги в особливостях зовнішності двох відомих людей [5].

2. Іронічний мем про Григорія Сковороду. Такі меми найчастіше попадають в Українську Мемологію. В них показуються розбіжності з філософією поета в теперішньому світі [3].

3. «Впіймай Мене, якщо Зможеш». Цей мем з'явився після того , як депутат Давид Арахамія на телевізійній передачі сплутав цитату філософа з цитатою Леонардо ді Капріо з фільму «Впіймай мене, якщо зможеш» [1].

4. Зовнішність Григорія Сковороди. Зовнішність філософа-містика дуже часто стає приводом для розроблення нових графіті, логотипі і звісно ж мемів. Дехто навіть вважає його хіппі , за його зачіску і стиль одягу, який він вибирав [4].

Меми про Григорія Сковороду стали популярними під час війни в Україні як засіб для підтримки національного духу та патріотизму. Використання образів Сковороди у мемах відображає його як символ української культури та нагадує про національні цінності. Вони часто мають гумористичний характер, що допомагає зняти напругу та підвищити настрій серед військових та мирного населення. У цих мемах часто використовуються

українські народні прикмети та традиції, що підсилює зв'язок між українською культурою та патріотичними почуттями українців.

Отже, меми є невід'ємною частиною сучасної української культури. Інтерне-меми є популярним способом передачі актуальної інформації в інтернет-просторі. Вони не тільки розважають, але й можуть впливати на культурний діалог та спілкування.

Меми про Григорія Сковороду – це приклад того, як меми можуть використовуватися для поширення філософських ідей та спонукають до роздумів.

Вони часто містять цитати Г. Сковороди, які відображають його глибокі думки про життя та людську природу. Ці меми під час війни можуть виступати як засіб для військової пропаганди, проте також можуть мати розважальний характер і позитивно впливати на настрій та мораль реципієнтів. Також можуть допомогти людям задуматися над моральними цінностями, зокрема в українському контексті. Вони можуть виступати як засіб поширення культурної спадщини, слугують важливим інструментом для популяризації та збереження культури України.

Список використаної літератури

1. «Сковородки не розмовляють»: Ганьбу Арахамії перетворили на меми і фотожаби – *Depo.ua*. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/skovorodki-ne-rozmovlyayut-ganbu-arakhamii-peretvorili-na-memi-i-fotozhabi-202110281384088> (дата звернення: 03.02.2023).
2. Дьолог О. С., Король М. В. Інтернет-мем як сучасна комунікативна одиниця. 2016. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/43282504.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Іронія долі. *Коні в Яблуках*. URL: <https://konivjab.net/tag> (дата звернення: 15.02.2023).

4. Перший гіпі у Європі – Григорій Савович Сковорода. *Yakaboo*. URL: <https://blog.yakaboo.ua/ru/european-hippie-skovoroda/> (дата звернення: 15.02.2023).
5. Файний чоловік. *Кони в Яблуках*. URL: <https://konivjab.net/tag> (дата звернення: 15.02.2023).
6. Чернікова О. І. Вербальний мем: лінгвістичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. С. 354–356. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/4715/1/135.pdf> (дата звернення: 20.02.2023).

Райца Вікторія, Шунько Тетяна

студентки групи Ж-11 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Кушнір Оксана

МЕДІАТИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ ТЕЛЕПРОСТОРИ

«... потоки творчого мислення Сковороди такі були потужні, що вони спадаючи із верховин у долину, ламали на своїй путі усі колючки і бур'ян, перестрибуючи через каміння гостре, і розливалися широко по всім роздоллі»

Павло Тичина

В історії кожного народу є феноменальні особистості, чиї життя і діяльність неодноразово переосмислюються, трактуються по-новому. Кожне наступне покоління виокремлює неоднозначні та неординарні натури і споглядає на них крізь призму епохи. Найяскравішою постаттю в українській культурі XVIII ст. був Григорій Сковорода – філософ, поет і романтик епохи пізнього бароко, світоч української духовної історії, чия оригінальна гуманістична творчість «була ґрунтом для розвитку української філософії і

літератури» [3, с. 5].

Перший український філософ став легендарним ще за життя як найбільший поціновувач свободи, індивідуального права самому будувати своє життя відповідно до власних потреб, цінностей, в оточенні споріднених людей. Його філософія ґрунтується на ідеї щастя, його розумінні та пошуку в усіх сферах життя. На думку мислителя, шлях до щастя – індивідуальний, тому кожному його варто розпочати з пізнання себе. Займаючись улюбленою справою, живучи за покликанням, ми постійно й невинно духовно зростаємо і маємо можливість досягти внутрішньої гармонії.

Григорію Сковороді – 300 років. Але його ідеї не старіють, вони зберігають свою актуальність для всіх поколінь – кожен вдумливий читач знаходить відповіді на важливі для нього питання. Неординарний мудрець, «перший розум наш...» [3, с. 6] був диваком із торбинкою на плечах, але думав про вічне – Бога, істинні знання, цінності земного життя, людські вади тощо.

В епоху новітніх технологій образ Григорія Сковороди неодноразово постає в центрі уваги української громадськості, зокрема журналістів. Мандрівний філософ курсує у всеукраїнському та регіональному телепросторі, щоразу по-новому розкриваючи грані своєї унікальності й нагадуючи про важливість ідеї персональної свободи для українців усіх поколінь.

Чимало телепроектів приурочено 300-річчю з Дня народження мандрівного філософа. Наприклад:

1. Сюжет «Світ Григорія Сковороди: унікальна виставка до 300-річчя філософа» в етері ранкового шоу «Сніданок з 1+1» від 4 грудня 2022 р. [5]. У ньому йшлося про попередньо проанонсовану [4] виставку, організовану в Українському Домі упродовж 3–11 грудня 2022 р. Кияни та гості столиці мали можливість побачити рукописи, автографи, першодруки, графіку та малюнки мислителя, а також вцілілу статую зі зруйнованого російськими обстрілами національного музею в селі Сковородинівка. Концепція експозиції передбачала інтерактивні об'єкти, майстер-класи зі створення байок-коміксів, живі виступи і

барокову музику.

2. Онлайн-інтерв'ю «300 років Сковороди: що відомо про постать українського філософа» в етері «Суспільне Культура» від 30 листопада 2022 р. [7]. Доктор філософських наук, професор Острозької академії Петро Кралюк допоміг з'ясувати важливі питання: Хто такий Сковорода? Який зміст має його постать для кожного з нас? Щось чули у школі, щось вивчали в університеті. Але наскільки глибокі ці знання? Та чи можна їх назвати історично справедливими?

3. Відео-сюжет «Видатні українці – Григорій Сковорода до 300-річчя з дня народження» на телеканалі «Новий Чернігів» від 5 грудня 2022 р. [1]. У розмові з пересічними містянами, експертами з різних галузей показано, що ж про філософа знають сучасні українці.

4. В етері телеканалу «Еспресо TV» від 3 грудня 2022 р. глядачам було запропоновано декламації творів поета у виконанні народного артиста України Святослава Максимчука – «300 років з дня народження Григорія Сковороди» [8].

5. В межах телемарафону «Єдині новини» від 20 грудня 2022 р. канал ICTV представив репортаж «В Україні відзначають 300-річчя Григорія Сковороди» – про презентацію «Українського щорічника з цитатами та фактами з біографії», приурочену 300-річчю філософа у Меморіальному музеї Сковороди в Переяславі [2].

Постать Григорія Сковороди неодноразово зацікавлювала й кіноіндустрію. Віддалені у часі й новітні документальні фільми пропонують глядачеві пройти життєвий шлях філософа разом із ним, перейнятися його помислами і чіткіше збагнути глибину філософії. Серед них: «Григорій Сковорода» – фільм, знятий у 1959 р. на Київській кіностудії імені Олександра Довженка режисером Іваном Кавалерідзе; «Сковорода» – стрічка, створена на основі архівних документів у 1976 р. режисером Миколою Ілленком; «Благословенні ви, сліди...» – погляд харківської журналістки Олени Єлагіної,

представлений 1997 р.; «Григорій Сковорода» – фільм 2013 р. про вплив філософії на українську культуру, відзнятий режисером Василем Остапенком; «Таємничий Сковорода» – кінопроект, трансльований у 2013 р. на телеканалі «Перший Національний», автор і режисер – Олена Хмирова; «Світло слова» – фільм про Сковороду-поета й філософа, знятий Олегом Волосовим у 2018 р.; «Сковорода: життя і творчість» – оглядова стрічка про діяча, запропонована режисером Іваном Мишурою у 2019 р.

Різноманітні телепроекти допомагають сучасникам глибше пізнати життя і творчість цієї визначної української постаті, збагнути її значення для національної культури та історії. Технічні можливості телебачення візуально увиразнюють образ Григорія Сковороди, пропонуючи глядачам цілісний погляд на унікальну й багатогранну особистість.

Список використаної літератури

1. Видатні українці – Григорій Сковорода до 300-річчя з дня народження» на телеканалі «Новий Чернігів». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rm5s6boPAPQ>
2. В Україні відзначають 300-річчя Григорія Сковороди. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KH7kIpZfK74>
3. Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа» : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наук. б-ка ; уклад. Т. І. Неудачина ; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків : ХНПУ, 2019. 128 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/G.Skovoroda_bibliogr_pok.pdf
4. Григорій Сковорода. До 300-річчя Сковороди відкриється виставка і програма заходів. URL: <https://chytomo.com/do-300-richchia-skovorody-vidkryietsia-vystavka-i-prohrama-zakhodiv/>
5. Світ Григорія Сковороди: унікальна виставка до 300-річчя філософа. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8gRSzgBKPbo>
6. Хотин Р. «Філософ свободи». Григорій Сковорода і в 300 років є

дуже сучасним. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-filosof-hryhoriy-skovoroda-300-rokiv/32145420.html>

7. 300 років Сковороди: що відомо про постать українського філософа. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=oaS8zvdqIpM&feature=youtu.be>

8. 300 років з дня народження Григорія Сковороди. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=D6TmkCVOJMA>

Педагогічні погляди Григорія Сковороди та актуальні питання сучасної освіти

Беркита Юлія

студентка групи ПА-22 факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – викладач кафедри української мови та методики її навчання Вітяк Юрій.

ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ОПТИЦІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сьогодні система освіти розвивається в умовах воєнного стану, себто таких, що несприятливі для оптимізації процесів, а це актуалізує проблему переосмислення педагогічної спадщини відомих особистостей минулого.

Сучасну освіту можемо окреслити як систему наукових і культурних цінностей, які людина опановує упродовж життя [5], а також — як процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної діяльності, морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості [4, с. 614]. Необхідно зазначити, що першочергово ці погляди відображаються у діяльності відомих просвітників минулого, зокрема Г. Сковороди, В. Сухомлинського.

Григорій Сковорода розглядав освіту як один із головних засобів реалізації свого суспільного ідеалу та виховання всього народу [6, с. 165].

Аналіз літератури [2; 3; 6; 7] дозволяє стверджувати, що педагогічні концепції мислителя пройняті західноєвропейськими ідеями гуманізму, реформації раннього Просвітництва. Спадщину мандрівного філософа в різний час та в багатьох аспектах досліджували Г. Гребінка, Н. Дічек, Н. Калініченко, Т. Кочубей, П. Куліш, І. Франко, П. Тичина та ін.

Діяльність Григорія Сковороди — видатного філософа, педагога, поета та просвітителя-гуманіста — припадає на період занепаду школи в Україні. Проте його творчість була тим джерелом, що живило українську викладацьку думку не одне століття.

У педагогічних поглядах педагога віддзеркалюються такі напрями педагогіки: *гуманізм, народність, природовідповідність, висока моральність, патріотизм* [7, с. 14].

Зміст принципу гуманізму в педагогічній діяльності у цьому разі розкривається завдяки розумінню вчителем переживань та прагнень дитини, віри в особистісне начало та в силу виховання. Учні у школі не лише повинні навчатися, а й осмислювати мету власного життя, вчитися застосовувати свої знання на практиці.

Цікавим фактом у діяльності Григорія Сковороди є те, що вже у XVIII столітті в мислителя була своя власна 12-ти ступенева система оцінювання. На думку педагога, джерелом усіх знань є досвід, практика та життя. Важливого значення він надавав принципу свідомого засвоєння знань. Учень, за словами Г. Сковороди, повинен здобувати знання не лише з книжок і пояснень вчителя, а за допомогою докільля, спілкування з природою, практичної роботи.

Чільне місце мислитель відводить подиву. Педагог вважав його супутником учня в навчанні. Слід зазначити, що цілісна особистість формуватиметься лише за умови чіткої емоційної підтримки учнів. Окреслений аспект є важливим чинником особистісно-орієнтованого навчання.

Принцип народності має важливе значення у вихованні покоління, що підрастає, в основі якого — мудрість наших пращурів, традиції педагогіки народного календаря, національна самобутність українців, навчання рідною мовою.

Григорій Сковорода відстоює принципи систематичності, доступності, послідовності у навчанні. Також педагог підтримував ідею природовідповідності. На думку просвітителя, виховання іде від природи, вона

є «всерідна, справжня і єдина навчителька» [2, с. 314]. Підкріплення цієї концепції спостерігаємо і в таких висловлюваннях: «хто захоче чогось навчитися, повинен для того зродитися» [2, с. 315].

Учитель для дитини має бути товаришем, наставником, другом. Актуальними у діяльності педагога є питання індивідуальної роботи з учнями; листування як метод навчання; використання методу вправ; роботи з підручником; просвітницькі уроки з відомими людьми тощо.

Педагог не оминув увагою і принцип доступності у навчанні. За його словами, учні повинні розуміти матеріал, самостійно його продумувати і закріплювати.

Григорій Сковорода бездоганно володів методом ведення розповідей, бесід, дискусій. Вчителям радив використовувати у своїй діяльності поради, приклади, роз'яснення, вчити учнів критично аналізувати свої вчинки. Адже це запорука успішного виховання дітей.

Не менш вагомим аспектом, на думку просвітителя, є робота з книгою, зокрема вміння дітей аналізувати прочитане. Мусимо зауважити, що Г. Сковорода закликав оберігати дітей від так званого «небезпечного читива».

На переконання педагога, людина найкраще може самореалізуватися та морально самовдосконалитися саме через працю. На додачу — дитину треба вчити того, до чого в неї є природний нахил.

Аналізуючи діяльність Григорія Сковороди, варто зазначити, що на високий щабель педагог поставив роль батьківського виховання, тобто педагогіку співробітництва. Вчений зазначив: «...якщо молода людина наділена схильністю до хліборобської праці, то не слід намагатися зробити з неї вчителя або священника» [7, с. 5].

Вчений відстоював ідею наочності в навчанні, приділяв особливу увагу методу спостереження за явищами та предметами.

Таким чином, педагогічні ідеї Григорія Сковороди знаходять своє відображення у контексті Нової української школи. Слід зазначити, що педагог

вперше в історії української педагогічної думки висунув ідею природовідповідності. У своїй діяльності прагнув до формування мислячої, освіченої людини, яка б жила на благо народу. Григорій Сковорода першим у вітчизняній педагогіці поставив у центр почуття дитини, її стосунки з довкіллям.

Список використаної літератури

1. Артемова Л. Історія педагогіки. / Л.В.Артемова. – К., 2006.
2. Сковорода Г. Твори : У 2 т. / Григорій Сковорода. – К. : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. – 2-е вид., виправ. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії; Т.5). – Парал. тит. арк. англ. Т.1 / передм. О. Мишанича. – 528 с.
3. Сковорода Г. Твори: У 2 т. / Г. Сковорода. – К.: ТОВ «В-во «Обереги», 2005. – 2-у вид., виправ. – Т. 2. – 479 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с. 614.
5. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [mon.gov.ua / Новини%202016/12/05/konczercziya.pdf](http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczercziya.pdf) (дата звернення: 17.03.2023).
6. Мельникова О. Г. Сковорода і В. Каразін: два погляди на проблему освіти // Ольга Мельникова. – Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Вип. 2(41). – С. 165 – 167.
7. Рудь О. М. Погляди Григорія Сковороди на формування педагогічної майстерності вчителя / Рудь О.М. // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць, № (1)55 / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доц. Кудіна В. В. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2017. – 140 с. – С. 3–6.
8. Педагогічні погляди Григорія Сковороди крізь призму Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseosvita.ua>

/ library / pedagogicni – pogiadı – grigoria – skovorodi – 93122.html (дата звернення: 19.03.2023).

Лампіка Юлія

студентка факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Подановська Галина

Г. СКОВОРОДА ЯК ПРЕДСТАВНИК ЯК ПРЕДСТАВНИК ФІЛОСОФСЬКОГО РУХУ ОСВІТИ ТА ПРОСВІТНИЦТВА В УКРАЇНІ

Григорій Сковорода – мандрівний філософ, поет, педагог, який зробив значний внесок у розвиток східнослов'янської культури. Здобув славу першого самобутнього філософа. Григорій Сковорода вважається завершителем доби козацького бароко та родоначальником релігійної філософії. Твори Григорія Сковороди вплинули на ряд мислителів.

З ім'ям Григорія Сковороди пов'язують зародження вітчизняної філософії, яка виходить за межі західноєвропейської раціоналістичної традиції. Мислитель своїм безроздільним служінням істині, практикував філософію серця. Сучасники порівнювали його з Сократом, який так само не поділяв життя і філософствування. І як із Сократа почалася власне філософська рефлексія в античній культурі, так з Григорія Сковороди почалося філософствування у власному розумінні.

Н. Солонська, зазначає: «Все життя Сковороди є величезним та глибоко цікавим метафізичним експериментом» [3, с. 22]. Сучасний дослідник історії вітчизняної філософії В. Мельник стверджує, що: «Сковорода жив, як вчив, та вчив, як жив» [1, с. 56].

Отож, життя та діяльність філософа, самобутнього просвітителя, гуманіста, педагога, поета Григорія Сковороди – це життя патріота, вірного

сина українського народу. У 12 років він вступив до Києво-Могилянської академії, де навчався у 1734-1753 роках.

Сковорода був першим з філософів, хто, чудово володіючи латиною, грецькою, давньоєврейською та німецькою, протягом п'яти років побував у Польщі, Угорщині, Австрії, Італії, німецьких князівствах і, подорожуючи чужими країнами, слухав лекції у кількох університетах Європи. Він читав у оригіналі Платона, Арістотеля, Демосфена, Вергілія, Горація, Цицерона; вивчав філософію нового часу – Декарта, Спінозу; осягав системи Коперника і Ньютона.

Григорій Сковорода відомий насамперед своїми просвітницькими етичними ідеями, заснованими на критиці соціальної нерівності, паразитизму експлуаторських класів, на моральному звеличенні трудового народу. У центрі уваги Григорія Сковороди, як і всіх просвітителів XVIII ст., була проблема людського щастя. Сенс життя людини він бачив у самопізнанні, а щастя – у праці, що відповідає його природним нахилам.

Про сенс людського життя Григорій Сковорода писав: «Блаженний той, хто з коліски присвятив себе Христу, взяв добрий і легкий тягар і звик до нього. Святе таке життя. Ні злидні, ні нещастя не будуть йому тяжкі; ні вогонь, ні меч не розлучить його з Христом. Христе, життя моє, що помер за мене! Знищи черствість мого серця, запали в ньому Твій вогонь, щоб у мені померли пристрасті та злі бажання, і щоб я жив для Тебе, Світло мій!» [2, с. 198]. У цих словах міститься найвища духовна заповідь філософа.

Григорій Сковорода, стверджував, що хто бажає навчити інших мудрості життя, повинен довго вчитися сам, мати необхідний моральний авторитет вчителя, вміти поєднувати слово і справу.

Освіту Григорій Сковорода розглядав як один із основних засобів у реалізації свого соціального ідеалу. Виходячи зі своєї філософської концепції та особистого досвіду, він обґрунтував низку актуальних проблем.

Вирішуючи їх, зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки. Став представником філософського руху освіти та просвітництва в Україні. У притчах, байках, листах філософ оголошував війну невігластву. Він критикував школу, яка прищеплює лише прикмети показної шляхетності, манери світської поведінки.

Як до одного із засобів виховання, Григорій Сковорода звертався до рідного слова, народної творчості. Він засуджував механічне засвоєння чужоземних теорій. На глибоке переконання мислителя, освіта має бути доступною для всього народу.

В історії вітчизняної філософії, Григорій Сковорода відіграв значну роль як один із її засновників і утвердився як самобутній першопрохідник від християнського вчення до філософії серця. Вчення Г. Сковороди не було ще наукою в традиційному розумінні – це було моральне просвітництво народу, яке потребувало істини.

Григорій Сковорода – один із тих простих людей, хто увібрав у себе таланти рідної землі, що виріс із кореня простолюдини. Мандрівний філософ Григорій Сковорода започаткував філософський рух освіти та просвітництва в Україні. У його педагогічних поглядах відбилися основні напрями передової педагогіки: гуманізм, демократизм, висока моральність, любов до батьківщини та народу. У притчах і байках він висміював бездуховне дворянсько-аристократичне виховання і протиставляв йому позитивний ідеал виховання, мета якого – утвердження високих моральних якостей, формування гармонійно розвиненої людини.

Список використаної літератури

1. Мельник В. Григорій Сковорода – національний філософ. *Вісник книжкової палати*. 2012. №. 12. С. 35-36.

2. Попович М. Сковорода і богослов'я. *Переяславські сковородинівські студії*. 2015. С. 198.

3. Солонська Н. Г. Григорій Сковорода. *Бібліотечний вісник*. 1995. № 1. С. 22-27.

Сеньовська Радислава

студентка групи 1Дз2 факультету дизайну Тернопільського кооперативного фахового коледжу. Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Сеньовська Надія.

ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА СУЧАСНЕ ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

*Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитись,
в усякому разі з усієї сили намагатимуся
ніколи ні в чому не шкодити*

Г. Сковорода

24 лютого 2022 року путінська росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію нашої держави. Це принесло Україні як величезні втрати, так і значні зміни. Вони стосуються також і освітнього процесу. Зокрема, патріотичного виховання. І. Устименко вважає, що «війна рашистів на території нашої Держави, ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію, яка нині переживає оновлення» [4, с. 29]. Події 2022 року стимулювали більшість українців переглянути свої погляди: «в реалізації патріотичного виховання потрібні нові концептуальні підходи, передусім усвідомлення того, що формування патріотизму у молодих людей не може займати другорядне місце або бути предметом спекуляцій» [2, с. 78]. Вчені (Г. Гуменюк, Т. Завгородня, В. Кремень, Н. Ничкало, Ю. Руденко, М. Чепіль тощо) наголошують, що патріотичне виховання має формувати громадян, які здатні виконати обов'язок перед українським народом, вірити в Батьківщину, забезпечити їй повагу цивілізованого світу.

Ці погляди на диво корелюють із позицією Григорія Сковороди. Видатний філософ та педагог (а також письменник, гуманіст, громадський діяч, музикант) вважав, що зростання творчої особистості нероздільно пов'язане з утвердженням національної духовності. Тому важливо ґрунтовно пізнавати традиції національної культури, а також розвивати освіти рідною мовою, що сприятиме залученню до духовності народу. Навіть свою першу лекцію, всупереч тогочасним вимогам, Г. Сковорода прочитав рідною українською мовою. На докори він відповів, що вважає «недоречним позичати воду, коли у нас своя криниця чиста» [1, с. 80].

Спираючись на таку етико-філософську концепцію та власний досвід, Сковорода висловив свої педагогічні погляди у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Зокрема, проблеми виховання піднімаються у текстах «Благодарний Еродій», «Убогий Жайворонок», «Харківські байки» тощо. Філософ був прихильником гуманістичного підходу у вихованні, прагнув до формування мислячої, чуйної, освіченої людини зі світлим розумом та гарячими почуттями, яка б жила на благо народу.

Важливим засобом виховання Григорій Сковорода вважав рідну мову. Він першим з українських педагогів вимагав вивчення фольклору. Адже він зберігає скарби народної мудрості.

Сковорода, вважає С. Новосад, «не лише глибоко розкрив світогляд, стиль та спосіб мислення українського народу, показав його живу душу і тим самим окреслив та охарактеризував риси української ментальності, а й освітив шляхи поступового розвитку української нації. Він був шукачем нового знання, нового розуміння Світу і місця людини в ньому» [3, с. 6].

Цікаво, що на освіту Григорій Сковорода дивився як на засіб виховання всього народу. Джерелом педагогічних поглядів філософа були традиції народної педагогіки, народна мудрість, народні погляди на освіту і виховання. Зокрема, етнопедагогіка вплинула на головну педагогічну ідею Сковороди – трудове виховання за принципом «спорідненості» (сродної праці). Всю його

педагогічну систему «пронизує ідея виховання людини праці, чесної особистості, яка трудиться згідно зі своїми природними нахилами» [1, с. 195].

Філософ був прихильником загальної освіти для всіх станів суспільства, виступав проти схоластичного навчання, заперечував і висміював «мавпяче» великопанське виховання з його «шлунковою і череватою» філософією.

Педагогічні ідеї Г. Сковороди з їх вимогами загальної і доступної для всіх освіти, думками про трудове виховання знайшли подальший розвиток в українській педагогічній думці XIX–XX ст.

Сьогодні спадщина Григорія Сковороди посідає гідне місце серед доробку педагогів світового значення (таких, як Коменський, Руссо, Песталоцці, Ушинський тощо). Сучасні вчителі можуть знайти в ній актуальні сьогодні ідеї про освіту рідною мовою, поширення та підтримку «свого» (як усної народної творчості, так і національної літератури), а також виховання українця, що має високі моральні якості, займається улюбленою працею на користь собі та на благо Батьківщини і не зазіхає на чуже, як рашисти.

Список використаної літератури

1. Григорій Сковорода: наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів: «СПОЛОМ», 2013. 228 с.

2. Кульчицький В. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 30. Ужгород: Говерла, 2014. С. 76–78.

3. Новосад С. Розвиток творчих здібностей, самопізнання та самотворення у філософській концепції Григорія Сковороди (Філософські особливості творчості українців). К.: НДІУ МОН України, 2009. 68 с

4. Устименко І. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. Педагогічний вісник. № 1–2. 2022. С. 26–29. URL: file:///C:/Users/Administrator%201/Downloads/PP_1_2-28-31.pdf

Вивчення творчості Григорія Сковороди в закладах загальної та вищої освіти

Гуменна Ірина

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РАМКАХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

Основою освітніх змін в Україні є реалізація компетентісного підходу.

У Законі України «Про освіту» вказано, що компетентність – це інтегрована якість особистості, яка становить динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися та продовжити подальшу навчальну діяльність [2].

Освіта, що базується на компетентісному підході дає змогу сформуванню в учнів ключові компетентності, котрі супроводжуватимуть їх протягом усього життя. До таких належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти [2].

Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» у закладах загальної середньої освіти діє з 2008 року. Він має потужну нормативно-правову та науково-методичну базу, що відповідає освітнім вимогам сьогодення, зокрема потребі реалізації реформи «Нова українська школа».

2021 року затверджено Освітню програму базової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» для адаптаційний циклу (5–6-ті класи), у якій анонсовано формування в учнів системи взаємозв'язків ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей: «Під ключовими розуміємо компетентності, що виявляються в здатності людини до ефективної життєдіяльності в усіх сферах людського буття; під загальнопредметними — компетентності, що допомагають особистості успішно опанувати предмети певної освітньої галузі; під предметними — компетентності, що забезпечують повноцінне засвоєння учнями змісту конкретних навчальних предметів» [4].

Програма корелює з вимогами Держстандарту базової середньої освіти (2020 р.) в аспекті формування наскрізних навичок: читання з розумінням, висловлення власної позиції усно та письмово, критичне та системне мислення; уміння логічно й чітко обґрунтовувати власну думку, творчий підхід, проявляння ініціативи, керування власними емоціями, оцінювання ризиків, ухвалювання самостійних рішень, розв'язування проблем, а також успішної взаємодії з іншими [1].

В основі побудови уроків української мови для 5 – 6 класів покладено принцип текстоцентризму: тексти призначені не лише для визначення в ньому лінгвістичних явищ і фактів та організації спостереження над ним, але й для висвітлення суспільно значущої інформації, що забезпечує патріотичного, морального, естетичного, екологічного виховання, а також соціалізації шкільної молоді.

Опанування змістової лінії на уроках української мови відбувається шляхом застосування системи вправ, викладеної в зошитах на друкованій основі.

Значну роль для формування в дітей умінь, що стосуються орфографії та орфоєпії, відіграють вправи зі словниковими словами, наприклад «Коло слів», скоромовки, чистомовки, робота з прислів'ями. При вивченні нового матеріалу та його засвоєнні використовуються вправи «Запам'ятовую ефективно» та «Фотоапарат». Для збагачення мовного запасу учнів запропоновано роботу з фразеологізмами. Для перевірки рівня засвоєння матеріалу пропонується вправа «Великі перегони», конкурс «Найрозумніший».

Система вправ покликана забезпечити чотириразове повторення матеріалу. Так реалізовується «технологія повного засвоєння навчальних одиниць, що ґрунтується на таксономії Б. Блума, теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, методиці інтервальних повторень Г. Еббінгауза» [4]. Вправи, котрі діти отримують для виконання вдома розроблені таким чином, щоб учителю вдавалося реалізовувати індивідуальний та диференційований підходи.

Важливим етапом у навчанні є здійснення системної самодіагностики знань, а також взаємо- та самооцінювання, що сприяє поступовому опануванню учнями навичок самоаналізу та самооцінки, котрі згодом дозволять скоординувати роботу учнів у режим саморегулювання та самокоригування. При аналізі та оцінюванні своєї чи чужої роботи, вони навчаються надавати правдиву інформацію про результати зробленої роботи, що сприяє розвитку академічної доброчесності.

Отже, реалізація проєкту «Інтелект України» сприяє високому рівню знань, умінь, навиків, цінностей і ставлень, що забезпечує формування в них ключових компетентностей .

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n149>
4. Освітня програма базової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Адаптаційний цикл (5–6-ті класи). URL: <https://drive.google.com/file/d/1-wcVQb5ByPUSM-OFbpLYOiq7Ffq1XK1i/view>

Ісаєва Тетяна

студентка групи УФа-41 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Грицак Наталія.

ФОРМУВАННЯ УЧНЯ-ЧИТАЧА-ІНТЕРПРЕТАТОРА КРИЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Григорій Савич Сковорода – український філософ, байкар, просвітитель, письменник, поет, педагог. Він став для нас «виховним та духовним ідеалом», або ж орієнтиром сьогодення. Свого часу Іван Федорович Драч виголосив істину, яка і зараз заставляє нас задуматись: «Якби ніхто нічого не знав про Г. Сковороду, якби час не пощадив для нас його рукописні твори..., якби народ не зберіг легенд про його дивовижне життя, якби зосталася одна-єдина його епітафія, то і вона блиснула би для людства спалахом дивовижної сили і осяяння: «Світ ловив мене, та не впіймав!».

Щоб побачити майбутнє нам потрібно пов'язати минуле із сьогоденням. Важливим завданням постає формування учня-читача-інтерпретатора, тобто особистості, яка має добре розвинуте критичне мислення і зможе аргументовано відстоювати свою думку та позицію. Добре відомо, що сучасний цифровий світ необмежений жодною цензурою. У ньому губиться як і молоде

покоління, так і покоління доросле. В результаті втрачаємо життєві пріоритети та людські цінності. І сучасне суспільство дає школі запит: формувати вільну особистість із розвиненим критичним мисленням, здатну протидіяти масовій маніпуляції [3]. Тому на наш погляд, учителям-філологам неодмінно потрібно брати до уваги той факт, що твори Г. Сковород і сучасну дитину розділяє час у 300 років. Проте дещо залишається подібним, навіть крізь призму часу. А саме завдання сучасника, які він ставить перед собою, починаючи з шкільного віку, направлені на досягнення матеріального збагачення у поєднанні з особистим розвитком, що дозволяв би жити у гармонії з навколишнім світом за будь-яким умов існування. З прочитаних творів Григорія Сковороди сучасний учень-читач повинен осягнути головний принцип буття – ідея «сродної праці», до якої письменник звертався впродовж всього життя. Григорій Савич був певен, що життя заради збагачення є негативним аспектом при будь-якій діяльності людини, адже жадібні люди не зможуть осягнути духовних благ:

Всякому місту – звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова;
Всякому серцю — любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум [2].

На даному етапі учень-читач переростає в учня-читача-інтерпретатора. Тобто, учень нічого не повинен вірити в будь-що без доказів, піддає сумнівам, щоб потім якісно проаналізувати; уміє протистояти думкам суспільства і обстоює власну позицію; порівнює різні літературні та життєві факти або ж явища; проявляє творчий інтерес до прочитаного і критично обдумує проблемні питання до твору [3]. Літературні твори Г. Сковороди, як і будь-який інший витвір літератури чи мистецтва, спрямовані на якісне сприйняття. Сприйняття тексту реципієнтом являє собою потужний психологічний процес. У цьому контексті О. Ісаєва стверджує, що читання сьогодні має бути все більш

аналітичним та критичним. Якщо раніше ми говорили про формулу: «читаю = насолоджуюся», то тепер прагматичний аспект читання стає пріоритетним, відповідно змінюється і формула читання: «читаю = критично сприймаю світ – розмірковую – піддаю сумнівам – зіставляю – аналізую – даю оцінку = пізнаю (себе і світ)» [3].

Можемо стверджувати, що і сам Сковорода інтерпретував тогочасні суспільні явища у своїх творах крізь призму гуманності та пробудженості, адже його називають провідником суспільства. Отже, відродження української нації в новій добі справді починається від Григорія Сковороди. Учень-інтерпретатор може цілком відмінно довести нам цю думку, адже якщо вдумливо читати навіть сатиричні твори зі збірки «Байки Харківські», можна зробити висновки про суспільні вади, лінощі, кар'єризм, жадобу до наживи, жадібність. Читач-інтерпретатор розмірковує над алегоричними образами та причинами, що призвели суспільство до такого стану, зіставляє усі факти відомі і з інших джерел знань, аналізує ці дані, а в кінці дає оцінку сюжету, героям і робить висновок щодо твору. Спрямованість Г. Сковороди на досягнення внутрішньої волі, незалежної від будь-яких зовнішніх обставин, виводить його на арену визнання у своїх філософських та естетичних принципах усіх благ того, що йде від природи. І спираючись на ці принципи, намагаємось прищепити любов учням-читачам до усіх тих благ, націлити їх на роздуми про таємницю людського буття, програмування власної долі. Читання художніх творів здатне навчити школяра виокремлювати певні позиції з прочитаного тексту та формувати власні твердження, подавати аргументовану оцінку художньому твору.

«Подивись на цей світ. Поглянь на рід людський, адже він і є книга...» [1]. Слова Григорія Сковороди формують у читача спрямовану дію до аналітичного мислетворчого процесу, який так потрібний сучасному учневі-читачу. Оскільки філософія письменника не стосується якомось конкретному періоду чи часу. Ми так часто звертаємось до афоризмів Г. Сковороди, що вони

стали невід'ємною частиною нас, і задумуємось над тим, чи дійсно це сказано 300 років тому було. Але нам так важливо почути в певний момент потрібні слова: «Не закривайте очі на проблеми, а намагайтесь вирішити їх. Якщо ви відчуваєте себе нещасним – змініть щось в собі або змініть себе, відкиньте страх, бо саме страх нового керує вами, і почніть все заново. Нехай не одразу, нехай не як сніг на голову, але щастя обов'язково постукає до вас. Прислухайтеся до себе, до свого серця» [1].

Список використаних джерел

1. Вступ до філософії. Великі філософи. Харків: СПДФЛ Чиженко С.Ю. ТОВ «Риф». 2005. 512с.
2. Всякому місту – звичай і права [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrlit.net/lib/skovoroda/gr233.html>
3. Ісаєва О. Формування учня-читача-інтерпретатора – соціальне замовлення, що стоїть перед сучасною українською школою. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ozonlit.in.ua/formuvannya-uchnya-chytacha-interpretatora-sotsialnezamovlennya-scho-stojit-pered-suchasnoyu-ukrajinskoji-shkoloyu/>

Крет Юлія

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасний світ потребує людей здатних добре орієнтуватися в інформаційному просторі, уміти знайти, опрацювати і правильно використати інформацію для досягнення життєвих цілей. Тож питання впровадження елементів медіаосвіти на уроках української мови є актуальним.

Теоретичні та практичні аспекти медіаосвіти активно порушуються в наукових працях учених та методичних доробках учителів-практиків. Інформаційно значущими є дослідження В. Іванова, О. Волошенюка, Т. Водолазької, І. Старагіної, Л. Найдьонової, О. Семеног, Т. Устименко, П. Зазимка, С. Іваненка, Г. Іваничука [4].

Необхідність упровадження медіаосвіти в навчальний процес засвідчено в нормативно-правових та науково-методичних джерелах. Серед компетентностей, викладених у Концепції «Нова українська школа», є інформаційно-цифрова, яка передбачає впевнене та критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій, також інформаційну й медіаграмотність, алгоритмічне мислення, навички безпеки в інтернеті тощо.

Відповідно до цілей Концепції, упровадження медіаосвіти в Україні вчителю необхідно сприяти формуванню медіаімунітету особистості, рефлексії та критичному мисленню, виробленню здатності до медіатворчості, що можна здійснювати через будь-який предмет шкільної програми та позакласну діяльність [4].

Упровадження медіаосвіти базується на засадах критичного мислення. Мислити критично – означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень. З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [5].

Медіавправи спрямовані на те, щоб навчити учнів працювати з медіатекстами, декодувати їх, критично мислити, створювати та репрезентувати власний медіапродукт, підтримувати атмосферу творчості, креативності, довіри та взаємної поваги на уроці. Їх можна використовувати на будь-якому етапі

навчального заняття, поєднуючи індивідуальні, групові та фронтальні форми роботи [3].

Наприклад, медіавправу «Хмара слів» доцільно використовувати на вступних уроках, уроках вивчення нового матеріалу, узагальнення й систематизації знань, закріплення вивченого, запропонувати учням для самостійного виконання, роботи в парах, групах.

У «хмарі» можна закодувати тему уроку, яку учні мають самостійно сформулювати; зашифрувати питання, на яке учні мають знайти відповідь опрацювавши матеріал; записати ключові слова для складання речень, діалогів, есе; викласти матеріал для словникових диктантів, вправ, кросвордів; записати групи слів за значенням, асоціації тощо [2].

Для уроку розвитку усного зв'язного мовлення можна підготувати презентацію з репродукціями жанрових художніх полотен і запропонувати дітям уявити себе персонажами картини, описати, що вони бачать навколо себе. Якщо пропонуємо пейзажні замальовки, то додаємо аудіосупровід: спів птахів, звук вітру. Так учням легше буде уявити себе на лоні природи.

Учителі української мови та літератури, які стали учасниками проєкту «Вивчай та розрізняй», часто застосовують на уроках вправи «Декодування медіатексту», «Розпізнавання мови ворожнечі в медіатексті», «Діалог – обмін думками та враження від телепередачі», «Репортаж», «Створення тексту реклами з використанням мовознавчого аспекту», «Створюємо ментальні карти». Кожна з них має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, що спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання [1].

Отже, інтеграція медіаосвіти особливо важлива на уроках української мови, адже під час роботи з художніми, публіцистичними та науковими текстами здатність обробляти інформацію є фундаментом для отримання результату. Особливості вправ із використанням медіа, які відповідають специфіці теми, полягають у тому, що всі вони спрямовані на глибше розуміння теми уроку, значно осучаснюють і поживляють навчальний

процес, сприяють формуванню ключових компетентностей нової української школи.

Список використаної літератури

1. Використання медіаресурсу і засвоєння медіаграмотності на уроках української мови та літератури. З досвіду роботи вчителя Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ступенів №23 Зоряни Палкової. URL: <https://gapon.te.ua/clovovchyteliu/dosvid-i-innovatsii/item/1504-vykorystannia-mediaresursu-i-zasvoiennia-mediahramotnosti-na-urokakh-ukrainskoi-movy-ta-literatury-z-dosvidu-roboty-vchytelia-ternopilskoi-zosh-23-zoriany-palkovoi>
2. Дяченко М. О. Формування медіаграмотності здобувачів освіти на уроках української мови та літератури URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-mediagramotnosti-zdobuvaciv-osviti-na-urokah-ukrainskoi-movi-ta-literaturi-187744.html>
3. Карук Н., Локойда Т., Шелехова Н. Інтеграція елементів медіаосвіти в предмети філологічного циклу з метою розвитку критичного мислення школярів URL: <https://medialiteracy.org.ua/integratsiya-elementiv-mediaosvity-v-predmety-filologichnogo-tsyklu-z-metoyu-rozvytku-krytychnogo-myslennya-shkolyariv/>
4. Лапушкіна Н., Падалка Р. Медіаосвіта на уроках української мови та літератури URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/41_2021/part_2/31.pdf
5. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>

Лотоцька Христина

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Петришина Ольга.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)

Бурхливий розвиток цифрових технологій (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, електронних пристроїв), а отже, поява нових технологій обробки, передачі, одержання і збереження інформації відкриває нові можливості для застосування комп'ютерів в освітньому процесі. Учителю української мови на сучасному етапі потрібно володіти практичними навичками та вміннями роботи із цифровими інструментами. Йому необхідно творчо використовувати набуті знання в нестандартній ситуації, виявляти конструктивність в організації та плануванні заняття чи заходу.

Упровадження цифрових технологій в освітній процес – нагальна потреба сьогодення. Основне завдання вчителя, який використовує цифрові технології, – навчити дітей добувати інформацію та аналізувати її, розвивати вміння робити це швидко й ефективно. Це формує компетентності, які знадобляться вихованцям у житті, незалежно від обраної професії. На уроках української мови потрібно створити сприятливі умови для формування в учнів здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно, водночас у зручний для учнів спосіб.

Процес навчання повинен не тільки давати школярам знання, уміння, навички, цінності і т.ін., впливати на їхню свідомість та поведінку, але й розвивати пізнавальну активність як рушійну силу психологічного розвитку особистості. Чимало батьків та здобувачів нарікають, що в сучасній школі навчальний процес зводиться до механічного запам'ятовування матеріалу, відтворення знань в елементарних практичних діях: це перетворюється на низку стандартних засобів розв'язання поставлених задач. Жага до навчання знижується, дитина втрачає радість власного відкриття, творчого бачення завдання та самостійну участь у процесі. Основною умовою успіху в розвитку мислення, на нашу думку, є висока пізнавальна активність учнів, а творчий

підхід до визначених завдань є показником творення гармонійно розвиненої особистості. Саме цю особливість психіки не слід недооцінювати, а насамперед потрібно створювати умови для будь-якого творчого прояву учнів.

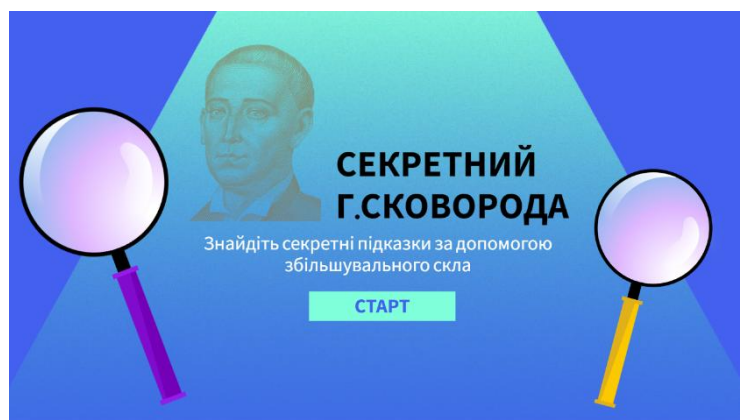
Григорій Савич Сковорода – видатний український філософ, мислитель, просвітитель, письменник, лінгвіст, педагог, музикант, врешті багатогранна творча особистість, великий українець, ювілей якого відзначає весь цивілізований світ. Він відомий своїм унеском в історію духовної культури українського народу, тому уроки за його творчістю є одним із компонентів національно-патріотичного виховання молодих громадян нашої країни.

Нашнауковий інтерес зосереджено на освітньому потенціалі сучасних методик, прийомів цифрових технологій під час вивчення творчості Григорія Сковороди на уроках словесності в ЗЗСО.

Розглянемо різні види інтерактивних вправ, цікавих завдань та малюнків, які розвивають пізнавальну діяльність учнів на уроках української мови на основі творчості Григорія Сковороди.

Можна запропонувати школярам інтерактивну вправу «Сильні крила».

Учні повинні розгадати загадки авторства Григорія Сковороди та знайти правильні відповіді за допомогою інтерактивної лупи. На нашу думку, така вправа допоможе розвинути пізнавальну діяльність вихованців та детальніше

ознайомити їх із цікавими фактами про письменника на уроці української мови [1].

Доречно використати методичний матеріал – афоризми Григорія Сковороди – в застосунку LearningApps під час вивчення синтаксису в 5-6 класах.

Можна запропонувати учням відредагувати афоризми Сковороди. А також назвати види підрядних частин та намалювати схеми речень [2].

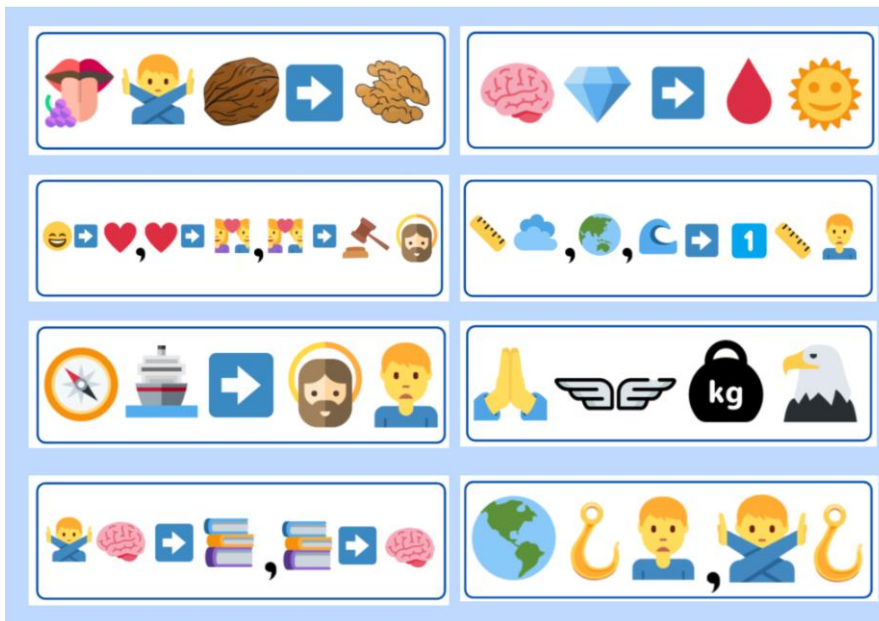
Уроки розвитку зв'язного мовлення актуалізують образне мислення, творчі здібності вихованців. Усні або писемні мовнокомунікаційні навички учнів – у фокусі уваги під час діалогів, переказування, текстотворення. У цьому контексті варто запропонувати школярам попрацювати з афоризмами із творчої спадщини Григорія Сковороди, які концентрують головну думку авторського тексту школяра.

Або інша вправа. Напишіть твір-роздум на один із запропонованих афоризмів Григорія Сковороди

Як використати інтерес учнів до гаджетів, уміння швидко налагодити комунікацію в соціальних мережах? Молодь мінімізує мовний ресурс, помічаємо аббревіацію, скорочення, графічні знаки, потішайки (смайли), які в стислій формі передають цілі текстові масиви. Творчий учитель може використати цифрові компетентності учнів з метою осмислення філософських ідей Григорія Сковороди.

1. Наприклад, можна запропонувати школярам розгадати мовою цифрової епохи найвідоміші афоризми Григорія Сковороди.

Інтерес здобувачів привертає робота над створенням хмари слів. Творче завдання в команді дає учням усвідомлення причетності до створення продукту, результату спільної участі. До прикладу, можемо запропонувати школярам такі завдання із хмарами слів:

Завдання №1

Вкажіть слово, яке, на Ваш погляд, презентує постать Григорія Сковороди (погляди, ідеї, враження від творчості тощо).

Завдання №2

Випишіть ключові слова із хмар та поясніть їх. Складіть зв'язну розповідь про «філософію серця» Григорія Сковороди.

Отже, інтерактивні завдання створені за допомогою цифрових технологій розвивають пізнавальну діяльність учнів та є дієвими інструментами вивчення державної мови, адже сприяють формуванню та розвитку предметних і ключових компетентностей, наскрізних умінь, ціннісних орієнтирів, передбачених у концепції Нової української школи. Такі вправи цікаві й продуктивні для сучасних здобувачів освіти, тому що є прикладом застосування здобутих знань, умінь і навичок у реальних комунікативних ситуаціях. Художні тексти Григорія Сковорода (програмові вірші, байки, афоризми) синтаксично розмаїті, а отже є продуктивною основою для розвитку предметних і ключових компетентностей здобувачів освіти на уроках вивчення лексики, фразеології, синтаксису простого і складного речення.

Список використаної літератури

1.

URL:

<https://view.genial.ly/6382395f2b21000019e7d8e9/interactive-content-secret-clues>

2. URL: <https://learningapps.org/4224947>

Лотоцька Христина

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світовий процес переходу до інформаційного суспільства, а також економічні, політичні і соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування освітньої галузі, зокрема впровадження концептуальних засад нової української школи (далі – НУШ) у базовій середній школі.

Важливим аспектом є формування компетентного конкурентоздатного випускника, здатного діяти у змінних умовах. Головними чинниками формування ключових компетентностей виступають знання та вміння, які потрібні для успішної реалізації особистості у праці, навчанні та житті. Саме тому особлива увага під час організації навчальної діяльності має технологіям, які формують в учнів вміння вчитися, оперувати і управляти інформацією, швидко ухвалювати рішення. Вагому роль у цьому відіграють засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Однак можливості інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюють потребу в подальшому дослідженні окремих аспектів їх використання на уроках української мови.

Про реалізацію компетентнісного підходу в сучасній мовній освіті писали Н. Голуб [1], Н. Пентиліук [3]. Про дигіталізацію процесу навчання української мови йдеться в низці досліджень О. Корицької [2].

Бурхливий розвиток засобів інформації (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, будь-яких електронних пристроїв), а отже, поява нових технологій обробки, передачі, одержання і збереження інформації відкриває нові можливості для застосування гаджетів у навчальному процесі.

Упровадження ІКТ в освітній процес – нагальна потреба сьогодення. Основне завдання вчителя, який використовує ІКТ, – навчити дітей добувати інформацію та аналізувати її, розвивати вміння робити це швидко й ефективно,

що формує компетентності, які знадобляться їм у житті, незалежно від обраної професії. На уроках української мови потрібно створити сприятливі умови для формування в учнів здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно, водночас у зручній для учнів спосіб.

Для організації навчальної діяльності на уроках української мови у 5–6 класах можна використовувати низку освітніх онлайн-ресурсів.

Ресурс «LearningApps» – це досить потужний засіб створення і використання онлайн-вправ для формування граматичних навичок як на етапі вивчення нового матеріалу, так і на етапі закріплення та вдосконалення набутих знань, умінь навичок. Вправи подаються в зручному візуальному режимі сітки зображень, навівши на які вказівник миші, можна побачити тип вправи та її рейтинг, який залежить від кількості переглядів та оцінок користувачів.

Створені за допомогою ресурсу «LearningApps» завдання є образними, барвистими, легко запам'ятовуються, сприяють розвитку мислення, навчають класифікувати, зіставляти, аналізувати, робити висновки, виправляти свої помилки. Це ресурс створення ситуації успіху, підвищення самооцінки та пізнавальної діяльності в учнів 5–6 класів.

Платформа «Kahoot» дає змогу безкоштовно створювати онлайн-вікторини, тести й опитування, використовуючи фотографії та відеофрагменти. Учні можуть виконувати запропоноване вчителем завдання з будь-якого пристрою, що має доступ до інтернету. Застосувати цей доцільно як для перевірки знань раніше засвоєного матеріалу, так і для тренувальних вправ після пояснення нового матеріалу. Особливо цінний на етапі рефлексії, оскільки дає змогу отримати миттєвий зворотний зв'язок.

Це – ігровий ситуаційний тренажер, що скорочує час навчання. Водночас ігровий процес зливається з навчанням, в результаті ми маємо театр навчання, а учень реалізує творче самовираження. Відбувається створення бази знань, у якій сконструйовані «живі» світи. Цей застосунок також розвиває та активізує пізнавальну та мотиваційну діяльність учнів.

Важко уявити сучасний урок без використання відеофрагментів, величезну кількість яких пропонує **відеохостинг «Youtube»**. Варіанти застосування ресурсу: колективний перегляд відео на етапі вивчення, актуалізації або повторення навчального матеріалу; індивідуальні випереджувальні завдання для обдарованих учнів; домашнє завдання.

Отже, результатом упровадження цифрових технологій, прийомів візуалізації навчального матеріалу, відеофрагментів в освітній простір уроку української мови є підвищення інтересу учнів до навчання, розвиток навичок командної, групової, індивідуальної роботи та співпраці, розвиток комунікативних навичок. Використання ІКТ дозволяє ефективно використовувати час на уроці, встановлювати миттєвий зворотний зв'язок між учителем та учнем, створює комфортні умови для кожного школяра, розвиває навички інтернет-грамотності, сприяє розвитку навичок комунікативних здібностей. Учні приваблює новизна та сучасний підхід до навчання. Раціональне поєднання традиційного з інноваційним в освітньому процесі сприяє підвищенню його ефективності, усебічному й гармонійному розвитку особистості учнів, якісному формуванню ключових компетенцій випускника нової української школи.

Список використаної літератури

1. Голуб Н. Компетентнісне навчання – це актуально. *Дивослово*. № 6. 2012. С. 60–62.
2. Корицька Г. Формування ключових компетентностей учнів на засадах дигітальної лінгводидактики. URL: <http://surl.li/fvhkm>
3. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–5.

4. Хімичук Г. Learningapps.org URL: <https://galina-himichuk.webnode.com.ua/storinka-uchitelya/vchitisya-nikoli-nepizno/learningapps-org/>

Наумович Яна

магістрантка групи МСОУМ-11 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики їх навчання Петришина Ольга.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)

Навчання становить домінанту серед інших видів діяльності школярів, тож успішність здобувачів в освітньому процесі великою мірою залежить від їхньої вмотивованості, інтересу, запитів відповідно до віку. «Навчальна мотивація – це загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти, що залежить від рівня сформованості мотивації учіння школярів» [2, с. 20].

Аби сформувані у здобувачів закладів загальної середньої освіти інтерес до навчання потрібно: створити умови, які б «активували» прояв особистих потреб у формуванні компетентностей, саморозвитку; сформувані позитивне ставлення до навчання; підтримувати інтерес до освітнього процесу завдяки доречним умовам, технологіям, методам, формам, засобам навчання тощо.

Упродовж багатьох років навчання української мови в школі більшою мірою було спрямоване на навчання грамотності. У концепції Нової української школи акцент зміщено на вміння учнів будувати висловлювання як в усній, так і в писемній формах, чітко, доречно, переконливо формулювати думки

відповідно до комунікативної ситуації, мети тощо. Тобто простежуємо тенденцію до риторизації освіти.

Риторика сприяє покращенню освітніх результатів в умовах компетентнісного навчання: формування культури мислення (самостійність, самокритичність, глибина, гнучкість, оперативність, відкритість, ерудиція); культури мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність, привабливість, мелодійність); культури поведінки (ввічливість, тактовність, толерантність, коректність, упевненість); культури спілкування (повага до співрозмовника через вивчення його інтересів, управління поведінкою аудиторії, залучення однодумців, відповідальність за кожне мовлене й написане слово); культури виконавської майстерності (виразність і доцільність жестів, міміки, правильність дикції й інтонації) [1].

У 5–6 класах відбувається навчання ораторської майстерності під час діалогування. Велику увагу приділено культурі спілкування. Основним завданням є розширення уявлення школярів про мову та мовні одиниці на різних рівнях: удосконалювати виразність читання текстів, розвивати навички та вміння вести конструктивний діалог та активно спілкуватися.

Нашу увагу зосереджено на риторичному потенціалі творчого доробку Григорія Сковороди на уроках словесності в закладах загальної середньої освіти. Адже Григорій Савич Сковорода не тільки видатний український філософ, мислитель, письменник, педагог тощо. Він був переконливим, компетентним оратором. На наш погляд, інтерпретація творчості видатної особистості Григорія Сковороди сприяє національно-патріотичному вихованню учнів, мотивує їх до самопізнання й самовдосконалення.

На уроках української мови для розвитку культури спілкування, вміння будувати думки, опанувати комунікативні навички школярів пропонуємо низку різних видів мовно-мовленнєвих вправ.

1. Чітка та виразна дикція. Прочитайте притчу Григорія Сковороди «Вдячний Еродій». Намагайтеся чітко вимовляти кожне слово в тексті, не

поспішаючи, дотримуючись правил вимови голосних і приголосних звуків. Зверніть увагу на наголошуваність у невідомих словах. Запишіть результат на відео.

2. Покращення пам'яті, мисленнєво-мовленнєвий розвиток. Прочитайте байку Григорія Сковороди «Жайворонки». Намагайтеся повторити спочатку якомога ближче до тексту, а потім лише за змістом. Який повчальний зміст закладено в ній?

3. Розвиток у здобувачів мислення, навичок аналізу художнього тексту. Прочитайте афоризм Григорія Сковороди «Не розум від книг, а книги від розуму створились». Як ви розумієте це висловлювання? Спробуйте озвучити афоризм по-різному, використовуючи щоразу нові риторичні прийоми: зміну логічного наголосу, інтонування, темпу тощо. Чи впливає це на зміну сприймання, настрою?

4. Розвиток багатства мовлення. Прочитайте байку Григорія Сковороди «Баба та Гончар», виділіть ключові слова, перекажіть текст використовуючи їх. Доберіть синоніми та антоніми. Поясніть, як використання близьких за значенням слів впливає на зміст тексту.

5. Розвиток навичок текстотворення, багатства мовлення. Прочитай афоризм «Не за обличчя судить, а за серце» (Г. Сковорода), складіть план та підготуйте промову на 5 хвилин, виділіть ключові слова. Аби промова була більш переконливою, замінійте їх синонімами, добирайте образні означення.

6. Розвиток мисленнєво-мовленнєвої діяльності учнів. Прочитайте висловлювання Григорія Сковороди:

Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче.

Як хто посіє в юності, так пожне в старості.

Про що йдеться в кожному з них? Який крилатий вислів Г. Сковороди ви вважаєте найвагомим? Поясніть, чому.

7. Уявіть, що ви журналіст. Вам потрібно взяти інтерв'ю у Григорія Сковороди. Підготуйте для нього питання.

8. Розвиток навичок діалогічного мовлення. Підготуйте читання за ролями байки Григорія Сковороди «Чиж і Щиглик».

9. Для розвитку словникового запасу виконайте такі завдання:

Прочитавши байки та притчі Григорія Савича Сковороди, об'єднайтесь у пари та підготуйте діалог, поділіться враженнями від прочитаного.

Прочитайте байку «Два коштовні камені – діамант і смарагд». Як ви розумієте силу? Створіть власне висловлювання, ґрунтуючись на мораль і ваші враження.

Пропоновані види вправ дозволяють на уроках української мови сформувати в здобувачів комунікативні компетентності, ціннісні орієнтири, зокрема уміння й навички точно, аргументовано, виразно висловлювати думки, дотримуючись правил побудови висловлювання переконувати слухачів у доречності міркувань. Цікаві, творчі завдання врешті допомагають покращити мотивацію учнів до навчання.

Список використаної літератури

1. Горошкіна О. М., Нікітіна А. В., Попова Л. О. Риторична культура вчителя в умовах профілізації. Луганськ: СПД Резников В.С., 2007. 119 с.

2. Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Соловієнко В. О. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Форум. 2000. 543 с.

Нестерчук Катерина

студентка групи СОУМа-42 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Скуратко Тетяна

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Загальновідомо, що сьогодні вивчення української літератури в школі має «відповідати очікуванням сучасної молоді, яка живе в динамічному інформаційному світі. Нинішні школярі перебувають у полоні віртуального середовища, якому притаманна «кліповість», «клаптиковість», фрагментарність. Зрештою, сучасне життя постає світом «коротких» повідомлень, швидкоплинних новин. Не лише дитині, а й дорослому непросто розібратися в інформаційному огромі сьогодення» [4, с. 3]. Тому неабияк важливо застосовувати на уроках української літератури інноваційні підходи до реалізації шкільної літературної освіти, що, власне, й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Одним із прогресивних сучасних підходів у навчальному процесі є «візуальна освіта», що трактується в педагогіці як «тенденція витіснення звичних текстів і схем зображеннями, моделями, образами, знаками тощо» [1, с. 21]. Ефективність використання на уроках літератури цього підходу стає зрозумілою з того, що «нинішні школярі не люблять читати вже не лише великі за обсягом тексти, а й навіть ті, які відносять до середніх жанрів. Учні масово надають перевагу візуальному мисленню, під яким науковці розуміють «людську діяльність, продуктом якої є породження нових образів, створення нових візуальних форм, що несуть певне смислове навантаження і роблять значення видимим» [2, с. 2].

Тому **мета** нашого дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні методичних рекомендацій щодо використання різних типів візуалізації та застосування прийомів візуальної освіти на уроках вивчення байок Г. Сковороди.

Зазначимо, що ключове місце у шкільному курсі із вивчення давнього українського письменства відводиться творчості Григорія Савича Сковороди – видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, байкаря, педагога, музиканта. Погоджуємося із думкою Тетяни Скуратко, що «надзвичайно важливо, щоб дев'ятикласники зрозуміли, що Григорій Сковорода відіграє важливу роль у становленні української літератури, він був її ідейним предтечею. Школярам потрібно пояснити, що поетична та прозова творчість Сковороди стала органічним складником нового письменства, яке розвивало гуманістичні, демократичні ідеї, заперечувало існуючий суспільно-політичний лад, вводило в літературу самобутні образи простих українців, обстоюючи їхні соціальні і національні права. Важливо донести до учнів, що саме творчість Григорія Савича мала вагомий вплив на подальшу українську літературну традицію, зокрема на творчість Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Гоголя, Павла Тичини, Максима Рильського, Юрія Клена, Платона Воронька, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Ліни Костенко, Бориса Олійника, Дмитра Павличка, Василя Симоненка, Василя Стуса тощо» [6, с. 105].

Цікавою сторінкою для пізнання творчості Григорія Сковороди є байкарська спадщина. Вивчення байок Григорія Савича Сковороди, безперечно, є важливим етапом на шляху досягнення мети літературної освіти в сучасній школі. Тож, на нашу думку, саме різні типи візуалізації сприятимуть досягненню учнями «глибинних смислів творчості «українського Сократа», яка тренує мислення, плекає духовність, виховує національну свідомість та спрямовує дитячу енергію на досягнення загальнолюдських ідеалів і моральних цінностей» [3, с. 79].

Вважаємо, що на уроках вивчення творів зі збірки Г. Сковороди «Байки Харківські» доцільно використати такі типи візуалізації, як хмара слів (тегів), інфографіка, фішбоун, кроссенс тощо.

Хмара слів (тегів) є «візуальним відтворенням списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. Хмари дають можливість зосередити увагу учнів на ключових словах теми, твору, сприяють пригадуванню найважливішого» [2, С. 7-8]. Наприклад, під час опрацювання на уроці української літератури в 9 класі найвідомішої байки Г. Сковороди «Бджола і Шершень» [5, С. 27-28] можна запропонувати дев'ятикласникам проаналізувати таку хмару слів:

Завдання до візуалізації можуть бути такими:

- 1) Назвіть зашифровану байку Г. Сковороди.
- 2) Відтворіть висловлювання, яке заховалось у хмарі.
- 3) Поясніть, як ви розумієте твердження Епікура.

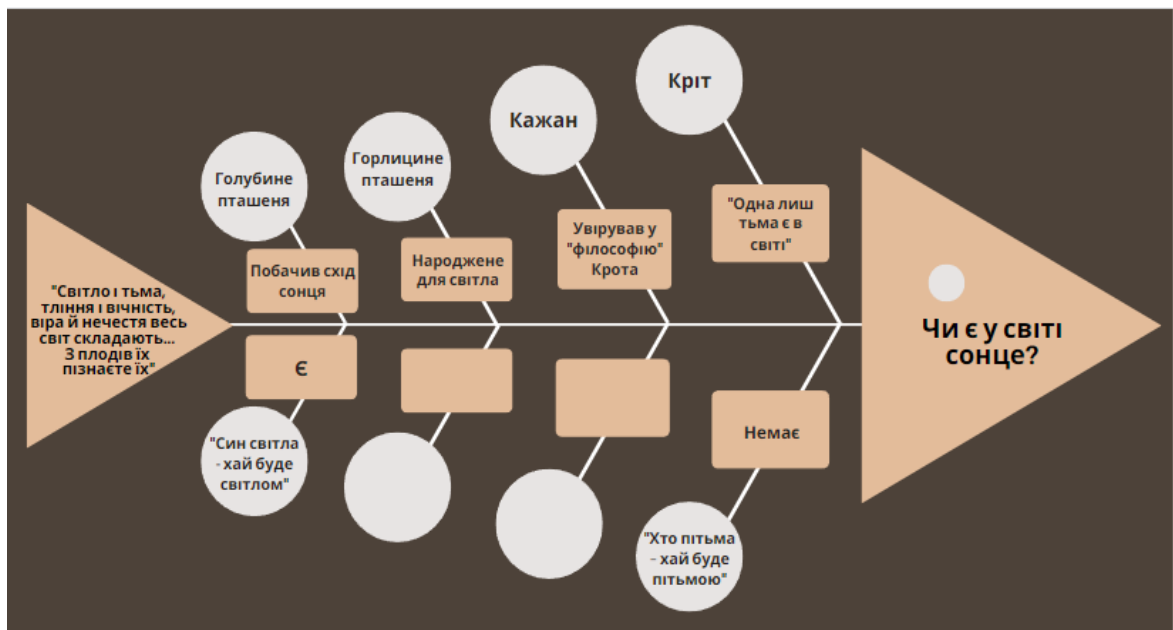
Інфографікою називають «графічний спосіб подачі інформації, унаочнення даних, метою якого є швидке і чітке увиразнення необхідного матеріалу. Інфографіка розповідає про будь-що насамперед за допомогою різноманітних зображень, невеликої кількості слів і цифр» [2, с. 4]. Існують різні форми інфографіки: карикатури, комікси, графіки, діаграми, ілюстрації, таблиці, схеми, карти, емблеми або прості малюнки [2, С. 4-5]. До прикладу, перед безпосереднім вивченням байки Г. Сковороди «Жаби» [5, С. 18-19] доцільно продемонструвати учням такий комікс:

Завдання до запропонованої інфографіки:

- 1) Як ви гадаєте, чому одна із жаб захотіла жити у джерелі, а не в озері?
- 2) Прочитайте байку Г. Сковороди «Жаби» та порівняйте свої міркування із відповіддю мудрої жаби.
- 3) Висловіть свою думку щодо твердження із сили байки «Жаби»: «Найбідніші раби нерідко походять від предків, що жили в калюжі великих прибутків...».

Фішбоун – це візуалізація у вигляді «схеми, за допомогою якої встановлюються причинно-наслідкові зв'язки того чи іншого проблемного явища. Голова риби – проблема; верхній ряд кісток – основні поняття теми, причини виникнення досліджуваної проблеми; нижній ряд – факти, що ілюструють визначені причини; хвіст – висновок» [2, с. 8]. Так, на наш погляд, ефективним нестандартним підходом до аналізу байки Г. Сковороди «Кріт, Кажан і двоє пташенят: Горлицине та Голубине» [5, С. 21-22] є використання такого фішбоуна:

Завдання до фішбоуна:

- 1) Прочитайте уважно байку Г. Сковороди «Кріт, Кажан і двоє пташенят: Горлицине та Голубине».
- 2) Проаналізуйте запропоновану візуалізацію.
- 3) Усно доповніть фішбоун відсутніми елементами.

Кроссенс – це гра у вигляді «головоломки, сутність якої полягає у встановленні асоціативних взаємозв'язків між сусідніми зображеннями з 9-ти картинок. Слово кроссенс означає «перетин значень». Починати розгадувати кроссенс можна з будь-якої картинки, але найчастіше зв'язки встановлюють між квадратами 1-2, 2-3, 3-6, 6-9, 9-8, 8-7, 7-4, 4-1 (за «основою») або між квадратами 2-5, 6-5, 8-5 і 4-5 (за «хрестом»). Кроссенс цікавий тим, що допускає певні варіанти у його дешифруванні, оскільки в різних людей одна і та сама картинка може викликати різні асоціації» [2, с. 7]. Наприклад, на уроці з вивчення байки Г. Сковороди «Соловейко, Жайворонок і Дрозд» [5, С. 30-32], можна використати кроссенс для проведення бесіди за змістом твору, або запропонувати учням переказати байку, встановлюючи асоціативні зв'язки між квадратами кроссенсу по спіралі, тобто за «основою» (між картинками 1-2, 2-3, 3-6, 6-9, 9-8, 8-7, 7-4, 4-5):

Таким чином, окрім запропонованих розробок, у ході роботи доцільно використовувати й інші візуалізації: інтелект-карти (або ментальні карти), манги, колажі, буктрейлери, інтерактивні стрічки часу, літературні пазли, лепбуки тощо [2, с. 10], адже вони допомагають учням в ігровій ненав'язливій формі проаналізувати твір, поміркувати над учинками персонажів, осмислити моральні та світоглядні колізії у художньому світі байки.

Отже, специфіка шкільного вивчення байкової спадщини Григорія Сковороди вимагає нових підходів, нових трактувань і нового розуміння, нового осмислення та глибинного осягнення. Вважаємо, що саме використання різних типів візуалізації навчального матеріалу та нестандартні прийоми роботи з повчальними творами «українського Сократа» є новими ефективними

підходами до вивчення байкарської спадщини Григорія Савича Сковороди на уроках української літератури в 9 класі.

Список використаної літератури

1. Житеньова Н. Сутність візуалізації в навчальному процесі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер. : Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 18-21. Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/znpkp_ped_2013_19_8 (дата звернення: 21.02.2023)
2. Клименко Ж. Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Всесвітня література в школах України*. 2019. № 3 (453). С. 2-11. Режим доступу : http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle-123456789/27116/Klymenko_Zhanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 21.02.2023)
3. Мхитарян О. Формування читацької компетентності учнів у реаліях Нової української школи. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. № 4 (95). С. 69-82. Режим доступу : <https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/article/view/254/222> (дата звернення: 22.02.2023)
4. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти з української літератури для 5-9 класів, 2017. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf> (дата звернення: 21.02.2023)
5. Сковорода Г. Харківські байки / Григорій Сковорода ; за ред. акад. П. Тичини ; передм. проф. С. Чавдарова. Київ : Укр. держ. вид-во, 1946. 32 с.
6. Скуратко Т. Специфіка шкільного вивчення творчості Григорія Сковороди. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 грудня*

Олійник Оксана

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

МЕДІАТЕКСТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Нинішнє покоління школярів називають «цифровим», бо діти, народжені після 2000 року, не уявляють життя без гаджетів. Ураховуючи особливий тип сприйняття дійсності сучасних підлітків – кліпове мислення, освітяни активно шукають шляхи формування медіаграмотної людини, яка була б здатна перетворити загрози, спричинені можливостями інтернету, на ресурс для саморозвитку.

Проблему досліджували такі науковці, як Н. Апатова, І. Богданова, О. Волошенюк, В. Іванова, Л. Панченко, Л. Романишина та ін. Водночас ця тема потребує глибшого вивчення, теоретичного обґрунтування та пошуку шляхів практичної реалізації питання впровадження медіаграмотності в практику навчання української мови.

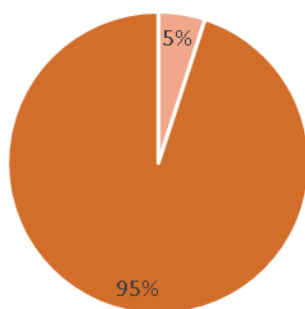
Як свідчить практика, важливу роль у формуванні медіаграмотності школярів на уроках української мови відіграє робота з медіатекстами, різноманітні творчі медіазавдання, а також сприйняття та аналіз творів медіакультури. Це сприяє не лише розвитку креативних умінь і творчих навичок студентів, їхньому прагненню до пізнання наукових істин, навколишнього світу, традицій і звичаїв власного народу, історії, а й активізує інтелектуальну діяльність під час розв'язання теоретичних і практичних завдань.

Медіатекст – повідомлення, викладене в будь-якому жанрі медіа: газетної статті, телепередачі, відеокліпу, фільму [1, с. 179]. До засобів медіаосвіти належать традиційні засоби масової комунікації (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та новітні технології (комп'ютер, інтернет, мобільна телефонія).

Освоєння учнями медіатексту ґрунтується на взаємозв'язку процесів сприйняття зорових образів, збереження в пам'яті попередніх аудіовізуальних, просторово-тимчасових елементів медіа образу, прогнозування того чи іншого явища в медіатекст.

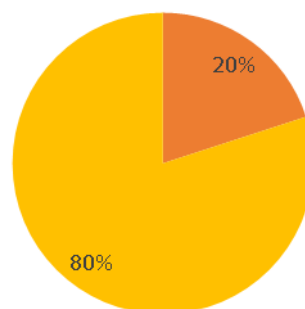
За результатами опитування, більшість школярів запам'ятовує 5 % почутого і 20 % побаченого під час першого сприйняття. Таким чином, можна зробити висновок, що на медіа-уроках запам'ятовуваність підвищується до 40–50 %.

Почута інформація

■ Відсоток інформації, що запам'яталась, від загальної кількості почутої

Побачена інформація

■ Відсоток інформації, що запам'яталась, від загальної кількості побаченої

Як бачимо, використання медіатекстів «реалізує принципи наочності, відповідності, міцності, доступності, системності та послідовності, а також підвищує ефективність формування комунікативної компетенції учнів» [2, с. 177].

Загалом, можна виокремити такі варіанти використання медіатекстів на уроках української мови:

1. Творчі завдання з використанням фотографії як найбільш простої із медіатекстів, що відрізняється від малюнка своєю «документальністю». Можна запропонувати учням знайти фотографію-ілюстрацію до тексту, угадати, про що говорять люди на фото або ж навіть інсценувати діалог.

2. Творчі завдання під час роботи з аудіозаписами. Наприклад, запропонувати прослухати текст та виконати завдання або прослухавши мелодію, написати есе.

3. Скрайбінг – «метод розповіді чи пояснення, який супроводжується графічною ілюстрацією головного змісту сказаного» [4, с. 50], що передбачає використання малюнків, піктограм, символів, окремих ключових слів (написів, гасел), схем, діаграм тощо.

4. Хмара тегів – неформатований текст, який можна використати так: у центрі записати тему заняття, яку учні повинні визначити, а навколо неї – основні поняття теми, що вивчається. Наприклад, до теми «Іменник» подати такі ключові поняття: конкретні і абстрактні, загальні і власні, збірні і одиничні тощо.

5. Робота з рекламними продуктами. На різних етапах заняття можна пропонувати учням створення власних продуктів: текстів для друкованої реклами, постерів, слоганів, відеороликів або фотоколажів. Також досить цікавим і результативним прийомом на уроці є редагування медіапродуктів.

Варто зазначити, що застосування медіатекстів насамперед залежить від етапу уроку. Не варто використовувати їх більше 20-ти хвилин. Адже, як показує практика, учні швидко втомлюються, перестають розуміти і не можуть осмислити нову інформацію. Тому найкраще використовувати аудіо чи відео на початку уроку, а також поєднувати класичні підходи до засвоєння знань із сучасними технологіями навчання і залучати дітей до роботи із різними медіатекстами.

Отже, уроки української мови можуть стати сучасною платформою для формування медіаграмотної особистості, водночас використання елементів

медіаосвіти надаватиме можливість більш ефективно формувати мовну, комунікативну, мовленнєву та соціокультурну компетентності в різних сферах і жанрах мовлення, повноцінно застосовувати диференційований особистісно орієнтований та розвивальний підходи, враховуючи психологічні особливості кожного учня. Однак для того, щоб досягти бажаного результату, педагогу необхідно правильно вибудувати процес навчання з використанням медіа, а також урахувати те, що структурними елементами такої роботи мають бути: завдання, зміст роботи, методи, які використовуються для досягнення завдань, форми, які характеризують взаємозв'язок між учнями та вчителем, а також результати, яких досягають учні. Це дасть змогу не лише урізноманітнити освітній процес, а й сприятиме формуванню медіаграмотності учнів.

Список використаної літератури

1. Бакка Т., Голощапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі. Київ : ЦВП, АУП. 2017. 197 с.
2. Верес Г. Медіатексти як засіб розвитку комунікативної компетенції учнів початкової школи. *Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 34. С. 177–179.
3. Єфіменко А. Робота з медіатекстом на уроках мовно-літературної освітньої галузі як метод формування медіаграмотності молодших школярів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2021. Вип. 14. С. 125–132.
4. Шевченко М. В. Особливості використання медіа текстів на заняттях із української мови. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. Ч. II. 136 с.

Отрошко Ольга

студентка факультету української філології Криворізького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Шарманова Н. М.

УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

Сьогодні українське суспільство опинилося у складних умовах не тільки суто фізичного виживання, але й у пошуках шляхів подолання глибокої соціокультурної кризи, пов'язаної з повномасштабною війною.

Формування духовної сфери особистості ґрунтується на певних закономірностях розвитку, підпорядкованого суспільним потребам і вимогам, що висуває держава до громадянина. Безсумнівно, ті зміни, які відбуваються в українському суспільстві нині, зумовлюють і зміни в освітній системі: виникає нагальна потреба у наскрізному виробленні в учнівській молоді національної свідомості, любові до рідної землі та рідної мови, до свого народу, його традицій, історії та культури, високої духовності [1, с. 6]. Проблематика формування духовно багатого особистості учнів привертає до себе увагу науковців з різних суспільних галузей: психологів, соціологів, педагогів, мовознавців, лінгводидактів.

Мова відіграє провідну роль у формуванні духовно багатого особистості, яка «вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, відзначається активною громадською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати» [3]. Тобто, особистість учня формується під впливом найрізноманітніших чинників, визначальна роль з-поміж яких належить мові.

Протягом усієї історії людства прислів'я та приказки становлять духовне підґрунтя життєдіяльності різних народів, постаючи комунікативним, ідеологічним та естетичним елементом їхньої культури. Паремії, їх структурно-семантичні та функційно-прагматичні особливості і класифікаційні схеми є предметом вивчення Ш. Барлі, В. Жайворонка, В. Калашника, Ж. Колоїз, Н. Малюги, В. Мокієнка, М. Пазяка, М. Шарманової та інших учених. Не викликає заперечень твердження про те, що в освітньому процесі паремії можуть ефективно впливати на формування в учнів моральних цінностей, національно-патріотичних відчуттів, духовних орієнтирів. На нашу думку, знання пареміологічних одиниць, уміння користуватися ними є невід'ємною ознакою мовної культури кожної людини, показником її духовного розвитку.

Паремії як носії етнокультурної інформації про світ довкола сприяють не тільки культурному збагаченню особистості, але і дають змогу учневі визначитися з важливими поняттями, а саме: чим є людське буття, яким має бути життєвий шлях кожної окремо взятої особистості і шлях, що обирає для себе та чи та нація загалом. Прислів'я та приказки яскраво презентують народні уявлення про дорогу, актуалізованих в українській мові, що власне і співвідносяться з життєвим шляхом людини, сакральною значущою частиною певного обжитого чи невідомого простору. Наприклад, досить поширеними є вислови з вираженим повчальним змістом: *Не бійся дороги, були б коні здорові* (4); *По кривому шляху поїхав* (4); *Проста дорога найліпша* (4); *Коли не знаєш дороги, не виїжджай з дому* (4); *Старою дорогою легко ходити* (4); *Щоб не блудити, подорожні повинні питати дороги* (4); *Новою дорогою йди, але й старій не забувай* (4) тощо.

Дібрані для аналізу паремії репрезентують концепт *дорога*, що має локативні характеристики, а також символічну складову, яка полягає, наприклад:

– у непередбачуваності подій у процесі подорожі: *В дорозі всього трапиться* (4); *Найде біда і серед дороги* (4);

– небезпечності і складності шляху: *Коли на те піде, то й серед битого шляху поламаєшся* (4) тощо;

– особистісним рисам того, хто вирушає в путь: *Дорога на кінці язика* (4).

Допомога іншої людини у важку мить є важливою й корисною, важкі випробування варто долати з кимось, кому довіряєш, а саме: *Ідеш удвох – дорога коротша* (4); *У дорозі і ворога назвеш рідним батьком* (4); *Краще погана дорога, ніж поганий супутник* (4); *Одному їхати – і дорога довга* (4) тощо.

Розуміння дороги як певного життєвого випробування демонструють паремії: *Піч тучить, а дорога учить; Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить; Хто питає, той не блудить; Кожна пригода – до мудрості дорога* тощо. У пареміях української мови досить яскраво відображено народні приписи і правила поведінки, перевірені життям і випробуваннями багатьох поколінь. Наприклад: *У дорогу від їжджай у вівторок або в суботу; Домашня думка в дорогу не годиться; Дома рука й нога спить, а в дорозі й голова не дримає*. Цінність народної та християнської моралі перебуває на найвищому щаблі за мірлами суспільства й родини, що можемо спостерігати в такій паремії: *Шануй батька та Бога – буде тобі всюди дорога*.

Таким чином, паремійний фонд сприяє формуванню духовного потенціалу учнів, є засобом формування етнокультурних засад інтелектуальної особистості, якій властиве прагнення до національного самовираження, збереження культурно-історичних цінностей, мовного багатства українців.

Список використаної літератури

1. Березюк О. С. Педагогічні умови формування духовної культури молоді. *Формування духовності молоді людини: методика, практика, досвід* : Матер. міжвузів. наук.-метод. семінару (18 грудня 2007 р.). Житомир : Вид-во ПП Сахневич, 2007. С. 5–10.

2. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навч. посібн. / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : ТО «ЦЕНТР-ПРИНТ», 2012. 349 с.

3. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Українська мова: 10–11 класи. Профільний рівень / Л. І. Мацько, Т. Л. Груба, О. М. Семенов, Т. В. Симоненко. Київ, 2017. 84 с.

4. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М. Номис. Київ : Либідь, 1993. 768 с.

Роздайбіда Юлія

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦЬКОГО КОМПОНЕНТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасна українська школа характеризується системними змінами у своїй структурі та змісті. Реформування освіти відбувається з метою розвантаження навчальних програм від застарілих підходів та обтяжливої інформації, наближення їх до вікових особливостей учнів і нинішнього життя, залучення інноваційних технологій навчання. Прагнення докорінно змінити ситуацію в освіті привело до оновлення навчальних програм початкової школи, роботи над новим Держстандартом, створення й обговорення концепції «Нова українська школа» (далі – НУШ).

Формула НУШ складається з восьми ключових компонентів, першим із яких названо «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для самореалізації в суспільстві» [1, с. 9]. При цьому компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, способів

мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2, с. 12].

З огляду на завдання, які стоять перед сучасною школою, необхідно подолати розрізненість, фрагментарність у навчальному процесі, домогтися системного використання міжпредметної інтеграції (повної – інтегровані курси та часткової – інтегровані уроки) і міжпредметних зв'язків (горизонтальних – інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі; вертикальних інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах, зокрема впродовж одного уроку, одного дня).

Оскільки мова є формою вияву культури і засобом створення творів мистецтва (художньої літератури), а характерною ознакою дитячої творчості є органічне поєднання мовленнєвої та художньої й образотворчої діяльності в одній дії, тому ефективною є інтеграція різних видів мистецтва у процесі навчання мови.

Для успішної реалізації навчальних цілей на інтегрованому уроці важливо встановити специфіку добору літературних текстів, творів інших видів мистецтв та способи їх використання в процесі конструювання комплексних вправ.

1. Укладання мовних завдань з використанням мистецьких матеріалів (репродукцій картин, світлин, аудіозаписів пісень):

Розглянь картини художників: «Обличчя війни» іспанського художника Сальвадора Далі; «Гончар» української художниці Тетяни Яблонської; «Жінка в зеленому» французького художника Клода Моне; «Блакитні танцівниці» французького художника Едгара Дега. У яких назвах є слова, ужиті в переносному значенні? Відповідь запиши. Обери картину художника, яка тобі сподобалася найбільше. Знайди в інтернеті та запиши назви п'яти його відомих картин. Чи є в них слова, ужиті в переносному значенні? [4, с. 27–28].

2. Створення вправ на основі художніх текстів у поєднанні з інформативними:

А. Гроза проходила десь поруч. Було то блискавка, то грім.

Дорога йшла кудись на Овруч в лісах і травах до колін.

Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі.

Черкнула блискавка по зелах, аж полягали вони всі.

Над світом білим, світом білим хтось всі спіралі перегрів.

А хмари бігли, хмари бігли і спотикалися об грім.

Гроза погримувала грізно, були ми з нею тет-а-тет.

Тремтіла річечка рогізна, човни ховала в очерет (Ліна Костенко).

Б. Правила поведінки під час грози. Під час грози найкраще ховатися в автомобілі або в будинку із громовідводом. Двері й вікна слід зачинити. Не можна стояти під високим деревом, біля металевих воріт чи дверей. Не можна бігати, плавати у водоймах. Не варто також розгортати парасольку, лягати на мокру землю. Мобільний телефон треба обов'язково вимкнути. (За матеріалами правил Центру громадського здоров'я МОЗ України)[3, с. 263 – 264].

3. Мовні спостереження для пояснення мовної теми, поєднані з мистецьким компонентом:

Розглянь репродукцію картини Дональда Золана «Діти». Уяви себе учасником / учасницею дії. Відчуй подих вітру, м'якість трави, запах квітів, тепло літа. Доповни речення, які описують дію на картині: 1. Діти біжать (як?) 2. Діти біжать (куди?) 3. Діти біжать (коли?) 4. Діти біжать (де?) 5. Діти (наскільки?)... щасливі. Слова, якими ти доповнив / доповнила речення, є обставинами. Схарактеризуй їх за такими критеріями: а) на що вказують (місце, час, спосіб дії); б) якою частиною мови виражені; в) на яке питання відповідають. Зроби висновок про особливості обставини як другорядного члена речення [3, с. 265].

4. Завдання для проведення уроку розвитку мовлення:

Розглянь репродукції та порівняй зображення котів на картинах: «Кішка» Дреми Толле Перрі; «Котик» Валентини Матвієнко. У чому відмінність між ними? Обґрунтуй відповідь. Яке зображення kota сподобалось тобі більше? Чому? Склади твір-опис тварини за однією з картин у художньому стилі [3, с. 98].

Отже, інтеграція мистецького компонента є ефективним засобом розвитку уяви учнів, допомагає урізноманітнити урок, сприяє підвищенню продуктивності, запам'ятовування матеріалу та опануванню нових вмінь.

Список використаної літератури

1. Лобанчук О.А. Способи інтеграції видів художньої діяльності на уроках мови. *Зміст і технології шкільної освіти*. Матеріали звітної наукової конференції 30–31 березня 2004 р. Ч. 1. С.110–111.
2. Нова школа – простір освітніх можливостей: Проект для обговорення: група упор. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова [та ін.]; за заг. ред. Михайла Грищенка. URL: http://kafedraooiuv.org.ua/mon_koncepc_ja-nova_ukrajinska_shkola.pdf/
3. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти / Л. Гапон, О. Грабовська, О. Петришина, О. Підручняк. Тернопіль : Підручники і посібники, 2022. 320 с.
4. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти / А.Онатій, Т.Ткачук. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан». 287 с.
5. Шильцова Л.М. Інтегровані уроки рідної мови й мовлення в початковій школі. Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2008. 176 с.

Румма Катерина

студентка факультету української філології Криворізького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Шарманова Н. М.

ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ТА ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У час стрімкого національного відродження українського суспільства, підвищення рівня національної самоідентичності, пошук оптимальних засобів мовного впливу на особистість учня, а також шляхів для підвищення ефективності навчально-виховного процесу на уроках рідної мови є рушійною силою педагогічних і лінгводидактичних досліджень. Проблема культури спілкування школярів старшої школи не може оминати увагою роботу із фразеологічним матеріалом, зокрема й паремійним багатством української мови з огляду на ту важливу роль, яку відіграють прислів'я і приказки задля «розвитку цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, концептуальних лінгвокультурем та ін.» [3].

Проблема педагогічного потенціалу паремій та їх використання в освітній практиці охоплює предметне поле наукових студій з культурології, філософії, психології, педагогіки, фольклористики тощо [1]. До вивчення особливостей цих лінгвоодиниць зверталися у своїх розвідках В. Жайворонок, В. Калашник, Ж. Колоїз М. Лановик, З. Лановик, Н. Малюга, М. Номис, М.Пазяк, Н. Шарманова та ін.

У цілому ряді паремій, що здійснюють подібну когнітивну обробку певних знань про світ, можна відкрити не тільки елементи соціально-етичних норм, а й побачити в них систему загальнолюдських позитивних і негативних оцінок, тобто орієнтацій на практику виховання, розкриття культурно-національного багатства. Важливою особливістю цих одиниць є те, що в них осмислено найважливіші ціннісні категорії, як-от: життя, смерть, доля, здоров'я, щастя, кохання. На нашу думку, досить показовими з позиції

виховних ідеалів, відображення гуманних і сімейних цінностей можуть бути паремії на позначення любові і кохання.

Під час опрацювання фразеологічного матеріалу у старшій школі варто звернути увагу на паремії, які демонструють позитивну оцінку кохання, зокрема й через поняття духовності, релігійну складову життя кожної людини. Наприклад: *Де любов, там сам Бог перебуває* [4, с. 422]; *Вірному коханню і Бог не противник* [4, с. 388]. Важливо акцентувати на тому, що це почуття є світлим (*Любові і світла не сховати* [4, с. 56]; *Не втаїться кохання, як в мішку шило*) [4, с. 57]; сильним (*Любов гори верне*) [4, с. 56]; нескінченним (*Любов як перстень, не має кінця*) [4, с. 56]; індивідуальним, несхожим на інші (*Кому, як болото, а кому, як золото* [4, с. 57]; *Хто любить дівиці, а хто паляниці*) [4, с. 57];. Любов пов'язана з такою важливою моральною категорією як вірність, що передбачає злагоджені стосунки між коханими, близьким по духу людьми, і, безперечно, є запорукою щасливого життя, а саме: *Без вірного друга великая туга* [4, с. 147]; *Де двоє, там рада, а де третій – там зрада* [4, с. 147]; *Хто вірно кохає, той часто вітає* [4, с. 148].

Із почуттями душевної прив'язаності можна розглянути й такі паремії, що ілюструють естетичну категорію «красивий». Проаналізований мовний матеріал вказує на те, що краса дівчини, жінки отримує позитивну оцінку в українських прислів'ях і приказках. Наприклад: *Не тив би, не їв би, все на милу глядів би* [4, с. 370]; *Як з красною жінкою одружитися, то є на кого подивитися* [4, с. 371]; *Треба красно ходити, будуть хлопці любити* [4, с. 371]; *Любиш мене убрану, люби й неубрану* [4, с. 372]; *Не люби мене, коли я до церкви йду, а люби мене, коли я коло печі стою* [4, с. 373].

В українських пареміях синтезована культурно-національна інформація про цінність подружнього життя, адже для більшості українців родина є найголовнішим у житті. У шкільній практиці можна звернути увагу на такі паремії: *Без жінки мужчина – як без хвоста скотина* [4, с. 489]; *Жінка без*

мужа і жити не дужа [4, с. 488]; *Без чоловіка – то так, як без голови, є що їсти й пити, та нема з ким говорити* [4, с. 489].

На окреме коментування заслуговують паремії, які репрезентують і негативні переживання та емоційні стани, що корелюють з любов'ю і коханням. Аналіз мовних одиниць демонструє такі емоційні реакції, як-от: ненависть (*Любов викликає любов, а ненависть – ненависть*) [4, с. 367]; ревності (*Бачать очі ревниві дальше, ніж орлині* [4, с. 367]; *Хто ревнує, той не любить*) [4, с. 367]; страждання (*Гірша любов від болю, як не дає спокою*) [4, с. 369]; вимушене терпіння (*Кого люблю, того й терплю* [4, с. 278]; *Стерпиться – злюбиться* [4, с. 278]; *Голову любить, а волосся дере* [4, с. 279]; *Хто кого любить, той того чубить*) [4, с. 279]; горе (*У моря багато горя, а у любові ще більше*) [4, с. 367].

У виховному аспекті потрібно охарактеризувати семантичні особливості паремій на позначення подружньої зради, які, очевидно, мають негативну конотацію. Наприклад: *Не скакай в чужу гречку, бо лихо тобі буде* [4, с. 445]; *Не за те бито, що ходила в жито, але за те, що дома не ночувала* [4, с. 487]. В українській паремійній системі загалом спостерігається засудження зради, негативна оцінка якої мотивується образами болю, рани, а саме: *Чим більша любов, тим глибша рана після зради* [4, с. 367].

Отже, паремійна картина світу українців характеризує базові цінності національної культури, поєднуючи їх у межах лаконічного тексту, і пояснює суть одного явища за рахунок зіставлення з іншим. Паремії мають значний виховний потенціал через демонстрацію ключових емоцій і переживань, які впливають на поведінку й життєві принципи людини.

Список використаної літератури

1. Мафтин Л., Шевчук К. Педагогічний потенціал українських народних паремій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 10 (94). С. 160–176.

2.Прислів'я та приказки : Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 1990. 528 с.

3.Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Українська мова : 10-11класи. Профільний рівень / Мацько Л. І., Груба Т. Л., Семенов О. М., Симоненко Т. В. (наказ МОН України № 1407 від 23.10.2017р.).

4.Українські приказки, прислів'я і таке ін. / Упоряд. М. Номис. Київ, 1993. 768 с.

Смик Віталія

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся.

ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОЇ НАВИЧКИ «ЧИТАННЯ З РОЗУМІННЯМ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Якість життя дорослої людини значною мірою залежить від якості освіти. Тож сучасна шкільна система України має бути конкурентоспроможною і високоефективною. Саме на це спрямована реформа «Нова українська школа» (далі – НУШ), анонсована 2016 року. У 2018 – 2021 роках НУШ запроваджено в початковій школі. З 2022 року реформа охопила 5-ті та пілотні 6-ті класи.

В основі освітніх змін – діяльнісний, компетентнісний та особистісно орієнтований підходи, про реалізацію яких у мовні царині писали лінгводидакти Н. Голуб, О. Горошкіна. М. Пентилюк. Проблему формування читацької грамотності опрацьовували Н. Бондаренко В. Новосьолова. Інформацію про стратегії критичного читання знаходимо в працях О. Пометун.

Наскрізні вміння (далі – НВ) як комплекс неспеціалізованих, надпредметних умінь, які відповідають за успішне навчання і майбутній професійній розвиток, високу продуктивність досить детально описано в

чинних освітніх документах. У статті 12 «Закону про освіту» репрезентовано повний перелік НВ: читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичне та системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; творчість; ініціативність; вміння конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; розв'язувати проблеми і приймати рішення. У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) кожен з них конкретизовано [2, с. 3].

Ми маємо на меті висвітлити основні шляхи формування уміння «читання з розумінням» на уроках української мови.

«Читання з розумінням» передбачає «здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів» [3].

Для формування НВ автори Освітньої програми базової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» пропонують використовувати технологію раціонального читання, що передбачає чотири етапи: 1) формування техніки читання; 2) здатності розуміти прочитане, критично осмислювати й оцінювати інформацію; 3) спроможності переказувати текст, виділяючи інформацію, яку необхідно запам'ятати; 4) створення на основі прочитаного власних текстів [6].

На уроках української мови у базовій школі НВ «читання з розумінням» формується насамперед під час роботи з текстом.

Компетентнісно орієнтовані завдання та запитання за текстом повинні містити матеріал для виокремлення сенсу із прочитаного; стимулювати учнів до зіставлення отриманої інформації з наявними знаннями; звертати особливу

увагу на пошук інформації; сприяти зіставленню власних суджень та прочитаного; мотивувати до надання власної оцінки, аргументів на основі конкретних прикладів та висновків щодо нових відомостей; ініціювати вибудовування власних думок.

Зразки таких завдань знаходимо в сучасних підручниках з української мови для 5 класів НУШ. Наприклад:

Вправа 188. Виразно прочитай тексти.

А. Пташине яйце, розписане мініатюрним орнаментом, називають писанкою. Назва її походить від слова «писати», тобто прикрашати орнаментом. Оригінальний орнамент писанок не лише чарує своєю вишуканістю, мініатюрністю, гармонією колориту, він містить глибоку символіку, що дійшла до нашого часу та єднає з традицією минулого.

У музеї канадського міста Вінніпег експонують понад 8 тисяч українських писанок із різних регіонів України. Музей писанок у вигляді великоднього яйця розташований у місті Коломия Івано-Франківської області (За Романом Михайлишин).

Б. Єдиний у світі музей писанки створено в місті Коломия Івано-Франківської області. Першу музейну експозицію відкрито восени 1987 року в церкві Благовіщення — пам'ятці архітектури XVI століття. 2000 року музей отримав власне приміщення, частиною якого є оригінальна архітектурна споруда, виконана у формі великої писанки.

Сьогодні музейна колекція налічує понад 10 тисяч творів. В експозиції представлено писанки та декоративні яйця не тільки з усіх регіонів України, а й із Польщі, Чехії, Румунії, Словаччини, Франції, Канади, США, Індії, Китаю, Єгипту, Алжиру та інших країн світу (За матеріалами сайту «Карпати інформують»).

Завдання й запитання. Добери заголовки до текстів А і Б. □ Випиши ключові слова, спільні для двох текстів. Що ти вже знав / знала про писанки? Що нового довідався / довідалась? Знайди факти, які однаково викладені в обох

текстах. Знайди розбіжність у фактах, викладених у текстах. Як можна перевіряти достовірність джерел? Запиши за алфавітом виділені слова. □ Дай стислу письмову відповідь (3–4 речення) на запитання «Чому важливо зберігати культурну спадщину народу?» [7, с. 127–128].

Надзвичайно важливо використовувати такі прийоми «читання з маркуванням», «читання в парах», «РАФТ», «Спитай у автора», «Читання передбаченням» тощо.

Отже, уміння «читати з розумінням» допомагає швидко адаптуватися до постійної зміни контексту, самонавчатися, грамотно оцінювати, використовувати та виділяти інформацію серед величезного потоку як інтернет-джерел, так і паперових. А це означає, що людина, яка ним володіє, має більше шансів на успіх. Тож учителі-словесники мають зробити все від них залежне для формування в учнів/учениць життєво необхідних умінь.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Н. Читацька грамотність українського учнівства: акценти PISA–2018. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 95–103.
2. Голуб Н. Читацька компетентність українських школярів крізь призму матеріалів міжнародного дослідження якості освіти PISA. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 1. С. 57–63.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Ніколайчук І. Читацька компетентність як фактор взаємодії з художнім текстом. *Психолінгвістика*. 2009. № 3. С. 69–76.

6. Освітня програма базової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». Адаптаційний цикл (5–6-ті класи). URL:

<https://drive.google.com/file/d/1-wcVQb5ByPUSM-OFbpLYOiq7Ffq1XK1i/view>

7. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти / Л. Гапон, О. Грабовська, О. Петришина, О. Підручняк. Тернопіль : Підручники і посібники, 2022. 320 с.

Торкот Анастасія

студентка групи СОУМа-32 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Гапон Леся

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Успіх людини значною мірою пов'язаний з її вмінням аналізувати власні почуття і переживання, розуміти емоції інших, використовувати отриману інформацію в діяльності, тобто вимагає сформованого емоційного інтелекту.

Уперше про феномен емоційного інтелекту заговорили американські психологи Джон Мейер та Пітер Саловей [5]. Науковці розглядали його як форму соціального інтелекту, що допомагає точно визначати власні та чужі почуття, пов'язані з ними потреби для ефективної співпраці в суспільстві.

Концепція «Нова українська школа» позиціонує вміння визначає розвиток емоційного інтелекту дітей пріоритетним завданням сучасної освіти та вбачає в ньому наскрізне вміння, пов'язане зі всіма компетентностями, що є підґрунтям успішної самореалізації учня/учениці в дорослому житті [2].

Орієнтовний опис наскрізного вміння «конструктивне керування емоціями» передбачає, що шестикласник/шестикласниця: розуміє, як емоції

можуть заважати і допомагати в діяльності; усвідомлює, що може управляти емоціями, знає способи налаштування себе на діяльність; визнає наявність і причину власних негативних емоцій, розуміє, як інші можуть впливати на його емоції.

Проблема пошуку сучасних шляхів розвитку емоційного інтелекту на уроках словесності частково репрезентовано в працях Богосвятської А.-М. Глазової О., Голуб Н., Ісаєвої О. Лавренчук В., Новосолової В., Андрєєвої І., Шуневич О.

Ми підтримуємо думку дослідників/дослідниць, що для формування емоційного інтелекту треба насамперед активізувати методи і прийоми семантизації слів на позначення емоцій. У нашому словнику таких існує понад 200 слів, пересічний мовець для опису своїх почуттів використовує приблизно 50. В інтернет-спілкуванні ми часто виражаємо свої почуття і ставлення смайликами.

Лінгводидакт Ніна Голуб пропонує актуалізувати в процесі вивчення рідної мови, слова, що називають певні морально-етичні поняття, їх синоніми, антоніми, а також деякі значення багатозначних слів [1]. Доречними будуть прийоми «Паспорт слова», «Слово дня», «Коло слів», «Асоціативне гроно»; а також словникові й комунікативні вправи, діалогування.

Уміння вербалізувати емоції та почуття, тактовно висловлювати їх можна рзвинути за допомогою вправ: «Я-повідомлення» (спочатку дитина описує ситуацію, яка викликала напруження, характеризує свій емоційний стан, потім висловлює побажання щодо змін у цій ситуації), «Стоп-кадр» (учні за допомогою міміки, пантоміми демонструють те чи інше слово), «Фразеологічний портрет емоції», «Метафоричний портрет емоцій», «Стилістичний експеримент» (наприклад, доповнити текст емоційно забарвленими словами).

Емоційно насичений контент можуть мати комплексні вправи, у яких мовні завдання поєднані із компетентнісно спрямованими. Наприклад:

Розглянь малюнки. Відповідно до них запиши розповідь, доповнивши речення обставинами. Усно дай відповіді на поставлені запитання.

<i>Речення</i>	<i>Запитання</i>
<i>1. Випав сніг. Діти (як?) ... ліплять сніговика.</i>	<i>1. Що відчують діти, які ліплять сніговика?</i>
<i>2. Потім вони (як?) ... танцюють (де?)</i>	<i>2.Що відчують діти, які танцюють довкола сніговика?</i>
<i>3. Але двох до гурту не взяли.</i>	<i>3. Що відчують діти, яких не взяли до гурту?</i>
<i>4. Вони (як?) ... підбігли(звідки?) ... і зруйнували сніговика.</i>	<i>4. Чому нечеми зруйнували сніговика?</i>
<i>5. (Як?) ... дивляться діти, які ліпили сніговика, на розтоптаного друга.</i>	<i>5. Чи можна було цього уникнути?</i>
<i>6. Однак сумують (скільки?)... .</i>	<i>6. Що відчули діти, коли побачили зруйнованого сніговика?</i>
<i>7. (Як?) ... узялися до роботи.</i>	<i>7. Що відчують діти, які пробачили нечем, відновили сніговика та граються всі разом?</i>
<i>8. І от сніговик стоїть, як новенький і (як?) ... усміхається дітям.</i>	<i>8. Чому важливо спілкуватися так, щоб не виникало конфліктів [4, с. 268–269].</i>

Розвиткові емоційного інтелекту можуть сприяти уроки, проведені у формі гри, квесту, віртуальної подорожі тощо. Наприклад, можна поділити клас на три команди, кожна з яких має виконати завдання на трьох «станціях»: на першій – скласти маршрут подорожі Україною, який би складався з назв десяти міст, розташованих в алфавітному порядку; на другій – відновити фразеологізми за ілюстраціями, на третій – продовжити синонімічний ряд тощо.

Отже, методичний арсенал учителя-словесника має бути збагачений такими видами навчальної діяльності, які викликають емоційне піднесення у дітей, формують позитивні поведінкові зразки, розвивають навички

конструктивного діалогу. Це допоможе випускникам адаптуватися в соціумі, ефективно комунікувати й досягати успіху в різних сферах діяльності.

Список використаної літератури

1. Голуб Н. Навчання української мови в сучасній загальноосвітній школі: функційний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 3. С. 88–101.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти / Л. Гапон, О. Грабовська, О. Петришина, О. Підручняк. Тернопіль : Підручники і посібники, 2022. 320 с.
5. Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 1993. Vol. 17, № 4. P. 433–442.

Тулай Ірина

здобувач вищої освіти I року навчання за другим (магістерським) рівнем факультету філології і журналістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Грицак Наталія

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ БАЙКИ ЯК ЖАНРУ НА УКРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)

Знання теоретико-літературних понять потрібні учням для глибокого розуміння специфіки літератури, формування вмінь аналізувати і коментувати твори в єдності змісту й форми, розуміти їх ідейно-художні якості, правильно оцінювати та виявляти місце й значення творів, які вивчають на уроці, в літературному процесі та суспільному житті, розуміти закономірності цього процесу, досліджувати особливості родів і жанрів. Знання літературних термінів також сприяють виробленню високого естетичного смаку учнів, розвитку мислення, уваги, пам'яті, удосконалення усного мовлення. Варто врахувати те, що без засвоєння теоретико-літературних понять не може бути повноцінної літературної освіти та вдалого формування читацьких умінь.

У 9 класі учні вивчають творчість Григорія Савича Сковороди. Школярі дізнаються більше про життєвий шлях мандрівного філософа, про його морально-етичні ідеали та вчення про самопізнання і «сродну (споріднену) працю». Учні оцінюють і характеризують внесок Григорія Сковороди в скарбницю української літератури, у світовий мистецький поступ; висловлюють судження про філософські ідеї митця, читаючи твори зі збірки «Байки Харківські» [3, с. 86].

Постать Григорія Савича Сковороди височить на межі двох періодів історії українського письменства – давнього та нового. Мандрівний філософ залишив нам у спадок низку творів, якими захоплюються десятки поколінь. Дуже важливо донести учням те, яким був Григорій Сковорода. Його автоепітафія «Світ ловив мене, та не спіймав» ще раз доводить оригінальність і неповторність митця. Григорій Савич писав байки, пісні, філософські трактати, діалоги тощо. Окрему увагу учнів доцільно зосередити саме на специфіці жанру байки.

Учні добре знають, що байка як жанр часто зустрічалася в давній українській літературі і фольклорі. На цьому етапі доречно поставити учням питання: Хто в українській чи зарубіжній літературі звертався до жанру байки? З навчального матеріалу уроків української і зарубіжної літератури, учні

згадують, що засновником байки як жанру вважають елліна Езопа (VI – V ст. до н. е.), його традицію продовжували Федр, Лафонтен, Глібов та інші. Втім, саме Григорія Сковороду, наголошує вчитель, називають «Українським Езопом», а також зачинателем української байки, адже саме він виділив байку в окремий самостійний жанр.

Вивчаючи жанр байки, рекомендуємо на уроці звернутись до літературознавчого словника-довідника. Так, учні читають, що «байка – це коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру. Складається з оповідної частини та висновку-повчання. У вчинках персонажів байки – звірів, птахів, рослин – вбачаються і висміюються людські вади» [5, с. 74].

За Сковородою, байка має сприяти у пошуках і розкритті вічної істини, його байки були спрямовані на викриття суспільних болячок, підносили дух громадянської гідності, культ розуму, обдурювання, кар'єризму, вельможного самодурства, чинопочитання, наживи, самохвальства.

Візьмімо для прикладу байку Григорія Сковороди «Бджола та Шершень», яка у формі діалогу між персонажами розкриває одвічну тему суперечності між трудовим способом життя й паразитичним існуванням. Образи Бджоли й Шершня – алегоричні, адже в «силі» письменник пояснює, що «Шершень – се образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити й таке інше. А Бджола – се символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться» [1]. Важливо пам'ятати, що праця є смислом щасливого життя, а лінь, ледарство, крадіжки потрібно засуджувати. Закінчує своє трактування Григорій Сковорода словами давньогрецького філософа Епікура: «Дяка велика блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним» [1], адже праця має стати для людини природною потребою і «найсолідшою поживою».

Аналіз байок дає змогу учням увиразнити основні ознаки байок Григорія Сковороди, зокрема:

- прозова мова побудована на діалогах та контрастах;
- розмова дійових осіб часто має полемічний характер (боротьба протилежних думок);
- стислість і динамічність;
- сатирична спрямованість;
- містить дві частини: фабулу і «силу» («сила» часто більша за мораль); завершується народною приказкою, прислів'ям, стислим та влучним висловом.

Варто також наголосити учням, що байки Григорія Сковороди можна поділити на 4 ідейно-тематичні групи:

- справжню цінність людини розкривають не зовнішні якості, а внутрішні (розум, милосердя, співчуття, доброта, щирість, справедливість): «Голова і Тулуб», «Ворона і Чиж», «Жайворонки», «Баба і Гончар», «Олениця і Кабан».

- тема «сродної праці»: «Змія і Буфон», «Брусок і Ніж», «Орел і Черепаха», «Собака і Кобила», «Зозуля і Дрозлик», «Бджола та Шершень». Григорій Сковорода писав: «Праця, перш за все, визначається природними покличами людини, й спрямована на благо суспільства» [2].

- викриття згубних для людини прагнень і пристрастей, які зруйнують її життя (заздрість пиха, жадібність, гордия тощо): «Жаби», «Чиж і Щиглик», «Щука і Рак», «Мураха і Свиня».

- уславлення дружби та розуму: «Пес і Вовк», «Собаки».

Отже, вивчати байку як жанр можна на прикладі творчості Григорія Сковороди. Мандрівний філософ продовжив традиційну тематику байок, але, водночас, виступив як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку. Байки Григорія Савича Сковороди – це «мудрі іграшки, що в собі ховають силу».

Список використаної літератури

1. «Байки Харківські». URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3391>
2. Григорій Сковорода. Життєвий і творчий шлях. URL:
<https://www.writers.in.ua/writer/grygoriy-skovoroda/>
3. Календарно-тематичні плани. Українська література. 5-11 класи. Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. 200 с.
4. Каналюк, В. Байки Григорія Сковороди. *Дивослово*. 2011. № 10. С. 24-28.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія». 2006. 752 с.

Актуальні проблеми літературознавства, мовознавства та сучасних масмедіа

Бельмас Маргарита

студентка Український державний університет імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Йолкіна Лариса.

МОТИВ ДУХОВНОСТІ В ОПОВІДАННІ Ю. ВИННИЧУКА «ПРИБЛУДА»

Художній доробок Ю. Винничука багатогранний і різноаспектний. Свою творчу діяльність письменник розпочав ще у 80-ті роки ХХ ст. й одразу був названий нонконформістом, оскільки відверто демонстрував неприйняття радянщини. Пізніше його як майстра слова все частіше іменують містифікатором. За романи «Весняні ігри в осінніх садах» та «Танго смерті» отримав премії «Книга року Бі-Бі-Сі» (2005, 2012). Має відзнаку «Золотий письменник України».

Доробок митця досліджували Я. Голобородько, М. Карасьов, І. Ковбаса, О. Красуля, В. Потуремець, Т. Шкарлута та ін. Його вважають одним із наймасштабніших творців сучасної української літератури. Але, на жаль, багато аспектів його писань ще потребують детального вивчення, зокрема й проблематика оповідання «Приблуда».

Ю. Винничук акцентує увагу на проблемах філософських, моральних, соціальних, загальнолюдських, на протистоянні добра і зла, проте, на мою думку, найважливішою в оповіданні «Приблуда» є проблема, пов'язана із духовністю. Саме вивченню цього питання присвячене це дослідження.

Духовність у християнстві розглядається як існування тих явищ, які потенційність духу трансформують у реальність духотворчості. Прикладами релігійного уособлення явища духовності є віра в Бога, любов до Бога, надія на спасіння. Це також божественна освяченість людини та всього людського честю, совістю, гідністю, відповідальністю. Усе, чим у своєму житті керується людина і що освячене Богом, у християнстві називається духовністю.

У творі Ю. Винничука духовність – це насамперед конкретна дія: прихистити, нагодувати, допомогти, підтримати у важку хвилину.

Події оповідання відбуваються в невеличкому містечку, де всі мешканці добре знали між собою. Поява чужинця викликала неабияку цікавість, а пізніше злість і ненависть. В основі сюжету маємо несправедливе несприйняття, а потім і вбивство чужинця, який асоціюється у творі з Ісусом Христом.

У творі постає лише один позитивний образ – образ Приблуди. Решта – негативні. Люди, що мешкають у місті, не готові сприймати світ радісно і відкрито, від добра вони відвертаються й випромінюють лише негатив. Містяни повністю відійшли від учень Ісуса Христа.

У Біблії читаємо: «(1) У той час ученики приступили до Ісуса і кажуть: хто більший у Царстві Небесному? (2) Ісус, покликавши дитя, поставив його посеред них (3) і сказав: істинно кажу вам: якщо ви не навернетесь і не будете як діти, не ввійдете у Царство Небесне» [1].

Чому діти ? Бо у них найчистіша віра, вони відкриті і щирі, вони серйозно сприймають Бога. Діти – ті, у кому має бути максимальне добро, відкритість до світу, до любові. А в оповіданні маємо протилежне: місто, яке живе у своїй реальності, діти, які наслідують поведінку батьків, зло, яке панує в душах людей.

Найприкріше те, що малеча впізнає Ісуса, але не відкривається йому, а каменують його за те, що намагався врятувати кошеня. Добро, любов, відкритість до людей, спілкування, допомога один одному каменуються.

Один із елементів Біблії – Іудейська традиція. Тих кого не приймають, вважають злочинцями, злодіями, тих, хто не відповідає способу життя Іудеїв – їх каменують. В оповіданні Юрія Винничука камінь вкладається в руки дітей, в руки тих, хто за Біблією має бути найдобрішим, найвідкритішим і найближчим до Ісуса, бо їхні душі ще не зіпсовані.

Приблуда ж випромінює добро і любов: годує голодного пса й обдаровує його ласкою, рятує кошеня, до людей ставиться зі щирістю, на агресію і зло реагує спокійно, але із здивуванням.

Убивство руками дітей Приблуди, у якому проявляється образ Ісуса, – яскрава картина деградації суспільства. Діти – жорстокі; вони, на жаль, наслідують поведінку дорослих, адже іншої просто не бачили. Так, чоловік готовий убити власного пса, за те, що той прийняв чужинця за свого.

Отже, в оповіданні Ю. Винничука протеставлені добро і зло, актуалізовані питання моральності, духовності, біблійним постулатам протиставлено моральну деградацію суспільства. Письменник яскраво демонструє шлях у нікуди, оскільки діти наслідують своїх батьків. Моральна досконалість і добро реалізуються у творі через образ Приблуди, у якому чітко окреслюється постать Христа, каменованого в нові часи тими, на кого покладав найбільші надії.

Список використаної літератури

1. Євангеліє від Матфея [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikisource.org/wiki/> (дата звернення: 30.03.2023).
2. Ковбаса І. Містифікатор Винничук [Електронний ресурс] Літакцент – світ сучасної літератури. Режим доступу: <https://litakcent.online/2009/06/25/mistyfikator-vynnychuk>.
3. Психологізм та феєричність у творчості Юрія Винничука : інтелект-реліз / авт. укладач В. В. Потуремець. Полтава, 2016. 12 с.

Бондаренко Анастасія

здобувач вищої освіти I року навчання за другим (магістерським) рівнем факультету філології і журналістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Скуратко Тетяна

ЕТАПИ ТВОРЧОГО СТАНОВЛЕННЯ НАДІЇ СЕНЬОВСЬКОЇ

Творчій манері Надії Сеньовської властиві психологічний драматизм, тонкий ліризм, філософізм мислення. У віршах приваблює оригінальність задуму і точність його втілення в конкретний яскравий образ. Часто звертається авторка до історичних подій і постатей, віднаходячи в минувшині перегук із сучасністю.

Сеньовська (Войтюк) Надія Леонідівна народилася в селі Боднарівка Чемеровецького району Хмельницької області у сім'ї вчителів. Була єдиною дитиною, можливо, тому дивацтва, як от «ковтання» книжок чи складання віршів сприймалися родиною з розумінням (іноді навіть зі співчуттям, надто вже тепличною квіточкою росла). Вірші почала писати з молодших класів. Як і придумувати казки. У 10–11 відвідувала літературну студію при Тернопільській обласній організації Національної спілки письменників України. Тоді ж з'явилися перші новели, наївні й сентиментальні. У 1999 р. стала студенткою філологічного факультету Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Паралельно працювала журналістом на радіо «Лад» (авторська програма «Відкрите питання», 2000–2001 рр.), та в «Тернопільській газеті» (2002–2003 рр.). Брала участь в роботі літературної та театральної студії на філологічному факультеті. Зайняла друге місце на поетичному конкурсі університету (2000 р.), вірші були надруковані в кількох тернопільських газетах та збірниках. У 2004 р. отримала диплом магістра педагогічної освіти (спеціальність «Викладач української мови та літератури,

вчитель зарубіжної літератури»). Паралельно працювала вчителем української мови та літератури, зарубіжної літератури у рідній Гримайлівській ЗОШ I–III ступенів імені Івана Пулюя (2003-2005 рр.). 2004–2007 рр. – аспірантка кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Захист кандидатської дисертації відбувся 29 травня 2008 року. Тема – «Підготовка майбутнього вчителя до професійної саморегуляції в процесі вивчення педагогічних дисциплін», науковий керівник – Чайка Володимир Мирославович. Із вересня 2008 року – асистент кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Оскільки комплексного дослідження творчості Надії Сеньовської у нашому літературознавстві ще немає, то ми окреслюючи етапи життя та творчого становлення Надії Сеньовської, опиралися на відомості, отримані під час інтерв'ю із поетесою.

Значну частину віршів у творчому доробку Надії Сеньовської присвячено воєнній тематиці (поетична збірка «Війна і те, що після»). Вірші рвуть душу оголеністю нерву, бентежать відвертістю, захоплюють цілісністю характеру. І їх хочеться читати, відчувати і вчитися, як можна перемагати.

В літературознавчому аспекті творчість Надії Сеньовської, на жаль, не вивчена. Різні аспекти поетичного доробку письменниці висвітлені у відгуках та рецензіях на її твори М. Данилевич, Ю. Починок, С. Шевчук, Б. Боба-Дига, Н. Дев'ятко, О. Кобзар, Т. Скуратко та ін.

Цікавою, на наш погляд, є і проза Надії Сеньовської. Серед жанрового різномайття виокремлюється фентезі письменниці. Орієнтуючись на дослідження Олени Кобзар [2], можемо зробити висновок, що фентезі Надії Сеньовської є авторським міфом з елементами переосмислених традиційних народних сюжетів. Закономірно, що міфопоетична парадигма (оригінальна світоглядно-філософська система за Андрієм Гурдузом [1]) має гомогенне ядро. Тобто, у текст залучено тільки один різновид міфів за походженням –

українські, спільнослов'янські. Міфопоетична атмосфера, відповідно, гомогенізована. Адже письменниця репрезентує в літературному творі авторський міф. За типом міфологічна система є лінійною, тому що міфопоетичний комплекс формує впорядкований подієвий стрижень фентезі.

Варто підкреслити, що єдиним авторським міфом виступає увесь комплекс фентезі Надії Сеньовської. Ті фрагменти, які не розкриті в одному тексті, можуть бути детально «виписані» в інших. Міфосвіт постає цілісним. Він має свою історію: від творення Соколом-Родом Нави і Яви до нинішніх часів, коли боги допомагають українцям боронити рідну землю від росіян-песиголовців.

Творчість Надії Сеньовської здебільшого розглядалась в історико-літературному плані, з урахуванням розмаїття її ідейно-стильових пошуків у поезії. При цьому поза увагою залишались найбільш складні форми художньої творчості Надії Сеньовської – травелоги, фентезі, а також психологічні есеї, в яких яскраво виявилася творча особистість письменниці. Сьогодні виникає необхідність наукового осмислення творчості Надії Сеньовської, існує потреба її комплексного аналізу, вивчення природи прози письменниці, простеження стильових домінант, а також окреслення ролі та місця авторки в українській літературі нашого часу.

Література

1. Гурдуз А. І. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській «прозі про землю» кінця ХІХ–першої третини ХХ ст. Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. 216 с.

2. Кобзар О. І. Міфопоетика як предмет і метод літературознавчого дослідження. *Наукові записки*. Випуск 15. Серія «Філологічна», 2010. С. 131–139. URL:http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10247/1/Nznuoaf_2010_15_23%20%281%29.pdf (дата звернення: 06.01.23)

3. Сеньовська Н. Поради роз(за) губленим. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2015. 92 с.
4. Сеньовська Р., Сеньовська Н. Філософія від дітей до дорослих. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2015. 36 с.
5. Сеньовська Н. Оптимістичні подорож довоєнною Україною. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2016. 124 с.
6. Сеньовська Н. Педагогіка без цензури. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2016. 114 с.
7. Сеньовська Р. Віршики Радусі. Сеньовська Н. Віршики для Радусі. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2017. 48 с.
8. Сеньовська Н. Селфі. Тернопіль. Видавництво «Крок», 2017. 120 с.
9. Сеньовська Н. Прокляття Лади. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2017. 162 с.
10. Сеньовська Н. Війна і те, що після. Тернопіль: КІЦ «ПРИНТ–ОФІС», 2018. 56 с.
11. Сеньовська Н. Залишки втраченої реальності: аналіз текстів на міфологічній основі. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 57–60.*

Грущак Мар'яна

студентка групи СОУМа-42 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Вашків Леся.

ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПОВІСТІ-КАЗКИ «МАРУСЯ» МАРКА ВОВЧКА

Марко Вовчок – видатна українська письменниця другої половини ХІХ ст., що поетикальною красою своїх творів розкриває глибини людської душі. Її творчість пройнята безмежною любов'ю до українського народу, палким прагненням бачити його вільним і щасливим. У своїх творах вона прославляла визвольні прагнення, створила велику кількість образів борців за їх права та свободу, показувала хоробрість і незнищенну силу простих людей, оспівувала благородство і красу українського народу.

Взірцем такого твору Марка Вовчка є «Маруся» — історична повість-казка, вперше опублікована у 1871 році. У більш патріотичному перекладі-переробці П'єра-Жуля Етцеля, вона вийшла у 1873 році. Завдяки цьому твір став популярним у Франції та інших країнах Європи.

Художній світ «Марусі» надзвичайно багатий. У ній виражається одна з характерних ознак творчого методу письменниці – індивідуалізм її стилю. Завдяки цьому авторка в досить мінімалістичній манері передає внутрішній стан героїв та драматизм важливих подій. Своє вираження цей метод найчастіше знаходить у пейзажних малюнках, які хоч і невеликі за обсягом, але досить чітко за допомогою антитези відтіняють настрої та почуття персонажів або ж виступають контрастом до картин тяжкого життя підневільного населення.

Повість починається з навіювання епічного спокою: *«Те, що я розповім вам, діялося давним-давно на Україні, у глухій глуші, і ще й досі по світові не рознеслося»* [4, с. 20]. Далі письменниця зображує хутір, де жила Маруся. Тут він постає як маленький рай серед повноводних рік, безмежних степів, високих гір і квітучих долин. Хутору надається важлива роль в творі: *«Хутір цей, де вони жили, такий, що кращого не бажала б собі найвередливіша людина. Достався він Данилові, перейшовши через руки бозна-кількох прадідів і прабабок...»* [4, с. 21].

Контрастом до згаданих уже пейзажів у повісті змальовано побоїще: *«Вона побачила село у полум'ї, дві дитячі постаті, що бігли, самі не знаючи куди, вхопившись за руки, перелякані, з жахом, розпізнала кілька жіночих постатей, що нерухомо простягалися посеред степу; і на її очах падали, стогнучи, люди, летіли перелякані коні без їздців, рідшали люті ватаги, застелялася земля трупом та пораненими, трава, змочена теплою кров'ю, темнішала. Небо набувало якогось зловіщого червоно-синього кольору. Купи порошу кружляли хвилями»* [4, с. 56]. Тут опис природи виконує характерологічну функцію, тобто виступає засобом глибокого зображення образу зруйнованого світу.

Ще однією особливістю цієї повісті є велика кількість описів. Насамперед звернемося до образу головної героїні – відчайдушної і хороброї Марусі. Уперше читач знайомиться з нею за допомогою яскравої портретної деталі: *«Господині не було в хаті, діти поснули сидячи, і він уже хотів був повести мову далі, як раптом зустрівся з утопленими в нього очима, немов двома величезними діамантами, що горіли співчуттям та увагою. Очі ці сяли з темного неосвітленого кутка хати, і, тільки добре придивившись, січовик розглядив там ставну постать дівчинки»* [4, с. 38]. Аналіз її подальших портретних описів (звичайна українська дівчинка: *«Це була справжня дівчина українка, з темними оксамитними бровами, з засмаленими щічками, у вишній сорочці з широкими рукавами, у синій запасці й у червоному поясі. Густе біляве волосся заплетене у коси, і в косах трохи було кучеряве та лисніло, як шовк. На голові був вінок із квіток»* [4, с. 34]; з акцентом згаданої першодеталі – «очі, немов два величезні діаманти») засвідчує – Марко Вовчок зосереджує увагу читача на зображенні внутрішнього світу героїні.

Крім цього, у творі є багато художніх засобів, за допомогою яких Марко Вовчок збагачує художній світ повісті. Вони виконують важливу стилістичну функцію, підсилюють емоційний вплив, збагачують твір яскравими деталями, привертають увагу реципієнта до висловів. Художні засоби допомогли

письменниці створити художній образ, а читачеві поринути у світ художнього твору, розкрити авторський задум.

Одним із часто вживаних художніх засобів в аналізованій повісті є метафори. Через метафоричне значення слів Марко Вовчок не тільки підсилює видимість і наочність зображуваного, а й передає неповторність, індивідуальність предметів або явищ, виявляючи при цьому глибину і характер власного асоціативно-образного мислення, бачення світу: «сонце вже закотилося, а вона все думає. Зорі висипали на небо, а вона все думає» [4, с. 98], «зажурилась Україна» [4, с. 26], «гетьман втопив огненні очі у січовика» [4, с. 84], «донесе мене бог та добра доля» [4, с. 37], «вітер кинув вам у лице оббризканий нічною росою букет» [4, с. 79].

Марко Вовчок трансформує казковий сюжет й використовує для цього власний, вироблений роками стиль, який передбачає збереження певної таємничості художніх деталей у творі. Для поетизації «Марусі» традиційно використовується контрастність задля кращого порівняння та яскравішого зображення характеристичних якостей персонажів, посилення емоційного сприйняття подій читачем.

Список використаної літератури

1. Денисюк І. Повернення легендарної «Марусі». *Марко Вовчок. Маруся*. Львів, 1993. С. 3-19.
2. Засенко О. Є. Марко Вовчок: життя, творчість, місце в історії літератури. Київ: видавництво АН України, 1964. 656 с.
3. Зубрихіна О. Композиційні особливості історичної повісті Марка Вовчка «Маруся». *Слово і Час*. 2018. №3. С. 59-68.
4. Марко Вовчок. «Маруся». Львів: Поклик сумління, 1993. 141 с.
5. Ткачук М. П. Марко Вовчок: творчий портрет. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. №22-23. С. 6-10.

Демелько Інна

студентка групи УФ-41 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Бородіца Світлана

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕМИ «СКОВОРОДА І СВІТ»

Б. ОЛІЙНИКА

Творчі засади Б. Олійника сформувалися під впливом естетичних цінностей шістдесятників: з поетичним шістдесятництвом його єднали гуманізм, інтелектуалізм, масштабність мислення, філософська заглибленість на рівні осмислення сенсу життя, глибокий критицизм та ін. Поетична творчість митця стала внутрішнім відкриттям, досягненням наболілої співвідповідальності за долю своєї країни.

Б. Олійник витворив оригінальну форму поеми, в якій часто своєрідно поєднані ліричне, епічне, і драматичне начала. Тому в його поемній творчості іноді немає чіткої межі між циклом віршів і поемою (так, «Сиве сонце моє» у збірці «Заклинання вогню» названо циклом, а в іншій – поемою, така ж дискусія щодо жанрового визначення циклу «Сковорода і світ» та диптиха-роздуму «Гора»). Загалом поеми Б. Олійника за структурою умовно можна поділити на два основні типи: поема-цикл («Дорога», «Сиве сонце моє», «У дзеркалі слова») і поема, в основі якої – наскрізний образ-символ як композиційне осердя твору, що визначає розвиток художньої ідеї («Доля», «Урок», «Заклинання вогню», «Крило», «Дума про місто»). В обох випадках автор завжди прагнув до синтезу життєвого матеріалу й філософської концепції. Вивчення окремих рис поетики ліро-епосу Б. Олійника займалися Я. Голобородько, М. Жулинський, М. Ільницький, Г. Клочек, В. Моренець, О. Присяжнюк, Г. Сивокін'ята ін. Однак досі не здійснено комплексного аналізу жанрових і стильових домінант поем митця. Це чинить наше дослідження актуальним. У цьому контексті вважаємо, що поема-цикл «Сковорода і світ»

(1972) якнайповніше розкриває творчу індивідуальність Б. Олійника, особливості його поемного мислення.

«Сковорода і світ» – лірична поема медитативного характеру, що складається з шести віршів («Сцена», «Вихід», «Дія», «Рим», «Інтермеццо», «Утвердження») У ній простежуємо гострий конфлікт (між особистістю і соціумом), що драматизує нарацію – визначає високу напругу внутрішніх колізій, зумовлює гострі зіткнення думок та емоцій. Це дозволяє говорити про модерністське мислення поета. Він циклізує зміст, пов'язуючи кілька різних фабул. Самостійні епізоди твору концептуально об'єднуються образом Григорія Сковороди – відомого українського мислителя та письменника XVIII століття, котрий вивів українське мистецтво на рівень світового. Українських митців єднає «вірність ідеалам, надійність, незрадливість, відповідальність за кожен свій крок» [3, с. 16], бо кожен із них знав: «перед ним – велика дорога, яка не дозволяє ні поспіху, ні помилок. Але так само не дозволяє не заступити свій народ від нещадних ударів тимчасової влади (а влада, особливо в нас, тимчасова завжди), чужаків та від підступів характеру нашого ж брата українця» [3, с. 6].

Б. Олійник – «сучасний, сьогочасний, сьогоденний з голови до ніг» (І. Драч) і водночас традиційний, бо авторове світорозуміння заґрунтоване в пошук правди, істини та щастя (а отже, «сродної» праці). Він, як і Г. Сковорода,

...світом жив.

Чолом здолавши стелю.

Ставав одною із вселенських гір [1, с. 149].

У поемі-циклі «Сковорода і світ» письменник акцентував на значущості в повсякденному бутті сучасної людини загальнолюдських

ідеалів: патріотизм, гідність, любов, щирість, розуміння краси, високі помисли та ін.:

Бо знав: що нижче нахилиє спину

Твій рід під каменем тяжких турбот,

То вище право падає на сина:

Відстояти перед людьми народ [1, с. 150].

Б. Олійникові вдалось окреслити національно-величний образ Г. Сковороди, котрий відрізняється від традиційно-стереотипного: мислитель світового рівня, перед яким «притихне вічний Рим» [1, с. 150], бо

Я відчуваю: день той недалеко,

Коли мій рід промовить до віків.

Його мовчання – золота криниця.

Я – тільки посланець його коша.

Він ще запросить вас, безсмертні, до світлиці,

О, ви ще визнаєте, яка в нього душа! [1, с. 150].

Отже, жанр поеми у творчій практиці Б. Олійника еволюціонував під впливом ліро-епосу І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, М. Бажана та ін. («Заклинання вогню», «Сім», «Сиве сонце моє», «Доля», «Дорога», «Урок», «Крило», «Трубить Трубіж»). У цьому контексті поема-цикл «Сковорода і світ», позначена структурно-композиційною та художньою довершеністю в межах жанрового різновиду (лірична поема), вирізняється інтелектуалізмом,

ускладненою структурою, багатогранною проблематикою, модерними елементами образотворення.

Список використаної літератури

1. Олійник Б. Вибране: Поезії. Поєми. Київ: Етнос, 2009. 638 с.
2. Олійник Б. Поворотний круг: вірші та поєми. Київ: Молодь, 1989. 93 с.
3. Шевченко М. Пролог з ХХ століття. *Олійник Б. Вибране: Поезії. Поєми.* Київ: Етнос, 2009. С. 5-25.

Дурда Тетяна

студентка Мф-15 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Штонь Олена

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ»

Мова сучасної української прози вирізняється багатством і надзвичайною широтою лексико-семантичних процесів, зокрема формуванням нових значень, нових семантичних конотацій, фразеологізацією. За допомогою мовних одиниць автор увиразнює своєрідність зображеного, передає часовий і локальний колорити життя народу, його ментальність. Саме тому більшість письменників активно послуговуються фразеологізмами – стійкими словосполученнями, які «постійно відтворювані в мовленні, ґрунтуються на стереотипах етносвідомості» [3, с. 641]. Дослідниця В. Папіш у праці «Фраземи з компонентами-соматизмами у творах М. Матіос та В. Шкляра» вказує на зображальну функцію фразеологічних одиниць, а також зосереджує увагу на різновидах зображально-оцінної, що містить: «позитивну і негативну конотації,

пейоративність, створення гумору, іронії, комізму, елемент пожвавлення висловлювання, засіб надання оповіді уснорозмовного колориту, функцію мовної характеристики персонажа» [2, с. 7].

Своєрідність форми та змісту фразеологічних одиниць неодноразово розглядають у наукових розвідках В. Ужченко, Г. Удовиченко, Л. Авксентьєва, Л. Скрипник, М. Коломієць, О. Селіванова, П. Дудик та ін.

Фразеологічний матеріал, як відомо, найяскравіше фігурує в художньому мовленні. Із цього погляду цікаво дослідити граматичну категоризацію фразеологізмів у романі Надії Гуменюк «Танець білої тополі» (у творі зафіксовано 190 стійких сполучень). Саме це й буде метою нашої наукової розвідки.

Для дослідження фразеологічних одиниць із погляду граматичної категоризації у прозі Надії Гуменюк використано класифікацію української дослідниці Л. Скрипник, яка виділяє два основних граматико-структурних класів фразеологізмів: «фразеологічні одиниці, які організовані за моделлю словосполучення і стійкі сполучення, організовані за моделлю простого чи складного речення [4, с. 23]. Крім того, зважатимемо на поділ ФО за стрижневим словом, що співвідносне з певною частиною мови.

На основі аналізу фразеологічних одиниць із погляду граматичної категоризації виявлено 15 (7,77%) ФО, співвідносних із реченням і 177 (91,71%) фразем, які мають структуру словосполучення. Відповідно, найчисельнішими є фраземи, організовані за моделлю словосполучення. Серед них дієслівні складають 92 одиниці (47,67 %), 17 іменникові (8,81 %), 59 прислівникові (30,57 %), 6 прикметникові (3,11%), 4 вигуківі (2,07 %).

З огляду на співвідношення фразеологізмів за морфологічним вираженням, найчисельнішою з підгруп є «дієслівні фразеологізми», що становлять 47,67% від усіх досліджених одиниць. Далі в тексті ілюстративний матеріал подаємо за виданням – Гуменюк Н. Танець білої тополі: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 304 с.

В опрацьованому романі вагоме місце посідають дієслівні фразеологічні словосполучення із залежними словами, серед яких є іменники («...Скоро окупанти почали **закручувати гайки**, забороняти все, що йшло врозріз із нацистською ідеологією» (с. 174); «А то плетухи, як тіко забачать вас, зразу і починають наші з мамою **кісточки перемивати**» (с. 261)); прислівники («Якщо у стандартному наборі з назвою «правильно» не вистачає лише однієї детальки – любові, все **летить шкереберть**» (с. 74); «Такі, які він, першими кинулися **загрібати під себе все, що погано лежить**» (с. 76)); субстантивовані прикметники («На цю тему вона взагалі не хотіла говорити – один раз обпеклася і тепер **на холодне дмухала**» (с. 61)).

Також простежуються дієслівні фразеологічні одиниці, що виконують роль обставини й, відповідно, становлять собою конструкції з компонентами хоч («Такий прикидливий та візгорний, говорить, як пан, і на вид – **хоч з лиця воду пий...**» (с. 108)); як («А чого це брат так **заглядає** у чорну цівку дула, **як сорока в кістку?**» (с. 25)); ніби («На Ніку **ніби хтось окропом лийнув**. Вискочила з клубу і просто під зливу» (с. 128)); наче («Німці перевернули все село – поліцая Левка Ярича не було ніде. **Наче крізь землю провалився**» (с.188)).

Дієслівний арсенал неабияк підсилюють конструкції з часткою –аж-: «Григорій Іванович Бундик, **аж за голову схопився**: на довірений йому райкомом території процвітають забобони і чаклунство!» (с. 140); «Той **аж піною покривався**, коли заходила мова про церкву» (с. 289).

Другою групою за чисельністю є «прислівникові фразеологізми», що становлять 30,57% від усіх досліджених фразеологічних одиниць. Розглянемо ці фразеологічні одиниці з погляду цілісного значення. В опрацьованому романі їх можна поділити на групи:

- 1) фразеологічні одиниці, цілісне значення яких поєднується з прийменниками («..Там тої бульби **на заячий скік** зосталося...» (с. 206); «Це мій останній шанс щось змінити у житті, не працювати з **рання до**

смеркання, не рахувати копійки...» (с. 75); *«Здавалося, ця розвалюшка, зведена ще за царя Гороха»* (с. 118)); частками (*«Усі терміни минули, а від неї – ні слуху ні духу»* (с. 73); *«І свою смердючу фірму той грошовий лантух збудує тут хіба через мій труп!»* (с. 160)); прийменником та сурядними сполучниками (*«- От вам і «лучче з мосту та й у воду», - почув Левко у себе за спиною»* (с. 30));

2) фразеологізми, цілісне значення яких поєднуються із сполучниками як (*«Та й удома, Левку, від тебе поміч, як з клоччя батіг»* (с. 49)); ніби (*«Вони ж як з голодного краю, ніби сім літ хліба не їли»* (с. 206)); хоч (*«Як утворять щось, то хоч стій, хоч падай»* (с. 78); *«Ніч була темна хоч в око стрель»* (с. 147)).

Невелику кількість (8,81%) становить підгрупа іменникових фразеологічних одиниць. У досліджуваному романі іменникові словосполучення узгоджуються з різними частинами мови у роді, числі, відмінку. Наприклад: з прикметником (*«Щоб ото його **цабе велике**, такого ученого-переученого арійця та якісь там дурні неграмотні селюки обдурили!»* (с. 215); *«Новий мікрорайон завирував, як **вавилонське стовпотворіння**, щоправда – ретельно сплановане і вміло спрямоване»* (с. 59)); числівником (*«Та коли б ти була мені навіть **сьома вода на киселі**, то я б тебе знав»* (с.248)).

Однією з найменших за чисельністю (3,11%) підгруп є прикметникові фразеологізми. Серед прикметникових фразем виявлено моделі: прикметник + порівняльний зворот (*«**Дурний ти, як сало без хліба**. Хіба сам не міг здогадатися, чим закінчиться ця зустріч з Гансом після всього?»* (с. 187)); субстантивованій прикметник у непрямому відмінку (*«...Хто їй повірить, що на світі є й такі люди, як **Натуля? Мабуть, Натуля остання з могікан»*** (с. 104)).

Найменшу кількість фразеологічних одиниць (2.07%) виявлено у підгрупі «вигукових». На відміну від інших фразеологізмів, вигукові словосполучення не виконують номінативної функції. У романі Надії Гуменюк,

знайдено лише ті, що мають: будову речення («**Щоб його чорти на болото вивели та й там покинули! Щоб його родимець побив!** – зітхнула Мар'яна...» (с. 200)); словосполучення («**Каже: ніби хтось прив'язав яблука до найвищої гілки – не хочуть падати, хоч ти трісни**» (с. 201)).

Слід зазначити про окрему групу стійких сполучень, організованих за моделлю простого чи складного речення. Їх кількість налічує лише 7,77 % від усіх вищезазначених одиниць. У досліджуваному творі фразеологізми-речення виступають в ролі основної («**То ще баба надвоє гадала, що тут тимчасове читальня чи опіум для народу**» (с. 140)); підрядної («**Село взяли у кільце, оточили у три ряди, щоб навіть миша не могла з нього висковзнути**» (с. 179)); сурядної частини («**Потім зрозуміла, що нічого вона не доведе – всі вони там свої, а ворон ворону око не виклює**» (с. 71));

Стійкими фразами часто починається або підсумовується висловлення: «**Не святі горщики ліплять. А для профспілкового лідера хіба потрібні якісь особливі знання?**» (с. 61); «**То я тобі ще коли казав – забудь. Батько контра і вона... Яблуко від яблуні далеко не відкотилося**» (с. 181).

Отже, дослідження граматичної категоризації фразеологізмів у романі Надії Гуменюк «Танець білої тополі» свідчить про самостійність фразем як одиниць мови, які здатні мати різні граматичні категорії, виконувати самостійну синтаксичну та стилістичну функцію.

Список використаної літератури

1. Гуменюк Н. Танець білої тополі: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 304 с.
2. Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатсько-українських письменників (40–90 рр. ХХ ст.): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2004. 21 с.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 278 с.

Ковальчук Руслана

студентка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Йолкіна Лариса

ОБРАЗ ПОЛІССЯ В ОПОВІДАННІ «ПОЛІСЬКА КАЗКА»

ФЕДОРА ОДРАЧА

Федір Одрач – український письменник-емігрант. Родом з Полісся (с. Мисятичі, нині територія Білорусі). Творчість митця малодосліджена (поодинокі статті І. Бондарука, І. Галак, В. Давидюка, В. Леонюка і В. Мацько), хоча й становить цінну частину української культурної спадщини ХХ ст..

Федір Одрач – письменник самобутній, талановитий, який пропонує читачеві оригінальний художній стиль. У творах «поліського циклу» він змальовує поліщуків, їхній побут, звичаї, природу рідного краю. Белетрист першим у свій час звернувся до змалювання поліського характеру і запропонував неповторну мандрівку українськими землями, які опинилися в чужих межах. Полісся перебувало під протекторатом польського короля до середини ХІХ ст. А під час переділу земель 1939-ого року цей край приєднали до СРСР. Тоді рідна домівка Федора Одрача була прив'язана до Білоруської РСР, але не перестала бути українською. У книзі «Наше Полісся» письменник написав так: «...Помимо національної несвідомості, поліщук прямо стихійно горнувся до України [...] Між обома світовими війнами, поліщук завжди мав зв'язок з Волинню, ходив туди за хлібом, ходив як паломник до Почаєва, він

там почувався цілком добре між своїми, такими ж як і сам українцями» [2, с. 27-28].

Мета нашого дослідження полягає в розкритті специфіки моделювання образу Полісся в «Поліській казці» Федора Одрача.

І. Галак у статті «Особливості літературного моделювання світу природи в прозі Федора Одрача» зазначила, що «Умови життя людей поліського краю, зусібіч оточеного лісами та непрохідними болотами, формували відповідний світогляд, в якому багаті язичницькі уявлення химерно перепліталися з пізнішими християнськими елементами» [1, с. 57]. У «Поліській казці» це проявляється в особливий спосіб, адже свято Великодня розкривається крізь призму бачення птахів, що згуртувалися навколо свого очільника білого лебедя Го-го.

Наповнена звуками й надзвичайною колористикою природа розкрита як невід'ємна частина Полісся, що живе й діє в унісон із людиною. Про її неповторність автор говорить уже в перших рядках твору, змальовуючи озерце Рада, назву якому «дали [...] птахи, бо тут вони часто зліталися в різних справах, коли їх кликав сюди: білий лебідь Го-го...» [3, с. 295]. Яскраві пейзажні замальовки створюють особливий світлий настрій Великодня, який святкує поруч із людиною вся природа.

Федір Одрач пропонує читачеві казку, яку неможливо відокремити від реальності, адже тут детально змальовано дивовижну фауну чарівного краю. Птахи, які живуть там, описані з максимальною точністю, з урахуванням ареалу розселення, зі знанням їхньої поведінки, особливостей співу тощо. Крилаті спостерігають за людьми, добре знають їхні традиції, навіть джерела тих традицій, бо зазирають у біблійні часи, пізнають моменти смерті та воскресіння Христа через посланця – голуба. Воскресіння Господнє для пернатих постає як сучасне, те що відбувається зараз і на досяжній для пташиних крил відстані. Містичність дій не віддаляє читача від цього дивного краю, а навпаки, наближує, робить реалії духовного світу поліщуків зримими.

Поліщуки надзвичайно близькі з природою, вони є маленькою частинкою свого краю. У казці їх репрезентує дід Марко, котрий захищав гнізда чайок від шулік, умів розмовляти з пернатими і саме від них дізнався про пташину традицію святкування Великодня.

І. Галак у згадуваній вище статті зазначає, що пейзажі у творах Ф. Одрача є антропоцентричними. Науковиця має рацію, адже саме через діда Марка, який уміє спілкуватися зі світом природи, перед читачем розкриваються традиції й духовний світ поліського краю.

Отже, поліський край постає у творі Федора Одрача через змалювання неповторних пейзажів і поєднання містичного з реальним, що у своєму злитті творять світогляд поліщука. Хоча основну частину тексту присвячено опису природи та розповіді про містичне пізнання Великодня птахами, центром «казки» постає людина, що й вказує на антропоцентричний характер доробку митця.

Список використаної літератури

1. Галак І. Особливості літературного моделювання світу природи в прозі Федора Одрача. Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство та літературознавство). Вип. 11'2019. С. 57-60.
2. Одрач Ф. Наше Полісся. Частина 2. Вінніпег, Ман., Канада/ за заг. ред. інж. І. Гордіюка. 1955. 72 с.
3. Одрач Ф. Покинута оселя. Торонто: укр. Видаництво «Добра книжка», 1960. Випуск 162. 305 с.
4. Федір Одрач: вебсайт «Вікіпедія». <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Колногузова Діана

студентка Вінницького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Цепкало Тетяна

СПЕЦИФІКА ТА КОНТЕНТ ЖУРНАЛУ «VOGUE»

Однією з аксіом журналістики стверджується, що людина не може жити без інформації. Носієм цієї інформації виступають засоби масової інформації. Телебачення та журнали відіграють найбільшу роль. Варто зазначити, що характерною рисою журналів є «зорієнтованість на вузьку аудиторію зі спільними соціальними чи професійними ознаками, стилем життя, хоббі» [3, с. 118]. Отже, журнали призначаються для задоволення індивідуальних інтересів та потреб читачів. Відповідно «існує розмаїта класифікація журналів за читацькою адресою, цільовим призначенням та періодичністю» [3, с. 119]. Але поняття «глянцевий журнал» несумісне з жодним з наведених вище критеріїв.

Вживаючи термін «глянцевий журнал», доцільно зазначити, що дається визначення лише слову «глянцевий» (лощений, під блиском, лаковий, полірований). Саме слово «глянець» позначає блиск вилощеної, відполірованої поверхні.

На думку О. Лаврик: «Глянцевий журнал – це журнал, який розрахований на певну читацьку аудиторію, основною метою якого є формування певного стилю життя у читача та допомога у досягненні успіху шляхом висвітлення різних аспектів діяльності сучасного міського життя, фокусуючись на красі та гендерних комунікаціях» [2, с. 19].

Глянцеві журнали «як складники системи моди також доречно називають споживчими журналами» [5, с. 100]. Це пов'язано з високим рівнем авторитетності фешн-видань серед аудиторії, особливо жіночої. Задачами редактора в них є добір рубрик, котрі будуть знайомити читача з модними тенденціями, а також «вдовольняти його потребу в отриманні інформації про стиль життя суб'єктів, що їх споживають» [5, с. 99]. Тобто журнал повинен містити не тільки одяг, а й відображати інтереси відповідної ланки суспільства: літературу, культуру, звички, аспекти особистого та соціального життя тощо.

Проаналізуємо українську версію видання «Vogue» за наступними аспектами: тематика та рубрикація, лексика, ілюстративний матеріал, наявність рекламних публікацій, верстка та трансмедійність.

«Vogue» – культовий глянце́вий журнал декількох поколінь естетів і модниць по всьому світу. За даними опитування Соціопо́ліса серед цільової аудиторії видань про моду, вона має найбільший рівень відомості та є найавторитетнішою серед конкурентів [4].

1 вересня 2012 року президент UMH Group Борис Ложкін повідомив, що головним редактором українського видання Vogue стане Маша Цуканова, яка останні 6 років працювала редактором журналу «Коммерсант-Weekend». Директором відділу моди призначено Філіпа Власова, редактором – Юлію Пеліпас. «Vogue UA» видається щомісячно і виходить тиражем у 50 000 примірників. 21 лютого 2013 року у продаж надійшов перший номер журналу Vogue Україна. Дебютний номер коштував 33 гривні та складався з понад 300 сторінок і був присвячений Україні та її успіхам у світі моди [1].

Редакція журналу складається з наступних підрозділів: мода, краса, культура та стиль життя, арт, vogue.ua (робота з сайтом) і відділ реклами. До видання входять наступні структурні елементи: змісту, в якому вказано рубрики, заголовки та подано короткий опис публікацій; вихідні відомості; «Editor`s letter» – лист від редактора; «Contributors» – перелік міжнародних співробітників, які працювали над номером; рубрик «Live», «Bodyskapes», «Culture», «Jewellery», «Beauty», «Well», «Destination»; «English summary» – короткий опис матеріалів примірника англійською мовою; «Addresses» – список адрес усіх зазначених у виданні брендів; «Horoscope» – астропрогноз для читачок.

Зважаючи на зазначену рубрикацію, можна зробити висновок про спеціалізацію глянце́: акцентується мода, культура та краса. Перевагою структури видання є послідовність розташування матеріалу відповідно до рубрик.

Список використаної літератури

1. Vogue Ukraine. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Vogue_Ukraine. (дата звернення: 03.02.2023 р.).
2. Лаврик О. Основи журналістики : навчально-методичний посібник для студентів зі спеціальності «Журналістика». Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. 73 с.
3. Михайлин І. Основи журналістики : підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
4. Оцінка відомості та популярності провідних журналів про моду і модну індустрію, що видаються в Україні: перерозподіл сфер впливу на ринку преміум-глянцю. *Соціополіс* : URL : https://sociopolis.ua/news_item/150. (дата звернення : 01.02.2023 р.).
5. Рябінова І., Колосніченко М. Дослідження друкованих видань як сегменту продуктів моди. *Київський нац. ун-т технологій та дизайну*. С. 99-100. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/14485/3/PIONBUG_20191004_P099-100.pdf. (дата звернення : 29.01.2023 р.).
6. Vogue Ukraine. №2-3. 02/2022. 274 с.

Михалків Христина

студентка групи СОУМ-41 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Бородіца Світлана

ПСИХОЛОГІЗМ РАННІХ НОВЕЛ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Валерій Шевчук – відомий український письменник, яскравий представник покоління шістдесятників. На думку Л. Тарнашинської, Валерій

Шевчук «творив елітарну літературу» вірячи, що прийде час і на неї, що насамперед така проза – психологічно-людинознавча – може бути зрозумілою в світі, вивести українську літературу на світові обшири» [2, с. 150].

У 1960-х роках митець увійшов в історію української літератури як новеліст. Саме в ранній період його творчості (1961-1969 рр.) виходять друком збірки новел «Серед тижня» (1967) та «Вечір святої осені» (1969), засвідчивши: їх характерною особливістю є психологізм. Автор заглиблюється у внутрішній світ персонажів, змальовує внутрішні конфлікти, роздвоєність особистості, боротьбу із самим собою, невпевненим і нерішучим. Так, новела «Барви осіннього саду», що відкриває збірку «Серед тижня», зображує молодого юнака Івана, котрий тікає з дому, бо не хоче навчатися в університеті. Він відчуває себе самотнім, ніким не зрозумілим, адже прагне збагнути свої життєві межі та власні можливості, сенс буття. Головний персонаж не хоче просто животіти. Єдине, чому Іван прагне додому, щоб помилуватися осіннім садом, набутися на «малій батьківщині».

Зображуючи високу і напружену атмосферу людських почувань та емоцій, Валерій Шевчук використовує потік свідомості, внутрішній монолог, сни і візії, за допомогою яких всебічно змальовує внутрішній світ сучасної йому людини. У новелі «Дим» головний персонаж Козак разом зі своєю сім'єю ненавидять сусідів: таксиста, його дружину і дочку та старшу жінку Кравченко. Вони заздять, доносять, збиткуючись над ними. Але і їх роз'їдають негативні переживання: «Єдине почуття, яким жив зараз Козак, – ненависть», «...на нього плеснуло, затопило, полонило, перекинуло, гойднуло, заколивало, гойднуло дике почуття, яке терзає його й досі», «Палив його вогонь, швидше – жар, який затлів від тієї хвилини; не давав спочинку вдень і вночі, ранком і ввечері», «...те сліпе, палівливе, червоне почуття таки вибухало», «В Козаковій душі сколихнулася чорна хмара, широка й нещадна...» [4, с. 464-465].

Проникаючи в душевні відчуття персонажа, автор часто звертається до позначення настрою через різноманітні зовнішні вияви: вираз обличчя, жести,

дії. Наприклад, у новелі «Батюшка», головний персонаж – старий священник, котрий попри дощ і багнюку щоранку ходить до церкви, сподіваючись на прихід вірян, проте його зустрічає лише сторож. Його настрій точно переданий словами «йому було самотньо і трохи сумно» [4, с. 338]. Такі екзистенційні стани автор увиразнює і за допомогою очей, адже саме вони традиційно віддзеркалюють душу людини: «Вицвілі очі священника вже загорялися чорним, потойбічним світлом...» [4, с. 339], «Його очі оберталися на два чорні вогнища, можна спопеліти, потрапивши в ті вогнища» [4, с. 339], «Довго дивився на темну постать, яка обходила калюжі, подригуючи, наче кішка, то однією, то другою ногою, і погляд його знову налився чорнотою» [4, с. 341], «Священник дивився на сторожа уважними очима: в них починала накопати чорнота, од якої кололо в душі» [4, с. 343], «Він повільно опустився на коліна і підвів угору голову. А з очей полився чорний вогонь. У тому вогні попеліли й сутінь погано освітленого приміщення, і стіни з намальованими посталями колишніх богів, і весь наповнений нескінченним спаданням голубуватих краплинок світ» [4, с. 343-344].

Валерій Шевчук завжди прагне передати емоційне сприймання світу, психологізуючи природу. Відтак його авторська увага сконцентрована саме на екзистенції людини, а не зовнішніх деталях довкілля. Прикладом цього є новела «Відлунок», де головний персонаж Ядзя Каліцька бачить свого чоловіка через багато-багато років: «Він ішов назустріч, широко розхиливши до обіймів руки, пересміхаючись на все лице, і їй здалося раптом, що це лише міраж, разючий, страшний заверт свідомості (її полишила сила, звідусіль, наче розлючена юрба на безпомічну жертву, рвонулося проміння і поранило мозок, збивши його в заплутану пуюлку) [4, с. 411].

Наголосимо на майстерності митця глибоко відтворити тісний зв'язок особистості з навколишнім світом. Природа є виразником її душевного стану, тому письменнику важливо осмислити і віднайти шляхи досягнення внутрішньої гармонії, душевної рівноваги, якої так прагнуть його персонажі. У

новелі «Жовте листя в липні» герой сідає в крісло і дивиться на вулицю, де «падає жовте листя акацій... Це пробуджує змішані почуття, я дивлюсь на цю ніжну, трохи печальну карусель листя і мені хочеться зануритися в неї всією душею» [4, с. 307]. Головний персонаж Халимончук з новели «Проти вікон» опинився проїздом у рідному весняному Житомирі і йому вчувається спокійна, стримана музика, яка ностальгійно навіює спогади дитинства, знайомство із дружиною, з якою він розлучився, прогулянки містом. Тільки сонячними мали бути ті дні, коли хлопчик ходив в «небуденні гостини» на зустріч з левами у новелі «Леви». Манить краса природи і молодого Івана, персонажа новели «Барви осіннього саду», що приїжджає додому заради розкішного саду, який вабить його молодече око.

У негативному світлі постає природа у новелі «Батюшка», адже безперервні дощі, болотяне місиво посилюють почуття самотності, меланхолії, навіюють почуття гіркоти та жалю у старого священника, котрий поступово зневірюється в людях. Через погану погоду, бездоріжжя церква пустує, отець у розпачі промовляє: «Я останній віруючий на цій землі...» [4, с. 339].

Таким чином, за допомогою майстерного опису різноманітних зовнішніх виявів (міміка, жести, вчинки), внутрішніх переживань (через монологи та потік свідомості), авторських метафор, настроєвої атмосфери Валерій Шевчук зображує багатий внутрішній світ людей, їхні бажання, почуття, емоції, доводячи читачам, що кожна людина – неповторна і самодостатня, по-своєму прекрасна. Відтак можемо говорити про екзистенційну модель персонажа у новелах митця.

Список використаної літератури

1. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ: Академвидав, 2006. 502 с.

2. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти: монографія / наук. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.
3. Ткачук М. Українська література ХХ століття: монографія. Тернопіль: Медобори, 2014. 608 с.
4. Шевчук В. Барви осіннього саду. Київ: Дніпро, 1986. 488 с.

Муц Марія

студентка групи УФа-42 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Штонь Оленаю

ПОРІВНЯННЯ У МОВІ РОМАНУ ЛІТТИ КОСТЕР «ДАР ЗРЕТИ»

Для передачі найтонших відтінків думки чи почуття, яскравого та виразного змалювання довкілля майстри слова використовують *порівняння* – фігури мови, що полягають у зображенні особи, предмета, явища або дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими іншим особам, предметам чи явищам [3, с. 469].

Такі образні засоби неодноразово ставали об'єктом вивчення лінгвістів, зокрема Д. Баранника, Я. Голоюх, Г. Довженко, І. Кучеренка, Л. Мацько, С. Педченко, С. Рошко, С., О.Дуденко, Н. Шаповалової та ін.

Та все ж деякі питання, зокрема лінгвостилістична специфіка означених тропів у творах сучасних українських письменників, потребують наукового осмислення. Це стосується вивчення порівняльних конструкцій у романі Літти Костер «Дар Зрети», тому тема нашої наукової розвідки є актуальною.

Мета статті: виявити й описати лексико-семантичні та структурні особливості порівнянь у романі Літти Костер «Дар Зрети».

Дослідники у складі порівняльних конструкцій виокремлюють суб'єкт порівняння (те, що порівнюють) та об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) [3,

с. 507]. Як зауважує Т. Павлюк, порівнянню можуть піддаватись найрізноманітніші за своєю природою об'єкти»[4, с.147].

Об'єктами порівнянь, що яскраво репрезентують сегменти авторської мовної картини світу, у романі Літти Костер виступають:

1) **тварини, птахи, плазуни, рослини:** *«Вовки, завбільшки з коней»* [1, с. 25];

2) **явища природи:** *«Потрібна думка блискавкою влетіла до голови та осяяла майбутню стратегію ведення діалогу»* [1, с. 123];

3) **нежива природа:** *«Кільця диму висіли над нею темними патлатими хмарами»* [1, с. 73], *«Бути вічною, як сама вода»* [1, с. 77];

4) **людина:** *«Чому такі, як Юля, не люблять подорожувати потягом?»* [1, с. 6], *«З такими людьми, як Даяна, зазвичай дорога пролітає наче одна мить»* [1, с. 39];

5) **предмети побуту:** *«Відчуття неймовірного спокою і тиші м'яко огортає її пухкою ковдрою»* [1, с. 77], *«Нарешті одна з іскрила торкнулася пальців і запалала рівним світлом, наче свічка»* [1, с. 163];

6) **абстрактні поняття:** *«Мовчанка kota затягувалася й важкою підозрою лягала на серце»* [1, с. 31], *«Ненависний амулет важким тягарем лягає в долоню»* [1, с. 174];

7) **релігійні, язичницькі, демонологічні поняття:** *«Хропе, як ненаситне чудовисько з пекла»* [1, с. 9], *«Промайнуло повз неї і створіння, схоже на чортика з дитячих казок, із маленькими рїжками та носиком-рильцем»* [1, с. 25].

Щоб зрозуміти порівняння як елемент ідіостилю Літти Костер, необхідно класифікувати конструкції ще й за суб'єктом порівняння. Відповідно до цього виділяємо такі групи:

1) **природа (явища природи, тварини, комахи, рослини):** *«Навколо тебе як із відра ллє не просто дощ, а справжнісінький водоспад»* [1, с. 4], *«Метелик вабив за собою, ніби провідна зірка, показуючи дорогу»* [1, с. 65];

2) **соматизми:** «Сірий грізною дугою вигинав **спину**» [1, с. 33], «Його вуста не усміхалися, проте **очі** сяяли добрим і світлим вогнем» [1, с. 49], «Жінки з **волоссям** чорнішим за саму ніч» [1, с. 65].

3) **абстрактні поняття:** «**Мовчанка** kota затягувалася й важкою підозрою лягала на серце» [1, с. 31], «**Енергія** хвилею прокотилася по всьому тілу» [1, с. 140];

4) **предмети:** «Яскравим вогником зблиснув **амулет** на шиї» [1, с. 74], «Діана збирала **стріли**, її вірні собаки допомагали, обережно приносячи їх, наче це були палиці» [1, с. 91];

Варто виокремити порівняння, суб'єктом яких є лексема **дим**: «Він уже стояв біля казана, **білий дим** обіймав його стан, то звужуючись кільцями, то улесливо звиваючись туманом під ногами» [1, с. 26], «Жар вогню, розпатлане волосся та **їдкий дим**, що змією в'ється навколо юнака» [1, с. 32], «**Кільця диму** висіли над нею темними патлатими хмарами» [1, с. 73], «Буревії **чорного диму** лягають вуаллю на привітний погляд» [1, с. 123].

Частотними також є порівняння із суб'єктом **істота**: «Принаймні **істота** ця була схожою на ящірку» [1, с. 106], «**Істота**, завбільшки з високе дерево» [1, с. 166], «Худорлява **істота**, наче тростинка, з довгим тонким незрозумілого кольору волоссям, що спадає на плечі» [1, с. 168].

Здійснюючи аналіз порівняльних конструцій у творі Літти Костер «Дар Зрети», ми зауважили, що суб'єкти та об'єкти порівнянь, які демонструють авторську мовну картину світу, напрочуд різноманітні та небуденні. Вони є відображенням безмежної та нестандартної уяви письменниці: «**Розмова**, згорнувшись клубочком, закотилася в куток» [1, с. 60], «**Голос** старої звучав, ніби скрипучий флюгер, що вимушений терпіти напади вітрів» [1, с. 67], «**Крик** наполоханою птахою злетів над бруківкою» [1, с. 88], «**Діалог** розігрувався, наче партія у великому тенісі» [1, с. 101], «Холодне лезо відізналося переможною піснею» [1, с. 68], «Буревії чорного диму лягають вуаллю на привітний погляд» [1, с. 123], «Потрібна думка блискавкою влетіла

до голови та **осяяла** майбутню стратегію ведення діалогу» [1, с. 123]. Ці тропи характеризуються самобутністю, неповторністю та у деяких випадках навіть несподіваністю.

Опираючись на класифікацію І. Кучеренка [2, с.9], серед усіх порівнянь у творі виокремлюємо дві великі групи: безсполучникові та сполучникові.

Порівняльні конструкції із **безсполучниковим** типом зв'язку поділяємо за групами так:

1) **виражені лексемою в орудному відмінку:** «*Ранок відгукнувся щебетом пташок*» [1, с. 153], «*Чисті смарагди палали диким, неприборканим вогнем*» [1, с. 154], «*«Просто опік» розтікся огидною червоною плямою, захопивши в полон усю долоню*» [1, с. 163].

2) **порівняння, виражене прислівниковою структурою з «по-»:** «*Довелося заплющити очі й по-чесному уявити*» [1, с. 86], «*Нептун по-дружньому ляснув соратника по плечу*» [1, с. 90], «*У пічці по-домашньому потріскували дрова*» [1, с. 136].

3) **порівняльні сполучення з дієслівною зв'язкою, вираженою допоміжними словами: бути схожим:** «*Промайнуло повз неї і створіння, схоже на чортика з дитячих казок*» [1, с.25], «*Юнак кинув у вогонь жменю чогось срібного, схожого на попіл*» [1, с. 7], «*Принаймні істота ця була схожою на ящірку*» [1, с.106], «*Тут повно людей і двері більше схожі на муляж, ніж на портали в потойбіччя*» [1, с. 131].

Кількісно вирізняється група порівнянь зі **сполучниковим** зв'язком. У творі найчастіше вживаними є звороти з такими сполучниками:

1) **як:** «*Тільки навчання коливається, як той маятник, від складного до легшого*» [1, с. 119];

2) **наче:** «*Ніч дихала, наче величезний звір, поволі наповнюючи легені прохолодою, а голову - ледь вловимим відчуттям безпеки*» [1, с. 45];

3) **неначе:** «*Краплі, неначе кришталіки льоду, пронизували шкіру*» [1, с. 66];

4) **ніби**: «Голос старої звучав, **ніби** скрипучий флюгер, що вимушений терпіти напади вітрів» [1, с. 67];

5) **ніж**: «Краще з голоду померти, **ніж** відповідати на такі провокаційні запитання» [1, с. 9].

Окремо виділяємо у романі невеличку групу **фразеологізованих порівнянь** (т. зв. компаративних фразеологізмів) – порівняльних зворотів, які в ході мовного розвитку стали стійкими сполученнями слів. Сюди відносимо такі вирази: «Навколо тебе **як із відра** ллє не просто дощ, а справжній водоспад» [1, с. 4], «Відчуває себе в лісі **неначе вдома**» [1, с. 53], «Кошки виявилися важчими, **ніж** здавалися **на перший погляд**» [1, с. 58], «Проте здавалося, наче **як у дома** почуваються тільки мольфар і Юля» [1, с. 136], «Адже таких небочосів - **як грибів після дощу**» [1, с. 176].

Отже, найчастотнішими об'єктами та суб'єктами порівнянь у Літти Костер виступають явища природи та абстрактні поняття. Найбільш частотними є порівняння зі сполучниковим зв'язком, зокрема зі сполучниками **ніби** і **наче**, рідше вживані сполучники **як**, **ніж**, **неначе**. Можемо стверджувати, що порівняння у романі різноманітні за своєю будовою, змістом і тематичними групами, самотутні та небуденні, що свідчить про неабияку майстерність авторки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших образних засобів у творах письменниці.

Список використаної літератури

1. Костер Літта. Дар Зрети. Київ: Гамазин, 2020. 184 с.
2. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ, 1959. 108 с.
3. Мацько Л. І. Порівняння. *Українська мова: Енциклопедія*. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 507.

4. Павлюк Т. П. Семантична структура порівняльного звороту в поетичному тексті. *Лінгвістика: збірник наукових праць*. Луганськ, 2009. №1. С. 146-152.

Новохатько Аліна

студентка Криворізького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Журба Світлана

ДУАЛІЗ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА» В. ПІДМОГИЛЬНОГО

Для українського модернізму як основного літературного напрямку ХХ ст. боротьба за людину була однією з визначальних рис. Проза В. Підмогильного перейнята тривогою за людину, яка не виступає виразником соціальних негараздів, а є результатом конкретно-історичного буття і самодостатнім об'єктом авторського вивчення, розкриттям психологічних чинників. Дослідники звернули увагу на те, що в психіці людини можуть співіснувати амбівалентні думки щодо одного і того ж явища, предмета тощо. Ці розбіжності врешті призводять до утворення в людській свідомості Іншого, що «знаходиться» там не постійно, а з'являється в момент психічного супротиву, суперечності самому собі чи дійсності. Так, в літературній думці існує кілька спроб теоретично осмислити феномен психічного двійництва.

Творчість В. Підмогильного, а саме її екзистенційну проблематику, психологізм образів досліджували в своїх працях Ю. Бойко, О. Галета, С. Луцій, В. Мельник, Р. Мовчан, Н. Монахова, С. Павличко, І. Скляр, М. Тарнавський, В. Шевчук, Ю. Шерех та інші. Проте питання двоїстої природи буття персонажів роману «Невеличка драма» потребує ґрунтового дослідження, що й визначає **актуальність роботи**.

Роман «Невеличка драма» репрезентує модель побудови психічного

роздвоєння, детерміновану внутрішніми конфліктами індивіда, розщепленням особистості, протистоянням ego та alter ego. Якщо у «Місті» з'являється двійник на рівні підсвідомості, то в «Невеличкій драмі» дуалізм світосприйняття та світобачення твориться за допомогою бінарного протиставлення персонажів.

Марта Висоцька, головна героїня роману «Невеличка драма», приїхавши в місто, намагається зберегти свою романтичну натуру. Її «зіткнення» з міським життям проектується через особисте почуття «найтоншого пізнання людини і найвразливішого розчарування» [2, с. 243]. Розчарування в коханні приносить дівчині розпач й знецінення власного життя. Вона створює образ чоловіка своєї мрії: *«Я хочу так, як у романі! – виголошувала Марта. – З якихось порізаних уривків, <...> вона пристрасно зшивала прудкою голкою бажаний образ <...> ніби явно снячи, ліпила дівчина чоловічу постать, відчувала її близьку присутність і невимовлені слова»* [3, с. 23-24], не приймаючи до уваги реальних людей, відкидаючи їхню увагу, почуття, розчаровуючи їх своєю поведінкою. Така безкомпромісність героїні приводить до того, що вона стає нікому не потрібною зі своїм романтичним мрійництвом.

«Романтична мрія дає можливість дівчині захопитися професором Славенком» [1, с. 228] і, закоханий у Марту біохімік, впадає у «шалений екстаз», відчуваючи насолоду жадання від однієї думки про неї. Задаючи собі питання: *«Чому саме вона?»*, адже, Марта – звичайна дівчина, *«яких сотні здибаєш удень на вулицях, яких сотні розкидано по безлічі установ на дрібних непомітних посадах»* [3, с. 75], приходять до думки, що вони різні. Самолюбство чоловіка скривджене, адже він – «людина з науки» захопився *«пересічною на розум, пересічною на вроду, звичайною дівчиною, що аж нічим істотним не відрізняється від тисячі інших»* [3, с. 75]. В. Підмогильний прагне передати той емоційний біль, який зненацька, нахабно, без попередження опанував Славенком, тим самим вказавши на появу двійника: один закоханий в дівчину, Інший (alter ego) – зневажає себе через змарнований час та пережиті

емоції. Цілком очевидно, що професор Славенко – повна протилежність Марті. І не лише в емоційному сприйнятті світу, де він поруч з нею відчувається школярем. На думку М. Тарнавського, «Марта і Юрій – це ірраціональність і раціональність, інстинкт і розум, почуття й інтелект, мистецтво і наука, спонтанність і планування, мова серця і мова розуму» [4, с. 177].

У «Невеличкій драмі» передано роздвоєні світоглядні позиції персонажів у всіх можливих виявах. Наприклад, прагматична Ірен Маркевич, яка проявляє свої найкращі якості, щоб вийти вдало заміж, говорить українською, свідомо спекулюючи мовним питанням. Саме мова є однією з причин інтересу Славенка до Ірен. Як зазначає І. Скляр, мова в творі «належить до тих мотивів, сукупність яких складає тематичну структуру роману: в межах цієї структури мотив мови працює на двох різних рівнях: як головний елемент національної ідентичності і як засіб спілкування» [4]. Марта, слухаючи лекції Славенка, зовсім не розуміє їх, оскільки мовний потік наповнений спеціальними термінами, які дівчина не може досягнути. Отже, мова виступає повновартісним засобом світотворення персонажами роману власних думок, сподівань, надій.

Дмитро Стайничий живе за спланованим графіком, є «механічним» виразником нового життя, бо цього вимагає радянське суспільство. Кооператор Іваничук прагне показати себе цілком порядною людиною, хоча в мріях прагне звабити Марту, збездіяти її, що вказує на амбівалентність почуттів персонажа. Непорушний порядок сімейства Маркевичів є презентабельним лише для публіки, насправді родина лицемірить, показуючи свою справжню сутність.

У романі «Невеличка драма» дуалізм світосприйняття та світобачення твориться за допомогою бінарного протиставлення персонажів, їх почуттів, думок, мови.

Список використаної літератури

1. Журба С. Буття людини як антропологічна модель екзистенційного інтертексту в українському інтелектуальному романі 20-х років ХХ століття.

Studia Methodologica. Тернопіль : ТНПУ, 2008. Вип. 25: Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. С. 224–229.

2. Мельник В. О. Суворий аналітик доби: Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст. Київ, 1994. 319 с.

3. Підмогильний В. П. Невеличка драма: Роман, повісті. Дніпропетровськ : Промінь, 1990. 326 с.

4. Скляр І. О. Художні прийоми психоаналітичного методу зображення персонажів у «Невеличкій драмі» В. Підмогильного. URL: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Literaturoznavstvo_naukovi_zapusku_60_1/15/html.

5. Тарнавський М. Між розумом та ірраціональністю: Проза Валер'яна Підмогильного. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 232 с.

Решетніков Дмитро

студент факультету української філології Криворізького державного педагогічного університету

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ ДЛЯ КОНСТАТАЦІЇ ДІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Т. АНТИПОВИЧА «ПОМИРАНА»)

Синтаксична організація речення зумовлена його семантичною організацією. Змістове наповнення визначає позицію слів у реченні, їхню форму, внутрішні зв'язки між одне одним тощо. Оскільки «у свідомості кожного мовця зберігається невелика кількість абстрактних моделей, за якими можна побудувати необмежену кількість конкретних мовленнєвих утворень» [2, с. 248], актуальним вважаємо їхнє виявлення та атрибуцію. Як зазначає О. Мельничук, дослідження структури речення «має на меті виявлення конкретного характеру взаємозв'язку мови і мислення» [4, с. 4]. Воно дозволить визначити національні особливості мови, процес породження речень та інвентаризувати одиниці синтаксису, тому вивчення семантико-синтаксичної

організації буде корисним для славістики, загального мовознавства, генеративної граматики, психолінгвістики, нейролінгвістики та власне синтаксису.

Українська мова для констатації дії зазвичай використовує таку модель побудови речення: $N_1 + V_f + N_4$ («суб'єкт — предикат — об'єкт»): *Капрон недовірливо оглянув зухвалого гостя своїм єдиним оком* ($N_{1s} + AdvV_{ms} + AdjN_{4s} + PPassAdvN_{5s}$) [1, с. 5]; *А останню стеблину знайденої зеленки одновухий Нельсон віддав Гектору* ($cnj + AdjN_{4s} + AdjN_{2s} + AdjN_{1s} + v_{ms} + N_{3s}$) [1, с. 7].

Замість іменників можуть виступати й інші іменні частини мови (у тих самих відмінках): *Він відкинув ліхтарик, подав руку, вхопив її за самі пальці* ($PP_{3s} + V_{ms} + N_{4s} + V_{ms} + N_{4s} + V_{ms} + PP_{3s} + Praep + PS + N_{4p}$) [1, с. 28]. Як бачимо, займенники у функції підмета дублюють граматичне значення особи дієслів (окрім форм минулого часу).

Часом члени речення відновлюємо з контексту або ситуації: *Нельсон зачерпнув із виварки бідончиком [води] і обережно спустився вниз* ($N_{1s} + V_{ms} + PraepN_{2s} + N_{5s} [+ N_{4s}] + cnj + AdvVref_{3s} + Adv$) [1, с. 22]; *Потім [Божена] подала Нельсону і другий [чобіт]* ($Adv [+ N_{1s}] + V_{fs} + N_{2s} + Par + Adj [+ N_{4s}]$) [1, с. 27].

В односкладних означено-особових реченнях формально немає іменної частини мови в прямому відмінку, однак за змістовим наповненням вони співвідносні з двоскладними: суб'єкт дії є зрозумілий із граматичного значення дієслова: *Боти мені за те зашиєш?* ($N_{4s} + PP_{1s} + PraepPDem + V_{2s}$); *Зашию* (V_{1s}) [1, с. 5]; *Замшевий куртяк варю* ($AdjN_{4s} + V_{1s}$) [1, с. 24].

Ще меншою мірою визначеності суб'єкта дії відзначаються неозначено-особові речення: *Шкіряне поїли аж коли* ($N_{3s}^{(<Adj)} + V_p + Par + Adv$) [1, с. 16].

В імперативних реченнях суб'єкт дії, як і в решті означено-особових реченнях, є зрозумілий із граматичного значення дієслова (особова форма): *Не одпускаааай [мене]!* ($Vimp_{2s} [+ PP_{1s}]$) [1, с. 6]; *Иди до мене жить* ($Vimp_{2s} + PraepPP_{2s} + Inf$) [1, с. 8]; *Вставай!* ($Vimp_{2s}$) [1, с. 21]. Особливий тип становлять імперативні речення зі звертанням: *Бро, дуй сюди!* ($N_{7s} + Vimp_{2s} + Adv$) [1, с.

28]. У таких реченнях звертання виконує роль підмета. Пор.: *Діти, подайте м'яч* і **Діти, подай м'яч*. Навіть якщо не на формальному рівні, то на семантичному рівні звертання виконує функцію суб'єкта дії, тому що, як зазначає К. Шульжук, «спонукання, наказ, прохання тощо стосуються адресата (особи, будь-якої істоти, персоніфікованого предмета), назва якого виражена кличним відмінком» [5, с. 177].

Неповні речення, речення із займенникам та означено-особові речення стають повноцінними судженнями завдяки асоціації — зв'язку «між уявленнями, за якими один факт, подія чи явище викликає інші уявлення чи спогади, зумовлені подібністю, контрастом або суміжністю в часі чи просторі» [3, с. 193]. Наприклад, речення «*Це твій?*» стає зрозумілим, якщо розглядати його в конкретній ситуації, коли вчителька перевіряє учнівські зошити. У такому випадку зміст речення асоціюємо із об'єктом думки — зошитом. Така сама ситуація із реченням «*Він підняв очі на барачні “коробки” Соцбуду*» [1, с. 14]. Оглянувши контекст, можна зрозуміти, про кого йдеться. Слова *він* і *Нельсон* почитаємо асоціювати на основі подібності (чоловічий рід, однина, істота, суб'єкт) та незначної відстані у тесті.

Близькою до $N_1 + V_f + N_4$ («суб'єкт — предикат — об'єкт») є модель, де об'єкт дії виражений елементом $\text{Praep}N_6$: *Нельсон тричі постукав кулаком по кришці ящика* ($N_{1s} + \text{Adv}V_{ms} + N_{5s} + \text{Praep}N_{4s} + N_{2s}$) [1, с. 4]; *Він почав бити по опорі щита клешнею, розхитуючи конструкцію* ($\text{PP}_{3s} + \text{Cop}V_{ms} + \text{Praep}N_{6s} + N_{2s} + N_{5s} + \text{Pt} + N_{4s}$) [1, с. 10]. Елемент $\text{Praep}N_6$ може тяжіти за семантикою до місця дії: *Гектор порпався в макулатурі* ($N_{1s} + V_{ms} + \text{Praep}N_{6s}$) [1, с. 25].

Для констатації дії також використовують таку модель побудови речення $N_1 + V_f + N_5$ («суб'єкт — предикат — інструмент»): *Він навіть знічев'я пошаркав ногами, ніби витираючи багно об хідник* ($\text{PP}_{3s} + \text{ParAdv}V_{ms} + N_{5s} + \text{ParPt} + N_{4s} + \text{Praep}N_{4s}$) [1, с. 4]; Зовнішньо схожою є модель, коли елемент N_5 , окрім інструментального значення, може виражати об'єктне (з прийменником) або значення способу дії: *Тоді, два роки тому, вони зчепилися з Капротом через*

жмут зеленки (Adv — NN + N_{1s} + Adv — PP_{3p} + V_p + PraepN_{5s} + PraepN_{4s} + N_{2s}) [1, с. 7]; *Із нори ящіркою вигулькнула Дана* (PraepN_{2s} + N_{5s} + V_{fs} + N_{1s}) [1, с. 13].

Частина речень для констатації дії виражають власне предикат та його характеристику: N₁ + V_f + PraepN₄ / Adv («суб'єкт — предикат — напрямок»): *Вертаючись ні з чим, вони проходили повз ділянку Капрона і Дани* (Pt_{ref} + PraepPN + PP_{3p} + V_p + PraepN_{2s} + N_{2s} + snj + N_{2s}); [1, с. 13]; *[Нельсон] Через коридор посунув у кімнату* ([N_{1s} +] PraepN_{4s} + V_{fs} + PraepN_{4s}) [1, с. 14]; *Вони ходили туди-сюди* (PP_{3p} + V_p + Adv) [1, с. 17].

Власне, значення напрямку дії можуть виражати також елементи PraepN₂ та PraepN₅: *За труною мовчки дибуляли три десятки коритян* (PraepN_{5s} + Adv + V_p + NN + N_{1s} + N_{2p}) [1, с. 20]. Часом напрямок дії може семантично наближатися до об'єктна спрямованості дії: *Нельсон підійшов ближче до неї* (N_{1s} + V_{ms} + Adv + PraepPP_{3s}) [1, с. 23].

Частина формально безоб'єктних речень зумовлена семантикою предикативів. Наприклад, дієслово *їсти* вже має значення «споживати їжу», тому формально об'єкту в таких реченнях на синтаксичному рівні може й не бути, хоча він існує на семантичному рівні: *[Ми] Їли мовчки, запиваючи відваром* (V_p + Adv + Pt + N_{5s}) [1, с. 23].

Більш складною є модель N₁ + N₅ + V_f + PraepN₄ («суб'єкт — шлях — предикат — місце призначення»): *[Нельсон] Бетонними сходами вийшов на верхній рівень* ([N_{1s} +] AdjN_{5p} + V_{ms} + PraepAdjN_{4s}) [1, с. 22]. Найпростішою моделлю для констатації дії є N₁ + V_f («суб'єкт — предикат»), яка не передбачає об'єкт дії: *Усі зареготали* (PS + V_p) [1, с. 10]; *Усі завмерли* (PS + V_p) [1, с. 20].

Отже, вибір конкретної моделі залежить від семантичного наповнення повідомлення. Основні моделі можуть зазнавати певних модифікацій. Розглянувши неповні речення, речення із займенниками та односкладні (переважно означено-особові) речення, вдалося з'ясувати, що подібні речення набувають семантичної повноти завдяки асоціації і на семантичному рівні стають тотожними двоскладним повним простим.

Перспективним вважаємо інвентаризацію синтаксису української мови, пошук інваріантів синтаксичних моделей, вивчення семантичної організації складного речення, встановлення типології тощо.

Список використаної літератури

1. Антипович Т. Помирана: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. 224 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник, 3-тє вид. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 464 с.
3. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 208 с.
4. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення: монографія. Київ: Наукова думка, 1966. 324 с.
5. Шутьжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Вид. 2-ге, доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

Романщак Ангеліна

студентка другого курсу Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Йолкіна Лариса

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ Ю. ЛИПИ «КАМ'ЯНЕЦЬ СТОЛИЧНИЙ»)

Інтелігенція впливає на політичне становище своєї країни. Вивчаючи історію України та шляхи формування її державності, мусимо констатувати, що роль інтелігенції в цьому процесі першорядна. Це доводить у своєму доробку і Юрій Липа, який достеменно «знав призначення України» [2, с. 350]. Покоління

митця вважало своєю місією формування українського духу. Безвідносно до виду діяльності, як свідчить Марта Липа-Гуменецька (молодша донька письменника), ідею державотворення він розглядав як особисту інтенцію, а її реалізацію – як виконання власної життєвої місії [1, с. 67]. Своєю творчістю він репрезентував канон національної літератури того гатунку, яка, за словами В. Державина: «формує націю духово, тривало позначаючись на її ментальності». Про це свідчать і найважливіші публіцистичні твори Ю. Липи такі, як: «Призначення України» (1938 р.), «Чорноморська доктрина» (1940 р.), «Розподіл Росії» (1941 р.) [2, с. 5].

Юрій Липа зазначав, що українська інтелігенція розкривала народові національні ідеї, а той намагався їх реалізувати. У часи боротьби за незалежність 1917–1921 рр. її роль посилилася. На думку митця, тогочасна українська інтелігенція мала великий потенціал для розвитку української культури та науки, але вона також зобов'язана підтримувати боротьбу за незалежність України [4].

Письменник показав роль інтелігенції в державотворенні й у новелі «Кам'янець столичний».

У творі розкрито кілька типів інтелігенції, яка опинилася в Кам'янці в найскладніший момент, коли вирішувалась доля України в боях армії С. Петлюри з більшовиками. Розкриваючи ці образи можемо побачити розшарування поглядів на життя та громадянської позиції цієї частини українства.

Один з героїв Павло Моначевський – ботанік, асистент систематики рослин, зберігає максимальний спокій у ситуації військового стану. Саме його життя автор описує за допомогою жовто-брунатного кольору, що символізує рівновагу. Навіть про смерть розмірковує без зайвих емоцій: «Не так-то весело буде вмирати, – кинувши оком в ніч, подумав розважливо ботанік» [3, с. 220]. Він не перестає бачити своє призначення в розвитку науки.

Друг Моначевського Іван Парфан – кістлявий високий блондин, якого показано як «блідю постать із вічно слабо обрисованою усмішкою на блідох великих устах і здивованою зморшкою на високім, чистім чолі» [3, с. 217], має дещо іншу життєву позицію. Колись Парфан був знаним ученим, зробив досить вагомі відкриття, навіть за мотивами одного з них отримав прізвисько Льонгіпедія. Він воював, але захворів на тиф і був змушений залишити військо. Перед читачем постає людина з чіткою громадянською позицією, яка готова покласти своє життя за Вітчизну, незважаючи ні на що.

І зовнішньо, і ставленням до свого громадянського обов'язку протиставляється Івану Парфану філолог Масник. Це великий, червоний, дебелий чоловік, який одразу наповнив галасом цілу низьку кімнатку. Він не хоче боротися за незалежність своєї держави, бо на першому місці тримає свої матеріальні потреби і комфорт. Коли він дізнається, що Кам'янець у кліщах більшовиків, що місто оточили, то починає істерити. Між Масником та Льонгіпедією розгорається світоглядний конфлікт: загинути за незалежність своєї держави, чи займатися під час війни тим, чим і до неї (культурою)?

Є у творі й персонажі, які проявляють яскраві емоції, але є значимими постатями в долі України. Так, інженер з радіотелеграфу – огрядний, високий, згорблений, який присідав, здавалося, наче кінь на задні ноги; тримав зовнішній спокій, але був спопелілий внутрішньо. Він мав критичне мислення, широкий світогляд, намагався прорахувати стратегію на декілька десятиліть уперед і не поспішав з тим, щоб усвідомлювати Кам'янець столицею.

Дідок-історик – професор історії, сивий, званий Скитом завдяки дивній будові голови. Більшовики вбили його сина. Він спокійно ставився до того, що покладе життя в боях за Україну. Цей герой уособлює вміння приймати ситуацію такою, яка вона є.

Отже, Юрій Липа у своїх геополітичних, публіцистичних працях формує образ інтелігенції, яка має докласти максимум зусиль до державотворення. У новелі «Кам'янець столичний» ця частина українства

представлена різними типами. Тут постають представники різних наук: історик, філолог, ботанік, іхтіолог тощо. Різним є не лише їхній фах, але й погляди на своє призначення. Не зважаючи на те, що всі вони прагнуть незалежності України від більшовиків, та не всі готові покласти за це своє життя. Завдяки психологізації цих постатей автору вдалося продемонструвати яскраві картини історичних реалій часів Директорії.

Список використаної літератури

1. Блонарович А. Спомини про нашого письменника Юрія Липу // Літопис Бойківщини. – Торонто, 1974. № 1/20. С. 4–7.
2. Державин В. Вступне слово // Антологія української поезії. Лондон : Вид-во СУМ у Великій Британії, 1957. С. 2–7.
3. Липа Ю. Кам'янець столичний // Збірка українських новель. Нью-Йорк : НТШ, 1955. С. 212–230.
4. Липа Ю. Українська раса. Diasporiana. [Електронний ресурс] <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/lypa-yu-ukrayinska-rasa/> (дата звернення: 25.03.2023)

Самойленко Валерія

студентка магістратури факультету української філології Криворізького державного педагогічного університету.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ КЛІШЕ В РЕГІОНАЛЬНИХ МАС-МЕДІА

Сучасний рівень розвитку мовознавства виявляє тенденцію до детального висвітлення лінгвальної й соціальної природи мовних явищ, а також вивчення питань їх функціонування в контексті дослідження сталих виразів, серед яких чільне місце посідають кліше.

Мовні кліше є готовими одиницями комунікації, що завжди містяться в лексиконі комунікантів і репрезентують механізми когнітивної діяльності як реципієнтів, так і представників медіасфери. Ці лінгвоодиниці перебувають у колі наукових зацікавлень таких учених, як-от: Н. Баландіна, Т. Кокнова, Н. Романюк, Н. Шарманова, В. Янчевська та ін.

Для працівників ЗМІ вивчення кліше є особливо важливим, оскільки саме вони творять медійний продукт, який сприймається загальною аудиторією. Вагому роль у забезпеченні інформацією населення окремих регіонів України має регіональна періодика. Мовні кліше, використовувані у представленні регіональних медіаподій, відображають передусім професійні смаки працівників цієї дискурсивної царини і забезпечують реагування на локально обмежені виклики та соціокультурні події [2, с. 62].

У результаті аналізу кліше в публікаціях криворізької газети «Червоний гірник» за 2022 рік було визначено, що наскрізним явищем життя українців стали воєнні події. Вони вплинули на інформаційний простір регіональних медіа і виявилися найбільш обговорюваною темою, крізь призму якої можна розглянути й інші актуальні питання: суспільно-культурні, економічні проблеми, спортивні події тощо.

Дібраний матеріал засвідчує: кліше, що належать до суспільно-політичної та військової сфери, описують події сучасності, які викликають чи не найбільше зацікавлення в читацької аудиторії. Наприклад: *Кривий Ріг приймає тисячі біженців з регіонів, де ведуться активні бойові дії* (ЧГ, 12.04.2022); *Комунальні підприємства допомагають у зміцненні оборони міста, надають необхідну спецтехніку* (ЧГ, 24.04.2022); *В умовах воєнного стану Криворізький міськомолокозавод № 1 працює у посиленому режимі* (ЧГ, 24.04.2022). Натрапляємо на фрагменти тексту, де автори мас-медійного продукту намагаються привернути увагу читача завдяки інформативності матеріалу, ідейному осмисленню, емотивній оцінці, як-от: *Військова адміністрація Кривого Рогу організувала відправлення дітей-сиріт за кордон –*

на тимчасове проживання, подалі від **повітряних тривог і страхіть війни** (ЧГ, 14.04.2022); Також у нашому місті у зв'язку з небезпекою через **агресію Росії** було проведено **внутрішню евакуацію**: в північні райони міста Кривого Рогу тимчасово евакуйовано мешканців з мікрорайонів, які знаходяться біля військових частин, та з південної частини міста (ЧГ, 12.04.2022). Як бачимо, уживаними є кліше *повітряна тривога, страхіття війни*, що мають значний емоційний вплив на споживача медіапродукту в загальнонаціональному й регіональному контексті.

Поширеними на сторінках місцевих ЗМІ є кліше, що репрезентують питання гуманітарної політики, сферу взаємодії влади міста з мешканцями задля створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства. Наприклад: *Також до нашого міста надходять вантажі з гуманітарною допомогою від міжнародних фондів, європейських партнерів та українських регіонів* (ЧГ, 12.04.2022); *У місті створено стратегічний запас продуктів та медикаментів, які поповнюються*(ЧГ, 24.04.2022); *Нагадаємо, раніше гуманітарний вантаж у 20 тонн з Кривого Рогу було доставлено до героїчної Баїтанки*(ЧГ, 24.04.2022).

У проаналізованих журналістських матеріалах зафіксована значна кількість клішованих одиниць, що абсолютно різні за інформаційним навантаженням. Наприклад, задля демонстрації ситуації, що склалася в економічній царині країни і міста під час війни, вжито кліше *економічний фронт: Кривий Ріг успішно забезпечує економічний фронт* – у місті відновили роботу об'єкти бізнесу (ЧГ, 31.03.2022). Задля порівняння можемо навести й інші подібні кліше, наразі поширені в мовленні українських медіа, а саме: *освітній фронт, мовний фронт, культурний фронт* та ін. Схожого інформаційно-емоційного насичення набуває урочисте мовне кліше *славетний регіон*, що має викликати в читача почуття захоплення рідним краєм, нагадати про його величну історію, героїчне минуле: *Газівники вдячні кожному криворіжцю, який вже сплатив за надані послуги газопостачальною*

компанією, тим самим підтримавши економіку нашого **славного регіону** та України (ЧГ, 31.03.2022).

У мові регіональних українських медіа функціонують також мовні кліше на позначення соціально-культурної сфери, зокрема представлення освітнього процесу та спортивного життя криворізького регіону. Наприклад: *Наші гравчині не збиралися відсиджуватися у гостях і вже запланували кілька **товариських матчів** у Німеччині, аби на зібрані гроші допомогти **нашій українській армії, нашим захисникам і захисницям** та українських дітям* (ЧГ, 14.04.2022); *Завдяки такій чіткій **організації освітнього процесу** в Кривому Розі, студенти з числа **вимушених переселенців** мають змогу вже в нашому місті продовжити здобуття освіти: в межах **внутрішньої академічної мобільності** – в якості слухачів за індивідуальними планами*(ЧГ, 07.04.2022).

Кліше дають змогу інформаційно вигідно структурувати текст, мають потенції презентувати явні та приховані цілі висловлення, сформувані в реципієнта власне ставлення до описаних реалій і подій, викликати в нього певні емоції, надати текстові певного експресивно-стилістичного забарвлення.

Список використаної літератури

1. Кокнова Т. Метакомунікативна функція мовних кліше. *Лінгвістика*. 2021. № 2. С. 85–96.

2. Шарманова Н. Типологічний аспект мовних кліше (на матеріалі регіональної журналістики). *Регіональна журналістика: реалії, виклики, перспективи*: матер. Міжнарод. наук. інтернет-конференції (м. Тернопіль, 15 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С. 60–64.

Тагамлицька Анастасія

студентка Вінницького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Цепкало Тетяна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА СТОРІНКАХ ДИТЯЧОГО ЖУРНАЛУ «ДЖМІЛЬ»

Сучасна українська дитяча періодика вирізняється своєю строкатістю, інформативністю, цікавістю та актуальністю. Окрім різноманітних розважальних елементів, у журналах для дітей також подають у доступній для юних читачів інформацію на найрізноманітніші теми. Однією з важливих функцій дитячих видань є популяризація української літератури, що ми можемо спостерігати на сторінках журналу «Джміль».

Казка Лесі Кічури «Хвацькі мишенята зі Львова» (Джміль. 2022. № 7-8. С. 26-28), де після розповіді про те, як мишенята рахували скульптури левів у західноукраїнському місті, подається офіційна інформація про історію традицію ставити такі кам'яні символи на вулицях Львова. А також тут подається куплет пісні з репертуару Оксани Білозір «Найкраще місто на землі» (слова Г. Канич, музика Р. Недзельського), що сприяє популяризації української музики.

Цікавим прийомом для популяризації культури читання є організований редакторами журналу «Джміль» конкурс «Якось у моїй бібліотеці...», умовою якого є світлина з книгою або в книжковому куточку бібліотеки, школи, садочка, реальна або вигадана історія з бібліотеки та ілюстрація до цієї розповіді. А також, читаючи про конкурс, діти мають змогу дізнатись про події в Україні: *«Одного разу в херсонському дитсадку полюбили українські книжки та журнали... Нині місто окуповане, але продовжує говорити й читати українською та чекає на визволення»* (Джміль. 2022. № 7-8. С. 33).

Вірш Лідії Компанієць «Дзюрчать-дзвенять струмочки...» (Джміль. 2022. № 3-6) розміщено у рубриці «Літературна студія». *«Чи ви замислювалися над тим, як народжуються вірші? Поети – звичайні люди, які вміють помітити в довкіллі щось більше, ніж інші, та ще й описати це гарними словами. Так, що ми дивуємося їхній фантазії та влучності створених ними*

образів. І самі вчимося помічати красу і казку поруч» (Джміль. 2022. № 3-4. С. 6). «Найуніверсальнішим у царині культури вважається слово – вербальний знак. Саме з його допомогою семіотично осмислюються важливі проблеми взаємостосунків мистецької площини. Провідне значення вербального знака, звісно, – у дискурсі літератури. Однак цей знак супроводжує або коментує й усі невербальні типи художньої творчості» [1, с. 139].

У рубриці «Літературна студія» подано «Вірші до зимових прогулянки»: уривок із вірша Наталі Карпенко «Прикмети», вірш Якова Щоголева «Зимовий ранок», Катерини Перелісної «Бідний зайчик», Наталі Тріщ «Годівничка». (Джміль. 2022. № 1. С. 10-13).

У рубриці «Літературна студія» також пропонується ознайомлення із персоналіями. Так, у журналі «Джміль» за 2021 р. № 10 чотири сторінки присвячено відомому українському письменникові Іванові Франкові та його творчості. Дітям у доступній для них формі подають короткі біографічні відомості про митця, де робиться акцент на його дитинстві, адже саме цей період життя найбільше цікавить юного читача. Вважаємо також дуже важливою інформацією для дітей молодшого шкільного віку пояснення, чому Івана Франка називають Великим Каменярем: *«Це ім'я він отримав завдяки своєму дуже відомому віршу “Каменярі”. Кожну людину, яка займається просвітою, у цьому вірші він опривнює із каменярем, що виконує надзвичайно важку роботу. І закликає не покидати її навіть коли доводиться сутужно, бо це праця заради високої мети – від неї залежить щасливе майбутнє багатьох людей»* (Джміль. 2021. № 10. С. 9). Такий коментар особливо гостро звучить у період російсько-української війни, коли кожен українець зараз працює та все робить задля перемоги над ворогом, який вбиває мирне населення, дітей, нищить всю можливу інфраструктуру, щоб зробити життя нашого народу в рідній країні нестерпним. Також до уваги юних читачів пропонуються твори Івана Франка для дітей: оповідання «Малий Мирон», казка «“Ріпка” на новий лад» та вірш «Дрімають села».

Іванка Вінтоняк розповідає дітям про найперші книги в світі та зародження книгодрукування у Європі та Україні, знайомить із винахідником Йоганном Гутенбергом, засновником першої друкарні у Львові Степаном Дропаном та першим відомим книговидавцем Іваном Федоровим (Джміль. 2021. № 9. С. 6-7).

У рубриці «Літературна студія» журналу «Джміль» подано матеріал Галини Остапенко та Аніти Майданюк «Леся Українка – видатка донька України», підготовлений до 150-тої річниці від дня народження письменниці – *«жінки, яка стала символом України, втіленням її незалежності, самобутності та надій»* (Джміль. 2021. № 2. С. 19). Авторки допису подають коротку біографічну довідку про мисткиню, розповідають про її талановитих батьків, сестру, брата, дядька та ін. Особливу увагу приділено мамі Лесі Українки – письменниці Олені Пчілці та запропоновано її поезію «Тямущий котик». Також тут розміщено вірш героїні матеріалу «Вечірня година (коханій мамі)» та «Зимові сні (уривок з «Лісової пісні)». Корисною для юних читачів є інформація про Премію імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва, що присуджується авторам, *«які допомагають виховувати дітей у дусі національної гідності та духовної єдності українського суспільства»* (Джміль. 2021. № 2. С. 23).

Отже, на сторінках сучасного дитячого журналу «Джміль» у різних формах редактори популяризують українську літературу, розповідають про видатних письменників та їх творчість, а також розміщують твори сучасних митців.

Список використаної літератури

1. Косюк О. Теорія масової комунікації : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 384 с.

Фесечко Яна

студентка Криворізького державного педагогічного університету. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Журба Світлана

ПАНТЕЇЗМ ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТВОРІВ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» М. КОЦЮБИНСЬКОГО ТА «ПАН» К. ГАМСУНА

Світогляд М. Коцюбинського формувався під впливом різних складників: захопленням природою, зацікавленням міфами та легендами гуцулів, обізнаністю з філософськими ідеями європейських митців. На К. Гамсуна великий вплив мала природа норвезького краю, адже дитинство він провів на фермі батька в ідилічних умовах гармонії з навколишнім середовищем. Творчість цих письменників увібрала в себе ознаки модерної літератури межі ХІХ – ХХ століть. У творах «Тіні забутих предків» та «Пан» письменники реалізували ідею світу як єдиного живого організму і людини як невід'ємної його частини.

Порівняльний аналіз повісті «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського та роману «Пан» К. Гамсуна здійснили в дослідженнях А. Гурдуз, Ю. Кузнецов, Р. Піддубна, Л. Старовойт та ін., які досліджували стильові особливості творів, фольклорно-міфологічні джерела, взаємозв'язок людини і природи. Проте питання пантеїзму як основи поетики творів потребує ґрунтового дослідження, що й визначає **актуальність роботи**.

Гармонія людини і природи репрезентована через мотив поклоніння природним силам, пантеїзм, концепцію «природної людини», втілену в образах Івана Палійчука і Томаса Глана. У відтворенні міфопоетичного світосприймання героїв у творах існує й помітна відмінність, що пов'язано з різними творчими самонастановами митців: Коцюбинський зображує життя і світ гуцулів, філософськи осмислює їх язичницьку культуру як таку, що збереглась завдяки регіонально-побутовим умовам, звідси й «історико-

етнографічна точність зображення» [3, с. 68]; а Гамсун для відтворення пантеїстичного космосу роману звертається до давньогрецького міфу про бога Пана, переосмислює і вплітає елементи цього міфу в художню тканину твору.

Філософські ідеї пантеїзму побудовані на доктрині ідентичності Всесвіту з Богом, в якому природний світ, в тому числі людина, є частиною божества. На теорії цього вчення ґрунтуються відомі світові релігії – індуїзм, даосизм, дзен-буддизм. Інші вчення (стоїцизм, суфізм, натурфілософія) також використовують ці ідеї, розглядаючи наближення Бога до природи, адже він сформулював ідею безкінечності Всесвіту. Язичництво як природна віра та спосіб життя, спирається на Божественне, що присутнє в речах світу, є частиною твореного ним світу та підкоряється його законам. В основі пантеїстичного світосприйняття літератури лежить ідея гармонії світу, реалізована в художній моделі твору.

Український письменник відобразив світогляд карпатських українців, у якому поєдналися християнські релігійні уявлення та язичницькі вірування. У свідомості давніх слов'ян поняття надфізичної сили, божественного та природи максимально зближувались, а деколи й ототожнювались – так проявляється пантеїстичний характер світосприймання наших пращурів, який зберегли гуцули. «Повнота й напруженість сприймання Іваном життя природи і прагнення передати це в мелодії обертається в суб'єктивному світосприйнятті героя міфологізацією і зовнішнього і внутрішнього світу», – вважає Р. Піддубна [3, с. 70]. Мелодійно-емоційне звучання світу викликає в героя «Тіней забутих предків» бажання спіймати, відтворити мелодію гір, лісів, полонини. Іван, блукаючи лісом, почув від щезника пісню, яка давно вилась кругом вуха, нею шуміли смереки, шепотіли квіти і трави. І коли кожна клітинка його душі наповнилась нею, – *«лісом попливла чудна, невідома ще пісня, радість вступила в його серце, залляла сонцем гори, ліс і траву, заклекотіла в потоках...»* [2, с. 320]. Мелодії, що жили в душі героя, тепер полонили весь світ, з яким він злився воєдино. М. Коцюбинський стверджує, що людина –

частина природи, яка наділила її багатьма талантами, серед яких чиста душа, радість кохання, висока духовність. Герой твору К. Гамсуна також чує мелодії лісу, гір, води, що наповнюють його: *«ці маленькі гірські мелодії не раз розважали мене, коли я сидів там, серед гір і дивився навколо»* [1, с. 187].

Томас Глан особисто відчуває міф у своєму житті в Нурлані («міф для себе»), утверджує й розвиває пантеїстичні погляди в своїй свідомості. Вірячи в силу й опіку над собою Пана і проектуючи античний міф на сучасну йому дійсність, нордичний герой створює для себе своєрідну альтернативну реальність. Зокрема зображення Пана на порохівниці героя вказує на те, що як мисливець Глан перебуває під його опікою. Схожість з Паном у героя в тому, що обоє зливаються в єдине ціле з природою. Для Глана весь світ був казкою. Він умів слухати природу, уловлювати її тиху музику, усім серцем відчував свою єдність з нею. Для Івана Палійчука також *«весь світ був як казка, повна чудес, таємнича, цікава і страшна»* [2, с. 318]. Домінантним є «голос, сила предків» у повісті М. Коцюбинського, що вказує на вироблене поколіннями гуцулів міфологічне розуміння життя, світогляд героїв твору, які змалку внутрішньо гармонійно поєднані з природою Карпат. Глан входить у нурланський простір дорослим, творячи та переживаючи свій суб'єктивний світ. Предметний світ природи у романі Кнута Гамсуна майже неозначений, натомість передано відчуття від нього. Про звірів, птахів, дерева герой лише здогадується за тими звуками, що долинали до нього.

Роздуми героїв про світ та своє буття в ньому відіграють важливу роль в організації ідейно-філософського контексту повісті та роману. Незважаючи на різну специфіку пантеїзму Палійчука («фундаментальний» пантеїзм в умовах об'єктивно наявного в суспільній свідомості міфосвіту) і Глана («миттєвий», «абстрактний» пантеїзм у власній альтернативній реальності – суб'єктивним міфосвітом) [4, с. 128–129], відчуття героями навколишнього світу майже тотожні: це повне злиття їхнього «я» з природою, що ґрунтується на абсолютній любові до всього сущого. Суголосність міфосвітів «Тіней забутих

предків» та «Пана» простежується у виразній пантеїзованості першоелементів світу (образ землі (частіше – гір), води, вогню, вітру, сонця, лісу), яка вказує на культ природи як головний надмотив творів, їх внутрішню почуттєву емоційну атмосферу; в домінантності у повісті й романі хронотопу лісу як специфічного образу для міфології народів світу. Ліс для Глана – стихія природи, де він відчуває свою силу, може бути самим собою, бо людське середовище оманливе та облудливе, що неприйнятне йому. Герой у лісі прагне відчутти насолоду від споглядання краси, жити справжнім життям.

У творах М. Коцюбинського і К. Гамсуна немає протиставлення природи людині, як немає і зображення життя людини на тлі природи, – людина і природа – це одне гармонійне ціле. Послідовне усвідомлення людиною своєї спорідненості з усім сущим, а через це й відчуття «погляду Бога» («Пан»), близькості до «Божого лиця» («Тіні забутих предків»), до «дна всесвіту» («Пан») створюють передумови твердження, що єдино правильним є «природний» спосіб життя людини. Перебуваючи на лоні природи, людина гостріше відчуває прекрасне, отримує естетичну насолоду від спілкування з навколишністю й водночас сама стає кращою, вдосконалюється, осягає свою самоцінність, необхідність на цій землі.

Філософія пантеїстичного світовідчуття доповнює й надає неповторності індивідуальним стилям творчості письменників, а специфічна імпресіоністична техніка прози сприяє найрельєфнішому втіленню естетико-філософських поглядів митців у їх прозі. В творах українського та норвезького митців звучать мотиви безмежної любові до людини, віра у всезагальну одухотвореність природи й непереможність життєвого начала в ній, утвердження нероздільності людини і природи як одного гармонійного цілого.

Список використаної літератури

1. Гамсун К. Пан. *Відлуння самотності: Кнут Гамсун та контекст українського модернізму* / Упоряд. Ю. Ємець-Доброносова. Київ : Факт, 2003. С. 181–280.
2. Коцюбинський М. Тіні забутих предків. *Коцюбинський М. Твори* : у 3 т. Київ : Дніпро, 1965. Т. 2. С. 316–367.
3. Піддубна Р. «Тіні забутих предків» Коцюбинського: міфопоетика та ліро-епос. *Слово і час*. 1992. №11. С. 68–72.
4. Старовойт Л., Гурдуз А. Пантеїстична філософія художнього світу М. Коцюбинського і К. Гамсуна (на матеріалі творів «Тіні забутих предків» і «Пан»). *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. праць. К.; Одеса, 2002. Вип. 10. С. 124–133.

Федірко Христина

магістрантка факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Штонь Олена

СПЕЦИФІКА ОБ'ЄКТІВ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ВЕРЕСОВІ МЕДИ»

Вивчення виражальних засобів, зокрема порівнянь, та їх ролі у репрезентації авторської мовної картини світу - актуальний напрямок української лінгвостилістики. Адже саме порівняння є одним з найбільш яскравих експресивних стилістичних ресурсів і це зумовлює активне функціонування таких тропів у художніх текстах.

Мовно-художня практика сучасної української письменниці Надії Гуменюк ще не була предметом ґрунтовного лінгвостилістичного дослідження, тому становить цікавий і багатий матеріал для вивчення структури, семантики і

стилістичних функцій порівняльних конструкцій. Це й зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки.

У порівняннях мовознавці виділяють два основні та необхідні компоненти:

1) суб'єкт порівняння – предмет чи явище, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого (те, що порівняють) ;

2) об'єкт порівняння – предмет чи явище, характерні ознаки якого використовують для характеристики пізнаваного (те, з чим порівняють) [2, с.271].

Ці компоненти сприяють створенню тієї частини інформації, що відображає художнє бачення дійсності автором та узгоджується з його індивідуальною картиною світу.

Порівняльні конструкції у мовній тканині роману Надії Гуменюк «Вересові меди» – виразний стилістичний засіб. За своєю семантикою і структурою вони представляють різні групи.

Об'єкти порівнянь у романі «Вересові меди» репрезентують сегменти авторської мовної картини світу Надії Гуменюк, серед них зокрема найчастіше письменниця обирає такі групи: **тваринний світ** «*Одні виють, як вовки, інші ревуть, як бики!*» (с. 146); **рослинний світ** «*Денниця червоніла над світом, як вранішня ружа, обмита дощами*» (с.188); **природні стихії** «*Настина гареча і шмидка, як вогонь*» (с. 60), **небесні світила** «*Усього якихось кілька штрихів – і вона засяє, як справжня зірка*»(с.158); **людина** «*Згадає баба, як дівкою була, та й помолодшає*» (с. 77); **реалії довкілля та предмети побуту** «*Язика з самого ранечку наперечували і нагострювали, як оце я ниньки – свою сокиру*» (с. 17); **абстрактні поняття** «*Переступив поріг, і став над головою, як гріх – над душею, водить твердим, немов цурпалок, пальцем по лезу сокири*» (с. 15); **назви хвороб** «*Маму ніби пропасниця біла*» (с. 96), **продукти харчування** «*Наливаєшся, як яблучко*» (с.54); **містичні поняття** «*Обличчя*

бліде й застигле, як у зомбі» (с.112); сталі вирази «Тиміш знову як Пилип із конопель» (с. 18); поняття, пов'язані з релігією «Поки отець Онуфрій, терплячий, як Бог, відполював його травами та підтримував молитвами» (с. 219) та ін.

Кожна група представлена у творі по-різному. Найбільш широко функціонує група «людина». Авторка часто вживає порівняльні конструкції, де переважно характеризується образ особи загалом - її зовнішні риси та психологічний стан. Порівняння чітко дають зрозуміти читачеві як і образ людини, так і її поведінку, рухи, характерні особливості та емоційний стан.

Найбільш частотними групами серед об'єктів порівнянь, що яскраво репрезентують сегменти авторської мовної картини світу, у романі «Вересові меди» виступають: людина (25%), тваринний світ (19%), реалії довкілля (15%), рослинний світ займає 11%, сталі вирази – 8%, а ось групи «хімічні явища, речовини» та «музичні інструменти» складають лише по 1,2% і функціонують не часто. Найменш чисельною групою об'єктів є «транспорт», який займає 0,3% від кількості усіх описаних об'єктів.

Отже, індивідуально-авторська картина світу Надії Гуменюк позначена вживанням порівняльних конструкцій як найяскравіших образних одиниць, що є концептуальною базою для створення образності тексту. Порівняння у романі «Вересові меди» викликають широке коло асоціацій, актуалізують образні уявлення про описані у творі фрагменти національної картини світу. У порівняльних структурах письменниця втілила власний світогляд та свою життєву позицію.

Список використаної літератури

1. Гуменюк Надія «Вересові меди»: книга. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 320 с.

2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. Вид. 3-тє. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 464 с.
3. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики: монографія. Київ: Вид-во Київ, 1959. 105 с.
4. Штонь О. П. Порівняння в авторській мовній картині світу Василя Слапчука. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2016. Вип. 1 (25). С.118–123.

Флюнт Вікторія

студентка другого курсу Український державний університет імені Михайла Драгоманова. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Йолкіна Лариса

КОНЦЕПТ ГЕРОЇЧНОГО У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ «МАЛЕНЬКИЙ ДЗВОНАР З КОНОТОПУ»)

Активна фаза наступу московитів актуалізувала питання героїчного в літературі. У попередні десятиліття найактивніше тема боротьби проти ворога активно розроблялась у творчості письменників діаспори, зокрема й Леоніда Полтави, який активно писав для дітей.

Доробок митця досліджено в працях Д. Бучинського, Ю. Григорієва, І. Кошелівця, І. Левадного, Л. Машталер, А. Ткаченко, О. Чернобаєва та ін. Але творчість для дітей та юнацтва ще залишається малодослідженою.

Мета дослідження: розкрити концепт героїчного на матеріалі оповідання «Маленький дзвонар із Конотопу» Леоніда Полтави.

Концепт героїчного – це поняття, яке позначає набір цінностей і рис, які асоціюються з героїчним чином і акцентують увагу на хоробрості, відвазі, самовідданості, відстоюванні своїх ідеалів навіть перед обличчям смерті. Важливим є цей компонент і в літературі для дітей. Тоді, коли персонаж долає перепони, читачі все більше довіряють йому, і це сприяє формуванню характеру реципієнта.

Леонід Полтава концепт героїчного ввів в оповідання «Маленький дзонар із Конотопу» з метою формування в дітей любові до України й відданості рідній землі, бо розумів, що кожен українець має боротися за свободу свого народу.

Автор за допомогою образу маленького героя демонструє, які риси та чесноти він хоче бачити в українців. В оповіданні митець звернувся до історії часів Конотопської битви, адже це був один з найпотужніших зударів нашого народу з московитами. Головним героєм оповідання є маленький хлопчик Павлик, який вчасно попередив козаків про небезпеку.

Для розкриття героїчного чину письменник використовує низку художніх ходів. По-перше, демонструє напруженість ситуації: «На високій дзвіниці, що маячить над принишклим Конотопом, стоять двоє: сивий згорблений дідусь Яким і його помічник, маленький дзонар Павлик. Вони дуже втомлені, бо щойно перестали розгойдувати важкі біла дзвонів» [3, с. 3]. Старий дід і малий хлопчик – це ті, на кого в складний для народу час покладена велика відповідальність – дбати, аби ворог не наблизився до міста. Вони втомлені, бо виконують роботу, що понад їхні сили. Це і є героїзм. У захист свого народу кожен робить свій внесок.

По-друге, Павлик сам напросився в помічники до діда, бо відчуває відповідальність за долю свого міста. Він знає про ситуацію в Україні. І тут важливий третій аспект: «Дідусь про все розказав Павликові. І про те, що москвини обложили місто, і про те, що ось-ось козаки прийдуть на допомогу Конотопові, і про те, що Московщині не вдасться зробити з України собі

невільницю» [3, с. 4]. І хлопчик радів, що може захищати Україну. Такий відкритий щирий персонаж викликає у маленького читача довіру, а отже, як носій позитивних емоцій виробляє певне ставлення до світу й відчуття відповідальності за все, що оточує реципієнта.

Четверта позиція – героїчний чин: понад власні сили, побачивши ворога, хлопчик вдарив у найбільший дзвін і впав непритомний від перенапруги. Автор показує, що в окремі моменти життя дитина змушене приймати дорослі рішення. Малий сам проявляє ініціативу й рятує місто. Він, як і належить герою, отримує шану, похвалу за свій учинок: «... натовп голосно закричав “слава” на честь їх обох, а козацький сотник посадив Павлика до себе на чудового сивого коня. Для Павлика це була велика нагорода» [3, с. 9]. Але хлопчик знає, що битва за Україну ще не завершилася, тому готовий і надалі захищати свою землю від московитів.

На формування хлопчика вплинув дідусь. Яким є моральним провідником Павлика. І це логічно, адже старий має великий життєвий досвід і добре знає, хто є смертельним ворогом українців. У творі не згадується про батьків малого, бо важливу роль відіграє духовний наставник – носій національних цінностей.

Борцями за свободу у творі постають козаки. Леонід Полтава демонструє збірний образ захисників, що втілюють такі позитивні риси, як :хоробрість, сміливість, дисциплінованість, відкритість. Вони готові на героїчний чин.

Отже, Леоніда Полтава в оповіданні «Маленький дзвонар із Конотопу» концепт героїчного розкриває через образи маленького хлопчика, немічного дідуся та організованого завзятого козацтва. Кожен знаходить своє місце в боротьбі, кожен на своєму місці стає героєм. Зв'язок «діди і онуки» передається як зв'язок поколінь, що допомагає зберегти історичну пам'ять та стати на захист інтересів свого народу.

Список використаної літератури

1. Йолкіна Л. Ментальність письменника і націоцентризм художнього тексту (реінтерпретація історії у творчості Леоніда Полтави) // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. Київ : Акцент, 2006. Вип. 24. Ч.2. С. 27–29.
2. Левадний І. Леонід Полтава – майстер різноманітних жанрів. Нью-Йорк, 1982. 99 с.
3. Полтава Л. Маленький дзвонар із Конотопу: Історичні оповідання для дітей. Львів: ТОВ «Видавництво Старого Лева», 2006. 40 с.
4. Романенко Л. Патріотична спрямованість оповідань для дітей Леоніда Полтави// Вісник Маріупольського Державного університету серія: Філологія, 2013, Вип. 8. С. 117–124.

Чіпак Вікторія

Студентка групи СОУМА-22 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Штонь Олена

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЛАСНИХ НАЗВ РЕЛІГІЙНИХ ДІЯЧІВ У ЗБІРЦІ ЮЛІЇ СЛИВКИ «ЧУЄШО, КОЛИ ПРИЇДЕШ ДОДОМУ?»

Релігійна лексика безсумнівно є одним із найдавніших та по праву найчисельніших шарів у словниковому складі української мови. Ще донедавна можна було нарахувати невелику кількість ґрунтовних досліджень у цьому напрямку. У зв'язку з набуттям релігійними конфесіями незалежності, серед

дослідників поживалась зацікавленість до «мови церкви» та схожими одиницями.

Мовознавці вивчають різні тематичні підгрупи української церковної лексики. Останні десятиліття вона стає предметом лінгвостилістичного аналізу. Окремий, мало вивчений пласт, становлять ономастичні одиниці. Їхня роль у художньому тексті надзвичайно важлива, адже вони «допомагають автору втілити його ідейний задум, передати особливості його авторського таланту. А тому різнобічне вивчення усіх типів онімів, зокрема власних найменувань персонажів твору, та з'ясування їх ролі у творах різних родів та жанрів належить до актуальних проблем сучасної літературної ономастики» [2, с. 124].

Джерелом нашого дослідження слугувала книга письменниці Юлії Сливки «Чуєш, коли приїдеш додому?» За спостереженнями, найбільшу стилістичну навантаженість серед релігійних онімів займають власне антропоніми. Особові імена людей слугують знаряддям глибокого занурення у конфесійний світ, передачі історії церкви, життя та діяльності релігійних діячів. Усе це сприяє кращій перцепції читачами епізодів життя давніх християн тощо. Нижче наведемо приклади антропонімів, зафіксованих у творі:

- **Святий Миколай** - «святковий персонаж, добрий чарівник, якого ототожнюють з образом Миколая Чудотворця» [3]: *«щороку, як тільки я навчилась писати і як тільки починалась зима, я писала листи до **Святого Миколая...**»* [1, с. 43];

- **Апостол Петро** - «апостол Ісуса Христа з числа дванадцяти перших і найближчих учнів» [3]: *«лиш уявіть, як радісно Ваш дідо чи баба будуть розповідати про гелієвий м'яч **апостолові Петру**, що стоїть вартовим при дверях раю...»* [1, с. 46];

- **Ісус Христос** - «центральна постать християнства; згідно з Новим Завітом, обіцяний юдейськими пророками Месія - Визволитель Ізраїлю і Спаситель людства» [3]: *«... баба навмисно пекла нам в них замість пасок великодніх баранців, бо **Ісус Христос є агнец Божий!**»* [1, с. 74];

- **Юда** - «апостол Ісуса Христа з числа Дванадцяти перших і найближчих його учнів; у християнській традиції вважається тим, хто зрадив Христа» [3]: «Він кожного разу хотів відвернути лице **Юди** від зла своєю прихильністю» [1, с. 68]; «ганебне самогубство **Юди** - патріарха зради...» [1, с. 70];

- **Лазар** - «мешканець Віфанії, якого воскресив Ісус Христос» [3]: «коли на вечері у домі **Лазаря** у Віфанії **Марія Магдалина** обтерла Ісусові ноги найдорожчим миром...» [1, с. 68];

- **Марія Магдалина** - «біблійний персонаж, християнська рівноапостольна свята, найвідоміша з мироносиць» [3]: «**Юду** не вабило таке смирення **Марії Магдалини** - колишньої грішниці, що покаялась і стала рівною апостолам, - перед Христом» [1, с. 68];

- **Діва Марія** - «у християнстві — мати Ісуса Христа» [3]: «Та то як вмер Ісус на хресті, **Діва Марія**, шу стуюла день і ніч під христом, ни могла собі ради дати!» [1, 72];

- **Йосип Ариматейський** - юдейський старійшина, у гробниці якого був похований Ісус Христос: «хор співає тропар про те, як **Йосип Ариматейський** зняв з древа **Пречистає Тіло**» [1, с. 73];

- **Княгиня Ольга** - велика княгиня Київська, перша християнка на великокняжому престолі Києва: «парафіяни храму **Святої Рівноапостольної Княгині Ольги** **Красного ясного...**» [1, с. 121].

Зазначимо, що Юлія Сливка значну увагу приділяє варіативності форм імен релігійних діячів, що є особливим стилістичним та емоційно-експресивним прийомом. Засобом покращення багатства мови художнього твору також є перифраз, який допомагає по-іншому говорити про того чи іншого діяча або святого, наприклад «**небесна пані**» [1, с. 72] замість Діва Марія; «**Всесидець**» [1, с. 68] або «**свята Дитина**» [1, с. 6] на місці Ісус Христос; «**срібнолюбець**» [1, с. 68], «**патріарх зради**» [1, с. 70] - Юда тощо.

Промовистими є супроводжуючі характеристики, які описують персонажів, надають їм позитивного або ж негативного забарвлення, увиразнюють мову твору:

- «*Чому Миколай тише з помилками ... Він ж Святий*» [1, с. 44] - особливим чином виділено святість релігійного діяча, через що, на думку письменниці, він не має права на похибку;

- «*...послала Матінка Божжа... завжди вквітчана лілеєю. і в білому*» [1, с. 10] - образ чистоти та непорочності, усього світлого та святого;

- «*Божжи-Божжи, убмиу ноги ше й тому Юдови*» [1, с. 66] - надано релігійному діячеві статусу низькості, адже той не заслуговує отримати таку нагороду з рук самого Ісуса Христа;

- «*Ісус знав, хто зрадить... і ще допоки цього не сталось, Він кожного разу хотів відвернути лице Юди від зла своєю прихильністю*» [1, с. 68] - описано здатність Ісуса до всепрощення та безмежної любові навіть до великого грішника.

Для колоритності тексту авторка щедро використовує діалектні видозміни власних назв, які притаманні населенню цього регіону: «*А Пипро с тим кугутом?!*» [1, с. 66]; «*Сам Гуспоть Бох лижит на пристоли*» [1, с. 71]; «*... то ви ни міні малюїте, то Бугуродици*» [1, с. 72] і т. п.

Отже, стилістичний потенціал власних назв релігійних діячів у збірці виразно і яскраво представлений, авторка майстерно вводить такі одиниці у художній текст. Це надає твору особливої духовної тональності, а також робить його багатоплановим та багатосаровим.

Список використаної літератури

1. Сливка Ю. #Чуєш, коли приїдеш додому? Блог, що став книгою. Львів: Видавець Рурак Ю. В. «ASTRUM», 2022. 220 с.
2. Скорук І. Д. Власні назви персонажів у художніх творах О. Забужко. Науковий вісник Волинського національного університету імені

Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство: наук. журнал.
Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2011. Вип. 6, ч. 1 С. 124-128

3. Велика українська енциклопедія, т. 1-3 / Упорядник д. і. н.,
проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне
видавництво», 2018-2020. 592 с., 768 с., 712 с.

Турбуйся про внутрішній сад

Вирощуй цінності

Доглядай чесноти

Живися знаннями

Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золоте?
Мі ж бо, не золотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в душі мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

De Libertate — Про свободу (лат.)

